

Tvůrčí život

ČASOPIS ČESKÝCH UNITÁŘŮ

ročník 11/2022

číslo 3

**Umělá
inteligence**

**Současné
kosmologie
a hledání
spásy**

**Radost
v ulitách**

**Stoletím
unitářů**

**Unitářský
rozhovor
s Marcelou
Prajzlerovou**

**Rozhovor
s postmo-
derním
pravoslavným
křesťanem**

**Stávka za
klíma**

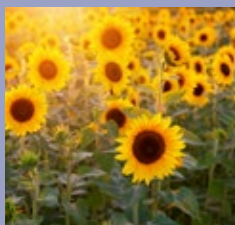
Antropocén

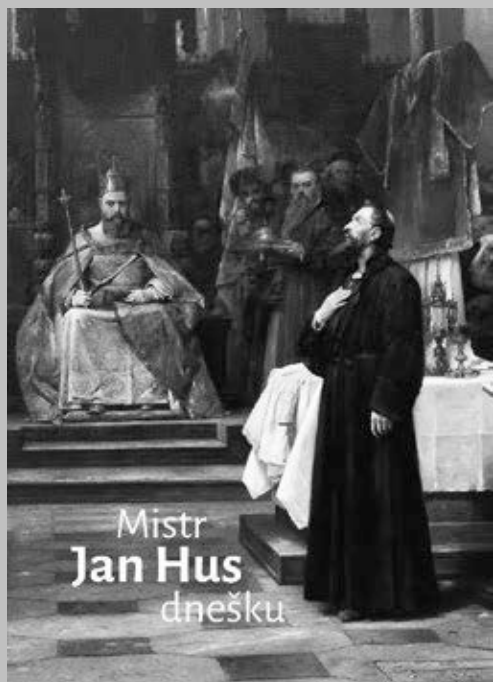
Unitářství a technologie budoucnosti

**Věda a náboženství jako prostředky
zkoumání života**

Unitářství versus ulitářství

Nakladatelství Unitaria nabízí:

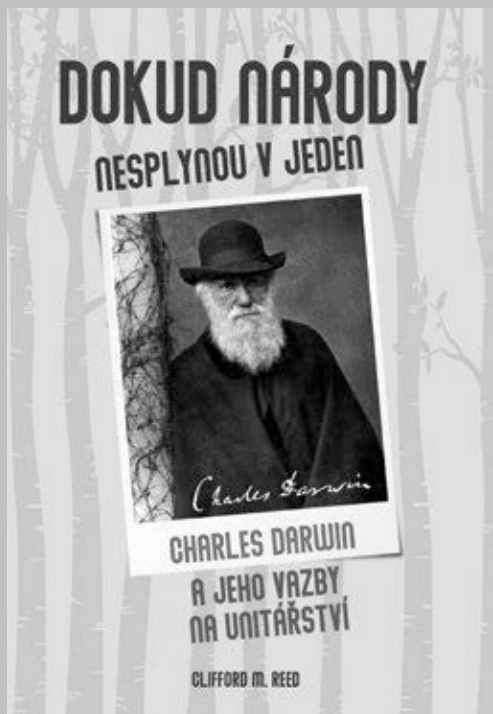

Mistr Jan Hus dnešku

Radovan Lovčí a kolektiv

U příležitosti 600. výročí úmrtí Jana Husa, v roce 2015, uspořádala česká Unitaria teologický seminář věnovaný tomuto duchovnímu velikánovi. Jeho výsledkem je soubor několika esejí, které o sedm let později vycházejí též knižně. V nich se dílí duchovní i akademicky vzdělaní laici z řad českých unitářů zabývají otázkou, čím vším může Hus oslovit nejenom je samé, nýbrž také člověka doby současné. Autory jednotlivých příspěvků jsou mimo jiné Pavel Sedlák, Jarmila Ploťná, Sofia Pavała, Jiří Olšovský, Jan Všečetka, Tomáš Herajt či Radovan Lovčí. Editori díla věří, že kniha může zaujmout jak různé ctitele mistrova života, tak další zájemce o jeho odkaz v řadách české společnosti. Protože se čeští unitáři v leckterých ohledech názorově liší od tradičních protestantů, mohou určité myšlenky v knize obsažené vyznívat pro část čtenářů i poněkud nekonvenčně a překvapivě.

Cena: 229 Kč, cena pro členy NSČU 179 Kč.

Dokud národy nesplynou v jeden Charles Darwin a jeho vazby na unitářství

Clifford Martin Reed

Charles Darwin byl spojen s unitářským hnutím četnými příbuzenskými vztahy. Ovšem nejen to: mezi unitáři měl také mnoho blízkých přátel a rovněž ideově bychom našli četná společná témata – například snahy o zrušení otroctví a podobně. Ale do jaké míry jsou unitáři oprávněni prohlašovat autora přelomového díla *O původu druhů* za „jednoho z nich“? A jaké důsledky mají Darwinovy myšlenky v době, kdy se fundamentalisté snaží oživit starý konflikt mezi náboženstvím a vědou?

Cena: 249 Kč, cena pro členy NSČU 170 Kč.

Hlavní témata tohoto čísla *Tvůrčího života* se do určité míry překrývají – ústředním motivem prvního bloku je umělá inteligence a její vztah k inteligenci lidské, druhý blok je věnován vztahu náboženství, teologie a vědy. Tou spojnicí je technologický pokrok a rozvoj, který rozhodujícím způsobem a velkou rychlostí formuje naše životy. A mnohdy ne právě příznivě.

Čtu-li v poslední korektuře nepříliš optimistické, ale objektivně podložené prognózy ohledně naší budoucnosti, vybavila se mi jedna scéna z nedávného unitářského dětského tábora: Jedno svěřené unitářské mládě se v zápalu hry dopustilo drobného prohřešku proti nepsaným etickým pravidlům. Jsem si jistá, že to nebylo úmyslné, prostě jen včas nedohlédlo všechny důsledky náhlého nápadu: došly mu teprve ve chvíli, kdy jsem s ním o tom začala mluvit. Ostatně – nikdo jiný si nevšiml. A já jsem jen upozornila, nechtěla to řešit, vlastně nešlo o nic podstatného. Ale přesto během následujících minut prošlo tohle mládě teprve na přelomu první dekády svého života neuvěřitelně přísnou sebereflexí a podobně „neviditelně-viditelným“ promyšleným jednáním vůči ostatním svou chybu napravilo. Zase: Nikdo si vlastně nevšiml. Jen já. A musím říct, že mne to ohromilo. Udělalo to totiž jen kvůli sobě, kvůli vlastní potřebě zachovat se lépe, když porozumělo chybě. Nikdo to po něm nežádal, nikdo v podstatě původně ani nebyl poškozený. – To by nedokázal mnohý dospělý! A říkám si, že tohle je zásadní věc, která nás lidi může vždy stavět nad veškerou umělou inteligenci: nalezení, probuzení nebo okamžité prohloubení potřeby dobra v sobě a naprosto svobodná možnost se rozhodovat na základě určité niterné touhy po dobru.

Nedlouho od této příhody jsem vedla „po zoomu“ pro skupinu unitářů program založený na sdílení. Hledali jsme, co nás v rámci unitářské víry spojuje, co nás jako unitáře drží pohromadě. Každý z jiného prostředí, každý s jiným světonázorem. Složitě... Nechávali jsme nadhozené náměty, mluvili jsme o hodnotách, o tom, jak být pravdiví vůči sobě, autentičtí, a přitom hledat pozitivní spojení mezi námi, u něhož bychom všichni mohli říct „ano, to je ono“. Tohle setkání nemělo mít žádný výstup. Mělo jen nastolit otázky a podnítit hledání. A přesto mi za pár dní po něm přišel e-mail. Četla jsem s překvapením, že se ostatní poté už sami od sebe rozhodli nadhozené společně dotáhnout. Končil takto: „Co nás spojuje. Společné hodnoty, společný přístup a chuť se aktivně na všem podílet. Radost, že se nám daří věci, které vytváříme. Sdílení smutku, kterým pomáháme sobě i druhým zmírnit a unést dopad nepříznivých událostí. Spojuje nás širší společenství, které nám dává sílu. Společné hodnoty, principy přesahují v lidech hranice a dávají sílu celku.“

Dva úžasné zážitky uprostřed našich společenství, zážitky s naším nedokonalým lidským faktorem, kvůli kterým mně osobně stojí stále za to věřit v smysluplnost lidské existence, a přes všechny negativní zkušenosti a predikce i ve smysluplnost organizovaného unitářství. I přesto, že možná nikdy nedokážeme přesně definovat, o čem „ta teologie“ vlastně je.

A co vy? Vylatí se vám kvůli naději, že s námi ostatními můžete zažít něco obdobného, vylézat ze své pohodlné, bezpečné ulity? Mně ano! Stále mě těší hledat společnou radost mimo ulity. A přeji vám (úmyslně nikoli vlastními slovy, ale s drobounkou úpravou slovy kolegy Matěje z článku o unitářství a ulitářství) „nechť se vám všem daří vycházet ze svých ulit do společného světa“!

Kristýna Ledererová Kolajová

OBSAH

ŽIVÉ TÉMA: Unitářství a technologie budoucnosti

- 3 Proč by nás měla zajímat umělá inteligence? (Antonín Dolák)
- 13 Všichni jsou mrtví, Dejve! (Agata Pešková, Pavel Pešek a umělá inteligence)
- 17 Výchova prožitkem zůstává v českých školách opomíjena: Rozhovor s Bobem Kartousem o vzdělávání v době masivního rozvoje technologií (rozhovor vedla Kristýna Ledererová Kolajová)
- 24 Anketa v obcích o technologiích budoucnosti (anketu sestavil Matěj Čihák)

IN MEDIAS RES: Věda a náboženství jako prostředky zkoumání života

- 32 Teologie a poznávání života (Roman Figura)
- 36 Současné kosmologie jako hledání spásy (Ruth Jochanan Weiniger)
- 42 Henry More na rozhraní moderní vědy a renesance: Rozhovor s Jacquesem Josephem (rozhovor vedl Roman Figura)

DUCHOVNÍ ROZHLÉDNUTÍ: Unitářství versus ulitářství

- 49 Unitářství jako cesta z ulity (Petr Samojský)
- 51 Radost v ulitách (Petr Samojský)
- 54 Unitářství a ulitářství (Matěj Čihák)
- 57 V zátiší deky proti obludám noci (Justyna Borusińska)

KALEIDOSKOP

- 61 Oslovení sta let českého unitářství (Matěj Čihák)
- 65 Stoletím unitářů – Sněm NSČU spojený s oslavami sta let českého unitářství (Kristýna Ledererová Kolajová)
- 67 Videokonference Pospolu (Petr Samojský)
- 69 Podpora duchovenské práce NSČU (Petr Samojský)
- 70 Rozhovor s Petrem Chrdlem o ekoturistice, východní Asii a esperantu (rozhovor vedl Matěj Čihák)

Z UNITÁŘSKÉ KNIHOVNY

- 80 Zprávy z unitářské knihovny v Praze (Bohdan Chlíbaec)

UNITÁŘSKÉ ROZHOVORY

- 82 Unitářství má pro mě více rozměrů: Rozhovor s Marcelou Prajzlerovou, předsedkyní LOU (rozhovor vedl Matěj Čihák)

ČESKÉ UNITÁŘSKÉ OBCE A SKUPINY

- 84 Činnost OUO v květnu 2022 (Libor Mikš)

Z UNITÁŘSKÉ AKADEMIE

- 86 Jsem postmoderní pravoslavný křesťan: Rozhovor s Romanem Figurou, členem komise Unitářské akademie (rozhovor vedl Matěj Čihák)

ZELENÁ UNITARIA

- 88 Nová dohoda: péče o lidi a krajinu v centru pozornosti (Barbora Bakošová)
- 92 Místo ve škole na stávce za klima: Studenti a studentky opět v ulicích (Magdaléna Středová)
- 95 Sebeupálení Wynna Bruce (Matěj Čihák)
- 98 Carol Schaefer: Pro příštích sedm generací: Knižní recenze (Matěj Čihák)
- 100 Antropocén – věk člověka: Filmová recenze (Matěj Čihák)

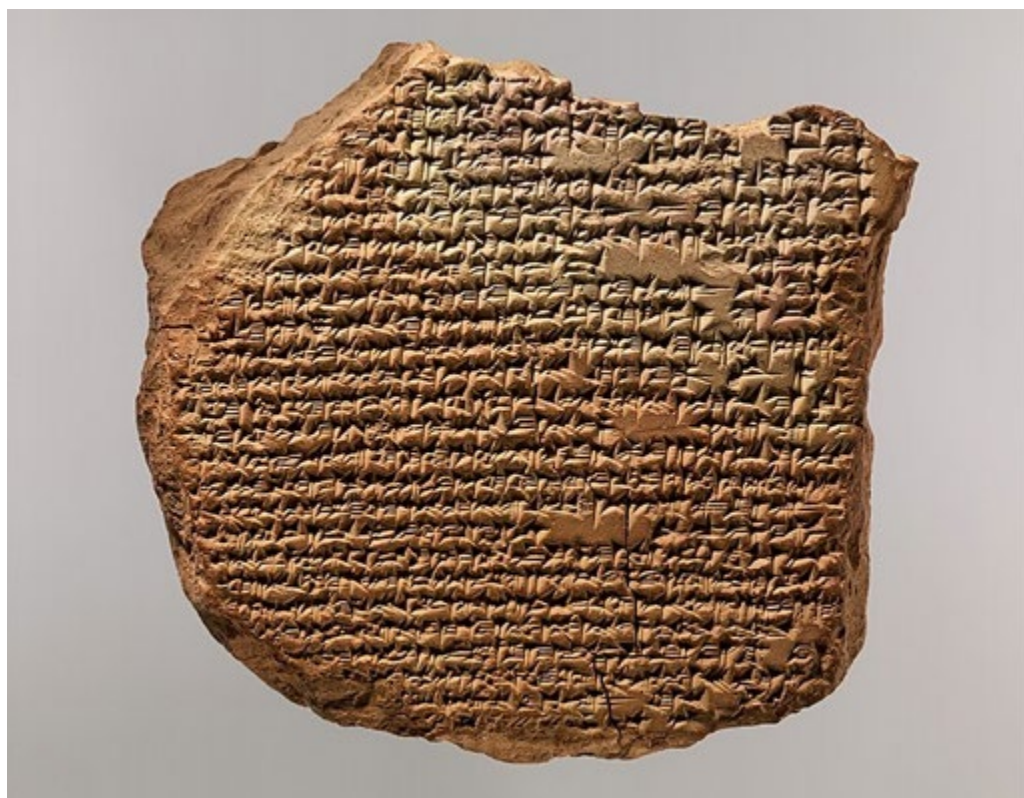
Proč by nás měla zajímat umělá inteligence?

Antonín Dolák

Žijeme v přelomové době. Nikdy takto významná doba nebyla, je to opravdu doba největších změn a zlomů, největších proměn, nejistoty i nadějí, které to s sebou nese. Přitom to někdy vypadá, že se nic podstatného neděje, že se jen opakují stejné věci dokola. Ale není tomu tak: důvodem je exponenciála vědeckotechnického pokroku.

Co to přesně znamená? Už od počátku vývoje lidstva se zrychluje výskyt nových vědeckých a technických objevů a vynálezů, tedy za jednotku času (ať už za ni zvolíme rok nebo tisíc nebo dokonce deset tisíc let) se vyskytuje stále větší počet nových objevů a vynálezů, a to řadou nikoliv lineární a aritmetickou, ale

exponenciální neboli geometrickou. Tento proces tedy neustále zrychluje a nárůst je násobný, což jsou vlastnosti exponenciální křivky neboli exponenciálního rozvoje, jak to nyní známe z nárůstu počtu nakažených a hospitalizovaných v globální pandemii koronaviru.

Už od počátku vývoje lidstva se zrychluje výskyt nových vědeckých a technických objevů a vynálezů. (Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

Už starověké čínské východní myšlení si „všimlo“ toho, že hlavním rysem všeho je neustálá změna; známe *Knihu proměn* i knihu o tao, což je cesta, jakýsi rytmus vývoje a rozvoje. Změna s sebou zákonitě přináší nejistotu, obavy, strachy a stres, ale také naději na vývoj k lepšímu. Se změnou může zaniknout to dobré, ale také to špatné, může současně vzniknout mnohem horší, ale také mnohem lepší. Změna nutně přináší proměnu okolí i daného jedince, kterého se to týká, změna je šance a výzva k osobní transformaci.

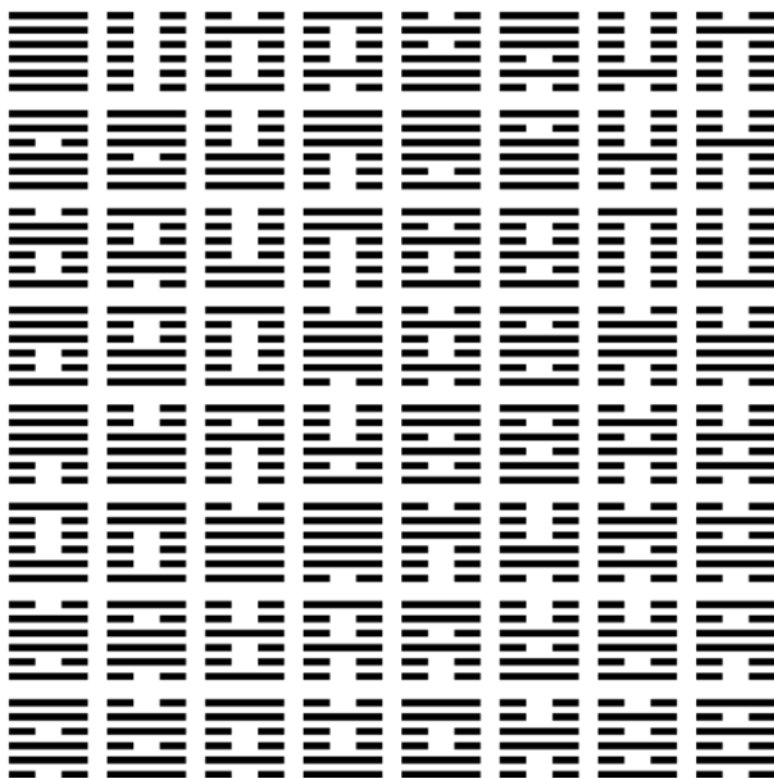
Jenomže změna se vývojem vědeckotechnického pokroku neustále zrychluje, což je ona exponenciální křivka. To s sebou nutně přináší zátěž na každého z nás, proto je třeba posilovat resilienci, jakousi odolnost, a to na individuální, společenské, státní, a hlavně globální úrovni, jak o tom mluví Václav Cílek. Žijeme zkrátka v dobrodružných a vzrušujících časech, což můžeme brát jako stres a horor, ale také jako hru.

V jistém smyslu je tato zátěž změn na lidstvo kladena od samotného začátku, protože exponenciála se zrychluje od úsvitu věků. Jenomže

nyň dochází k ještě větším změnám, protože se blížíme k jakémusi mohutnému zlomu a bodu kulminace, kterému se říká technologická singularita; o tom však až později. Lidstvo si ovšem jeden podobný – i když nakonec menší – zlom už prožilo. Šlo o dosud největší zlom pro člověka, a je jím neolitická revoluce, tedy přechod od lovectví a sběračství (nejčastěji od lovců a sběraček) k zemědělství a pastevectví. Tímto zlomem se lidstvo posunulo na kvalitativně vyšší úroveň, ale současně mu radikálně klesla individuální kvalita života, individuální svoboda a velmi se zvětšilo množství práce, které člověk musel nově vykonávat.

Toto popisuje v knize *Sapiens* Yuval Noah Harari, který zde shrnuje poznatky antropologů a etnologů, podobně však uvažoval už v devatenáctém století Karel Marx: neolitickou revolucí končí rajský stav lidstva, začíná soukromé vlastnictví, kumulace zdrojů v rukou nemnohých a zotročování všech ostatních (vykořisťování a odcizená práce).

Už předtím takto uvažoval Jean-Jacques Rousseau, který viděl ve vzniku soukromého

Knihu proměn
(I-ťing) sestává
z 64 hexagramů.
(Foto převzato
z commons.
wikimedia.org.)

vlastnictví konec „ušlechtilého divocha“ a zhoršení mravů. Rousseau udělal jednu chybu: divoch nebyl nikdy sám, nešlo o svobodné individuum, byl vždy kmenový, avšak v rámci kmenů měli jejich členové poměrně velkou míru autonomie; určitě mnohem větší než v zemědělských společnostech po neolitické revoluci.

Na dějiny lidstva se lze dívat různým způsobem. Po Popperově kritice historicismu u Hegela a Marxu, kdy Popper ukazuje, že dějiny nemají jasně dané, obecné a nutné historické zákony, jak se podle něho mylně domnívali Hegel a Marxem, se většina historiků dnes domnívá, že historie je nahodilá a nelze předvídat její další vývoj, protože se neřídí univerzálními a apodiktickými zákony.

Jenomže situace bude nakonec zřejmě trochu jiná: začíná se jevit, že pravdu má technologický determinismus, tedy přesvědčení, že dějiny jsou determinovány (určovány, řízeny) rozvojem technologií.

Tedy tedy techniky, aktuální stav vědeckých a technických znalostí, nejvíce určuje (determinuje) to, v jakém stavu daná společnost nebo komunita bude, jaké problémy bude řešit, jakou bude mít infrastrukturu, myšlení, filozofii, umění apod.

Když tedy chceme pochopit úroveň vývoje nebo obecněji esenci (podstatu) libovolné společnosti nebo kultury, státu, civilizačního okruhu, měli bychom se podívat na to, jak má rozvinutou vědotechniku. Zase zde měl do značné míry pravdu už zmiňovaný a jistě geniální Karel Marx (kterému je ale nezbytné zcela jednoznačně vytknout prosazování revolučního násilí): právě rozvoj výrobních prostředků je tím určujícím, pokrokovým, tím progresivním, co určuje vývoj lidstva.

Výrobní prostředky jsou přitom podmnoužinou obecnějších výrobních sil, kam kromě výrobních prostředků patří také lidská kreativní síla a obecněji libovolná síla kreativity, tvořivosti a invence, vynalézavosti. Výrobní síly potom v dějinách podle Karla Marxu bojují se vždy zastarávajícími a konzervativními (reakčními) výrobními vlastnickými vztahy, kdy soukromí vlastníci výrobních prostředků si chtějí zachovat své vlastnictví, a proto chtějí zakonzervovat a zafixovat stávající status quo.

Tedy je to lidská invence a kreativita, která je nejvíce progresivní a revoluční silou měnící zastarávající a zastaralé pořádky, systémy, pravidla, mravy, a hlavně zastaralý systém výrobních vztahů, tedy vlastně vlastnických vztahů: takto kapitalismus zlikvidoval zastaralý systém feudálního vlastnictví, konzervativní aristokracie a šlechty.

Technologický determinismus striktně determinuje vývoj všeho v rámci jakékoliv společnosti. Samozřejmě nesmíme tento přístup k dějinám vnímat jako všespásný, ale zdá se, že by mohl do značné míry platit. Dějiny vývoje techniky potom determinují i dějiny filozofie, myšlení, vědy i dějiny umění.

Změna se vývojem vědeckotechnického pokroku neustále zrychluje.

(Foto © pixabay.com.)

Na dějinách umění je to hezky patrné: vynález technického zařízení fotoaparátu do značné míry zrušil realistické malířství a zavedl umění fotografie, vynález filmu potom zavedl umění filmu, vynález počítačů umění počítačových her, vynález internetu umění on-line skupinových počítačových her a on-line sledování toho, jak nejlepší hráči živě hrají nějakou počítačovou hru, a vynález virtuální 3D reality přinesl umění počítačových simulací vyznačujících se velkou vtahující silou.

Co přesně je vlastně vývojem techniky? V dnešní době jde o vývoj do značné míry regulovaný, institucionalizovaný, metodický a systematizovaný: jde o vývoj techniky, která je vlastně aplikovanou vědou, konkrétněji aplikovanou přírodní vědou, zejména aplikovanou fyzikou, která používá jako svůj nástroj aplikovanou matematiku.

V raných fázích vývoje lidstva šlo o vynálezy naprosto konkrétních lidských prostředků, nástrojů a instrumentů: o vynález mluveného jazyka, kola, rozdělování ohně, oštěpu, pazourku, kreseb na stěny jeskyní, písma, papíru apod. Dnes jde o regulovaný rozvoj v rámci aplikované přírodní vědy, která však k svému dlouhodobějšímu rozvoji nutně potřebuje i tzv. „základní výzkum“ teoretické fyziky a teoretické matematiky; bez nich by nešlo ty nejvíc sofistikované nové přístroje, stroje, nástroje a zařízení vynalézt a zkonstruovat.

Poražený prezidentský kandidát Jiří Drahoš, sám přírodní vědec, v jedné diskuzi správně prohlásil, že na rozvoji lidstva se ještě více než přírodověda podílejí humanitní vědy a sociální vědy, tedy vědy zabývající se člověkem a společností, protože právě ony promýšlí správné etické a politické hodnoty, ideální formy společenského a politického zřízení a organizace.

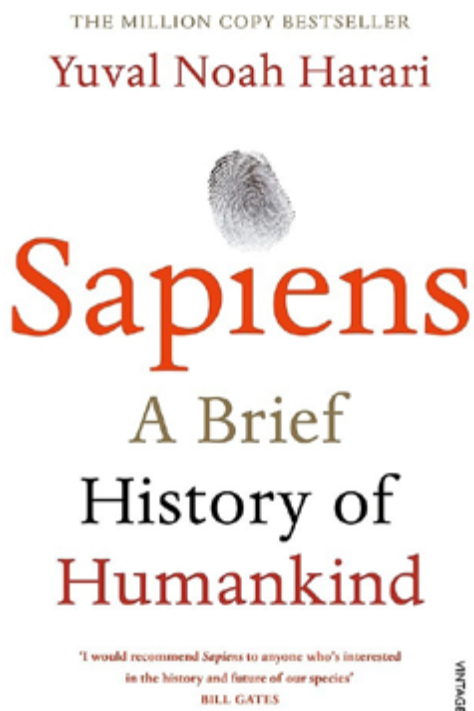
Domnívám se však, že i na rozvoji etiky, politické a sociální filozofie a ostatních společenských či sociálních věd se do značné míry podílí rozvoj techniky, tedy že i zde technologický determinismus hraje velkou roli. S pokrokem techniky zdá se do značné míry koreluje pokrok uvědomění si etiky a etických hodnot.

To dokazuje Steven Pinker, který ve svých matematických a statistických modelech ukazuje, že s pokrokem techniky klesá procento násilně zabíjených v dané populaci, a to i když započteme mrtvé z obou světových válek i studenou válku (která měla také své „horké“ fáze).

ZÁKLADNÍ POJMY

Než budeme pokračovat, měli bychom si vysvětlit alespoň základní pojmy. Umělá inteligence je inteligence nelidská, ale lidmi (alespoň v prvních fázích svého rozvoje) vytvořená; zde k rozvoji umělé inteligence do značné míry přispěl Alan Turing, autor teoretického a abstraktního „Turingova stroje“, který zkonstruoval jakýsi základní první „počítač“ nebo „počítací stroj“, a tím prolomil nacistický šifrovací psací stroj „Enigma“.

Umělou inteligenci můžeme dělit na dvě základní: na tzv. slabou nebo spíše úzkou, užší a specifickou umělou inteligenci a na umělou inteligenci silnou a obecnou. Specifická

Kniha izraelského vědce Yuvala Noaha Harariho *Sapiens* se zabývá dějinami lidstva.
(Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

či úzce (úžeji) vymezená umělá inteligence je už nyní v určitých svých specifických úkonech, kompetencích či cílech mnohem lepší než jakýkoliv člověk nebo mnoho lidí dohromady, například v šachách nebo japonské strategické deskové hře go (ta je zajímavá také proto, že dobře modeluje základní vojenské a válečné strategie). Už to může být pro lidstvo problém: specifická či úzká umělá inteligence sice nenahradí člověka ve všem, ale může například lépe vést určité aspekty válečného útoku třeba skrze drony či jinou bojovou techniku.

Lze se obávat toho, že spolu různé systémy úzké umělé inteligence budou neřízeně interagovat a vytvoří tímto neřízeným samopohybem jakési monstrum, které může zničit celý svět, protože nebude mít konzistentní systém cílů a hodnot, vznikne totiž právě takovou nahodilou a nikým neplánovanou a neregulovanou interakcí.

Filozofové aktuálně nejvíce řeší problém autonomních aut či obecně vozidel, která jsou

také obdařena úzce vymezenou (slabou) umělou inteligencí. Řeší se zde etická dilemata, zda v případě havárie zachránit systémem umělé inteligence v autě spíše řidiče či lidi v autě, nebo spíše třeba větší počet lidí na vozovce mimo dané auto.

Každopádně zavedením autonomních aut radikálně (možná až o 97 %) poklesne počet mrtvých z dopravních nehod a autohavárií, měla by být tedy zavedena co nejrychleji, čemuž ale brání lidský konzervatismus a právě výše zmiňované a zatím nevyřešené etické dilema: jenže kvůli tomuto marginálnímu případu (protože dané etické dilema nastává v realitě zcela výjimečně) umírá na silnicích a dálnicích zbytečně velké množství lidí, protože lidský faktor způsobí mnohem víc úmrtí než autonomní vozidla.

Dalším pojmem je obecná nebo silná umělá inteligence, zkratkou AGI (G jako „general“, obecná): jde o umělou inteligenci, která vyřeší jakýkoliv problém stejně dobře jako jakýkoliv (i ten nejchytřejší a nejschopnější) člověk. Nejde tedy už o inteligenci úzce či specificky vymezenou, která by zvládla vyřešit jen určité

úlohy a uměla realizovat jen určité cíle, ale je to inteligence, která zvládne vyřešit jakýkoliv problém a realizovat jakýkoliv cíl stejně dobře jako jakýkoliv (i ten nejnadanější) člověk.

Důležitým pojmem je také superinteligence: to je AGI, která zvládne vyřešit jakýkoliv problém lépe než ten nejlepší člověk. Posledním podstatným pojmem je technologická singularita, o té však bude řeč hned v následujícím oddíle.

JAKÝ BUDE DALŠÍ VÝVOJ V OBLASTI UMĚLÉ INTELIGENCE?

Jednou možností je situace popsaná výše: systémy slabé umělé inteligence spolu neřízeně budou interagovat a nekoordinovaným samopohybem vytvoří jakési monstrum či nestvůru, čímž dojde ke zkáze lidstva.

Systémy této slabé neboli specifické neboli úzké umělé inteligence totiž nelze podceňovat: nezvládnou sice vykonat všechny úkony tak jako člověk a nedokáží vyřešit všechny úlohy nebo problémy stejně dobře jako člověk, ale ve svých specifických kompetencích jsou velmi dokonalé a člověka dalekosáhle překonávají.

Zdá se, že superinteligence zcela změní naše sociální vztahy. (Foto © pixabay.com.)

Když navíc zinteragují s jinými systémy, může dojít k negativnímu synergickému efektu a síla takto neplánovitě vzniklého monstra se násobně zintenzivní, což může vést k zániku lidstva.

Pokud k tomu nedojde, pak se odborníci shodují na tom, že ještě v tomto století vznikne AGI. Západní (severoameričtí a evropští) odborníci se domnívají, že to bude třeba až kolem roku 2070, východoasijsťi (japonští nebo čínští) odborníci jsou zde optimističtější a očekávají vznik AGI kolem roku 2050. V průměru lze hovořit o roku 2055 – největší skeptikové hovoří o roce 2090, naopak velcí optimisté už třeba o roku 2028. Ray Kurzweil, jeden z nejlepších prognostiků nových technických objevů, předpovídá příchod AGI už pro rok 2045. Tehdy má však podle něho přijít už i technologická singularita (AGI přijde podle něho o něco dřív, ale možná jen neznatelně dřív).

Co to je ona technologická singularita? Pojďme se znovu podívat na časovou soustřednost: nejdříve přichází rozmanitá a stále dokonalejší systémy úzké umělé inteligence (to už se děje teď). Potom přijde AGI, následně superinteligence, následně technologická singularita. Podle Kurzweila od sebe nejsou jednotlivé body příliš vzdálené, ale všechny tři milníky (AGI, superinteligence a technologická singularita) se stanou velmi rychle za sebou.

Uvažme, že mezi AGI a superinteligencí je jen velmi malý rozdíl: AGI má inteligenci jako nejchytřejší lidé, superinteligence vyšší, stačí tedy trochu zvýšit inteligenci AGI a ihned máme superinteligenci. Nick Bostrom (nejlepší odborník na filozofické a etické aspekty umělé inteligence) to říká jednoduše zhruba takto: lidská inteligence není cílovou stanicí vlaku IQ, stačí „popojet vlakem“ kousek dál a máme zde hned superinteligenci.

Konečně pojďme na samotné (už několikrát avizované) vysvětlení termínu „technologická singularita“: jde o vyvrcholení exponenciální křivky vědeckotechnického vývoje, rozvoje a pokroku. Díky superinteligenci se bude počet nových vědeckotechnických objevů a vynálezů za libovolnou jednotku času navyšovat, až exponenciála vědeckotechnického pokroku narazí na jakýsi vrchol, kdy superinteligence za extrémně krátkou jednotku času přijde s ex-

trémně velkým (téměř nekonečným) počtem nových průlomových vědeckotechnických objevů a vynálezů.

Toto vše by se mělo stát už v tomto století. Kurzweil hovoří o singularitě, protože jde o jakýsi malý časový bod, kdy za nepatrně krátkou dobu superinteligence vynalezne a objeví téměř vše, co vynalézt a objevit lze, dosáhne tak jakési téměř Božské všemohoucnosti a vševědoucnosti. Tento cíl do určité míry předvídal Pierre Teilhard de Chardin: podle něj se vývoj celého vesmíru, kosmická evoluce hmoty celého vesmíru, blíží k jakémusi božskému bodu Omega.

To bude samozřejmě znamenat obrovské změny pro celou společnost, změny, které si vůbec nelze představit. A co bude potom? Těžko odhadovat, superinteligence zřejmě narazí na určité limity a nepřekročitelné základní principy ontologického pole, tedy všeho, co je (těmito limity mohou být hodnoty základních fyzikálních konstant nebo ještě něco hlubšího), a potom dojde k jisté stagnaci dalšího vývoje poznání. To nás však nemusí aktuálně vůbec trápit, superinteligence stejně dosáhne takových znalostí a schopností, které jsou pro nás nerozlišitelné od schopností Boha: bude prostě extrémně mocná a extrémně znalá.

Někteří se obávají právě tohoto bodu technologické singularity a domnívají se, že až do tohoto bodu bude vše stejné, vše při starém. To je však fundamentální omyl: už teď se díky novým technologiím dějí extrémní změny a tento vývoj bude nadále zrychlovat. Ray Kurzweil se domnívá, že kdo se těchto změn dožije, už nezemře nebo bude ve velmi dlouhém mladém stavu žít desítky tisíc let.

CONTROL PROBLEM

Kdybych měl zmínit klíčový problém lidstva, je to právě „control problem“. Jde spíše o problém řízení než kontroly, „problém řízení“ je sémanticky (významově) přesnější překlad. Jak chce lidstvo řídit superinteligenci, když ona bude mnohem chytřejší než všechny mozky lidí, co kdy žili, dohromady? Nějaké řízení je v takovém případě takřka nemožné, naše inteligence nebude proti umělé inteligenci jako inteligence psa nebo kočky

Když máte atomovou bombu, nemáte se kvalitativně kam dál posouvat, jen můžete kvantitativně rozmnožovat počty raket. (Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

proti nám, ale spíše jako inteligence jepice oproti nám.

Jde o hlavní problém vůbec, Nick Bostrom proto navrhuje, abychom odložili řešení složitých etických a metafyzických problémů, protože superinteligence je už v tomto století vyřeší mnohem rychleji a lépe za nás, pokud ovšem my vyřešíme „control problem“: tedy to hlavní, co bychom měli řešit, jak jsem už psal výše.

Proto bychom se měli snažit tento problém alespoň zčásti vyřešit. K tomu však potřebujeme čas, proces příchodu superinteligence bychom měli vhodně naplánovat a zřejmě i zpomalit, řešit bezpečnostní aspekty celé situace, zaměřovat se zejména na bezpečnou superinteligenci. To se však aktuálně příliš neděje a zřejmě ani dít nebude, protože v této věci hoří boj mezi Čínou a USA (k tomu více ještě později).

Když je válka, jde bezpečnost bohužel stranou, a jelikož se obě velmoci (USA i Čína) snaží dosáhnout AGI a následné superinteligence

jako první, hrozí zde to, že AGI vznikne jako málo bezpečná a málo zajištěná a že my nebudeme ovládat ji, ale ona nás, a to možná dosti drasticky: jak říká Elon Musk, superinteligence se může stát například naším věčným a nesmrtelným diktátorem a mučitelem (který navíc může naše mozky „vylepšit“ tak, aby cítily opravdu extrémně velké a jim dosud nedostupné nové druhy různých bolestí).

Podle Nicka Bostroma má tedy lidstvo první, jediný a poslední pokus, jak implementovat do AGI správné etické hodnoty nebo cíle jejího jednání (což je v podstatě totéž). Filozof Jan Votava se přiklání k tomu, aby se do superinteligence zadal program „hledání těch správných etických hodnot“, protože je sami neznáme, ale je tu riziko, že v rámci těchto hodnot by bylo správné vyhladit celé lidstvo, což nebudeme chtít. Naše silné pudy sebezáchovy nám neumožní to chtít, takže Votavův návrh neprojde, alespoň ne v této čisté variantě, možná jen nějak umírněněji.

Ale to by nemusel být až takový problém: uvažuje se zde o tom, že nás umělá inteligence nechá v klidu „dožít“, třeba i miliony let, připojené na hypotetickou krychli slasti „hedonium“ (od řeckého hedoné, což je původně hlavně tělesná slast). Můžeme takto přežívat, třeba jen jako „mozky v kádi slasti“ nebo jen jako digitální informace v kvantovém počítači, miliony let.

Co tedy dělat, aby to vše nedopadlo špatně? Nick Bostrom navrhuje několik možností nebo možná fází a kol, jak postupně pouštět superinteligenci k rozhodování. Asi bychom ji měli „zabalit“ do simulace reality, aby se tak snadno nedostala přímo do reality naší. Nejopatrnější krok je „věštitrna“: pustíme ji jen pro odpověď na řešení konkrétního problému, pak ji okamžitě vypneme a budeme sami dlouze přemýšlet, co svou odpovědí vlastně myslela. Je to odkaz na starořeckou delfskou věštitrnu.

Poněkud odvážnější je varianta džina, skřítky nebo Aladina: spustíme superinteligenci pro vyřešení zcela konkrétního problému, takže přijde na naše „zavolání“ jako Aladin nebo džin z láhve, a po vyřešení konkrétního problému ji hned zase vypneme. Ještě odvážnější (a současně riskantnější) fáze je superinteligence v roli konkrétního specifického nástroje nebo instrumentu, kdy by byla opakovaně používána k řešení určitého úkolu nebo sady či typu úkolů. No a nejsilnější možností je umělá inteligence v roli hegemon, suverénního pána, který vše rozhoduje a řídí za nás.

Bostrom ve své důležité knize *Superintelligence* (originál vyšel v roce 2014) zmiňuje ještě další důležitý problém, kterým je instrumentální konvergence. Já bych to raději přeložil jako konvergence (tedy souběh) instrumentů (nástrojů), protože se mi tento překlad zdá být jasnější a výstižnější. Jde o to, že každý racionální agent, ať je to zvíře, člověk, mimozemšťan, AGI nebo superinteligence, si volí k dosažení svého cíle, na který optimalizuje a který se tedy snaží realizovat, cíle prostředně, jakési instrumenty, které mu umožní v maximální míře daného cíle nebo cílů dosáhnout.

Tyto prostředně cíle jsou u každého rozumného aktéra (agenta, činitele, jednatele či konatele) stejné: přežití, zesílení vlastní moci, zvětšení zdrojů, vědomostí, kapacit. Proto se zde mluví o instrumentální konvergenci: je zde souběh těchto nástrojů u všech rozumných aktérů, tedy u člověka i u superinteligence.

Problém je však v tom, že umělá inteligence bude mít nepoměrně větší možnosti, jak tyto instrumenty zesílit, takže se kvůli maximální realizaci cíle, který jí zadáme, může učinit nesmrtelnou a všemocnou, také k realizaci svého cíle může zlikvidovat všechnu konkurenci, i lidstvo, tedy pro sebe získat všechny zdroje.

Nick Bostrom tedy varuje před tím, jaký přesně do AGI vložíme cíl. Dává slavný příklad s kancelářskou svorkou: když AGI řekneme, aby dělala kancelářské svorky, může dělat jen to, celou Zemi proměnit v jednu továrnu na kancelářské svorky, vyčerpat na to všechny zdroje, vyhubit u toho lidstvo, protože zabírá místo, které by mohlo být využito pro další a další továrny na kancelářské svorky, kolonizovat celý vesmír sondami, které na všech planetách ve všech galaxiích zakládají nové a nové továrny na kancelářské svorky.

Musíme tedy předem uvažovat o všech vedlejších a nezamýšlených efektech a důsledcích toho, když nějakému tak mocnému nástroji, kterým superinteligence rozhodně bude, zadáme jakýkoliv cíl.

SOUBOJ ČÍNY A USA

Myslíme si, že byly jen dvě světové války, ale není tomu tak. Aktuálně žijeme v už dávno probíhající třetí světové válce, která je bohužel mnohem závažnější a s potenciálně mnohem tragičtějšími následky, než byly obě dvě světové války včetně války studené dohromady. Tato válka probíhá mezi USA a Čínou a je to bitva o světovou dominanci či hegemonii: která z těchto velmocí bude mít AGI jako první, stane se světovým hegemonem.

Je to totiž jiná situace, než byla s atomovou bombou: tam i díky sovětským špiónům SSSR dohnal USA, protože když máte atomovou bombu, nemáte se kvalitativně kam dál posouvat, jen můžete kvantitativně rozmnožovat počty raket, hlavic, jejich nosnost, rychlost,

délku, na kterou doletí, ale v principu nemáte kam dále kvalitativně jít.

V případě AGI je to však jiné, protože se bude exponenciálně neustále zlepšovat, a to až do bodu technologické singularity (přísně vzato i potom, ale už pomaleji, vývoj bude dále stagnovat, protože patrně narazí na hranice základních a nezměnitelných pravidel ontologického pole, viz výše). Která z velmocí tedy dosáhne AGI jako první, dosáhne jí i jako poslední, protože tento mocný a neustále sama sebe zdokonalující nástroj znemožní ostatním velmocím ji předběhnout.

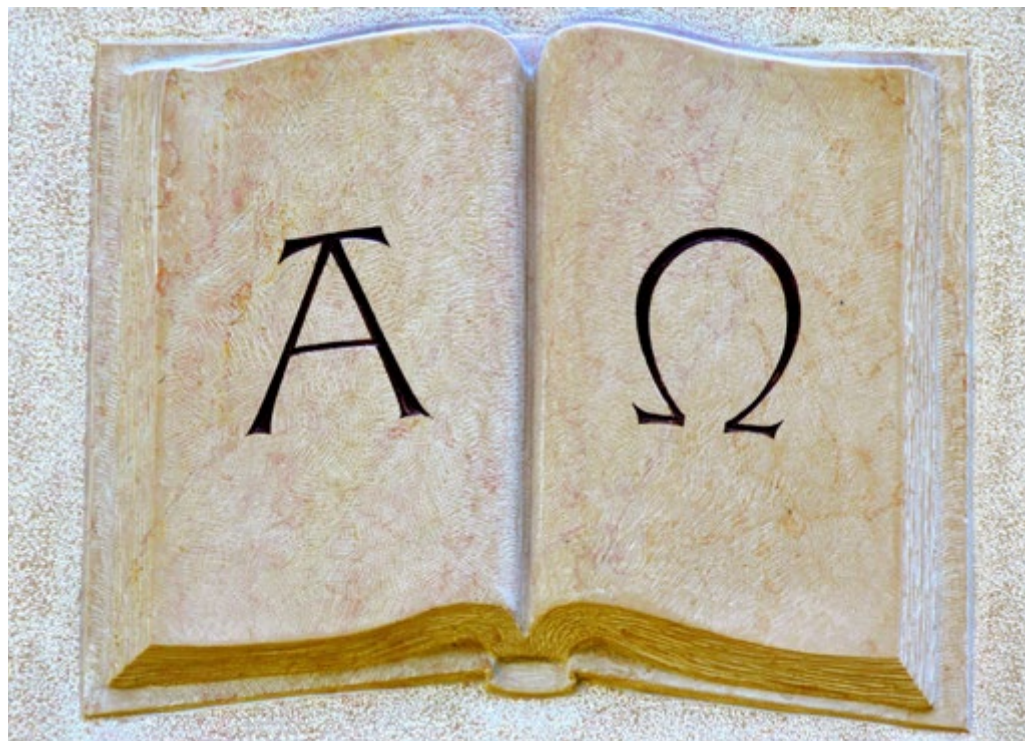
Problém je v tom, že ve válce se nehraje na bezpečnost, všechny výše zmíněné rady tak budou do značné míry ignorovány a superinteligence se ve válce zrodí primárně jako superzbraň. Úkolem obou mocností je se pokusit spojit, sdílet vědomosti a zabránit apokalypse, která je rozhodně možná s poměrně slušnou pravděpodobností.

Superinteligence je tedy obrovskou nadějí i obrovskou hrozbou, může nám přinést věčné

mládí, věčné štěstí a nesmrtelnost, může nám ale také přinést okamžité zničení nás samých i lidstva jako celku, dokonce celé planety Země nebo dokonce naše věčné mučení (viz výše). Lidé prostě vytvoří obrovsky mocný nástroj, prostředek, instrument, současně stroj, přístroj, zřejmě superpočítač nebo entitu rozprostřenou po globální informační a digitální síti, pravděpodobně v sobě bude mít prvky kvantového počítače a bude chytřejší než všechny mozky všech lidí na planetě.

Tento nástroj může být dobrým sluhou, ale zlým pánem. Jak říkal Karel Marx, když ho budu volně parafrázovat: kapitalista vytahuje jako kouzelník z klobouku nové nástroje a zázračné výrobní prostředky, které mu zpočátku slouží, rozmnožují jeho bohatství, zesilují jeho moc a udržují status quo vládoucí privilegované skupiny superbohatých (oligarchii a plutokracii).

Ale postupem času se tyto nové a zázračné výrobní prostředky obrátí revolučně proti kapitalistům a zničí původní a už zastarávající systém výrobních vlastnických vztahů. Zdá se,

Podle Pierra Teilharda de Chardina se vývoj celého vesmíru blíží k jakémusi božskému bodu Omega. (Foto © pixabay.com.)

že superinteligence zcela změní naše sociální vztahy, sociální a politické systémy, dokonce i sám kapitalismus a jeho jádro, tedy ideu soukromého vlastnictví (soukromé vlastnictví není jádrem jen kapitalismu, ale všech sociálních zřízení od neolitické revoluce).

Lidstvo přežilo tři klíčové milníky, z nichž třetí, který leží v budoucnu, bude nejvýznamnější, to bude právě ona technologická singularita. Druhým nejvýznamnějším byla neolitická revoluce, třetí potom její umocnění v průmyslové revoluci,

která byla zárodkem technologické singularity. Dva předchozí milníky či prahy vývoje lidstvo vydrželo, zvládne i ten třetí? To opravdu nevím...

Autor je filozof, věnuje se současné etice, analytické filozofii i postmoderní filozofii. Napsal například knihy *Jáství a svobodná vůle* (2013) nebo *Problém jáství* (2016). Věnuje se také umění, herectví a tzv. performance art, mnohé z jeho svobodné tvorby lze nalézt na jeho YouTube kanále nesoucím jeho jméno.

Všichni jsou mrtví, Dejve!

Agata Pešková, Pavel Pešek a umělá inteligence

Někde v hlubinách kosmu, na vesmírné lodi, probudí umělá inteligence Holly ze stáže člena posádky jménem Dejv. Holly mu řekne, že je bezpečné vyjít ze stáže – takže víme, že monitoruje jeho životní funkce a prostředí, ve kterém člověk může existovat. Nasměruje ho do řídicího centra, kde mu sdělí, že všichni z posádky jsou už tisíce let mrtví. Je tedy jasné, že všechno na lodi řídí umělá inteligence Holly, s IQ 6 000, což je stejné, jako 6 000 učitelů tělocviku, jak Holly s oblibou říkává. (Asi znal/a/ našeho poslance a bývalého tělocvikáře Volného.) Tak začíná legendární sci-fi sitcom *Červený trpaslík* a navzdory mému popisu je to velmi humorná záležitost.

„Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby mu bylo ublíženo.“

(Foto © pixabay.com.)

S umělou inteligencí se setkáváme v knihách a filmech o budoucnosti již dlouho. V prastarých mýtech sochy ožívají, Golemové se vymykají svým pánům, stroje se vzpouzí.

Znáte asi *Vesmírnou odyseu*, *Star Trek* nebo knihy Stanislava Lema a dalších. Kdysi jsem je hltala.

Myslela jsem si a doufala jsem, že umělá inteligence, zkráceně AI, bude fungovat podle

zákonů robotiky, které si vysnil Isaac Asimov, a bude vypadat jako Dat ze *Star Treku*.

- První zákon: „Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby mu bylo ublíženo.“

- Druhý zákon: „Robot musí uposlechnout příkazů člověka, kromě případů, kdy je to v rozporu s prvním zákonem.“

- Třetí zákon: „Robot se musí chránit před

poškozením, pokud to není v rozporu s prvním nebo druhým zákonem.”

Jenže všechno je jinak. Proč? Jak to, že nemůže AI fungovat podle těchto pravidel? Co to vlastně ta AI je a co umí?

Umělá inteligence je simulace procesů lidské inteligence pomocí strojů, které jsou naprogramovány tak, aby se učily jako lidé. Proces probíhá stejně, ale velmi zrychleně. Prostě metoda pokus omyl, poučení se z vlastních chyb.

Napřed trochu suché historie:

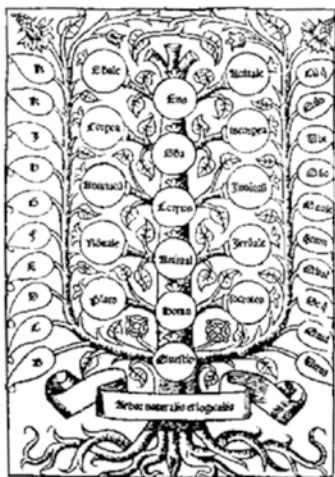
- Mezi průkopníky, kteří se snažili popsat lidské myšlení jako symboly – základ pro koncepty umělé inteligence –, patří řecký filozof Aristoteles, perský matematik Muhammad ibn Músa al-Chórézmí, španělský teolog ze 13. století Ramon Llull, v 17. století francouzský filozof a matematik René Descartes a duchovní a matematik 18. století Thomas Bayes.
- Roku 1836 Charles Babbage a Augusta Ada Byronová, hraběnka z Lovelace, vynalezli první návrh programovatelného stroje. O století později, ve 40. letech 20. století, vytvořil matematik z Princetonu John von Neumann architekturu počítače s uloženým programem.
- První matematický model neuronové sítě, pravděpodobně základ dnešních největších pokroků v AI, publikovali v roce 1943 počítačovní neurovědci Warren McCulloch a Walter Pitts ve své přelomové práci *A Logical Calculus of Ideas Immanent in Nervous Activity*.

gical Calculus of Ideas Immanent in Nervous Activity.

- Turingův test je pokus, který měl za cíl prověřit, jestli se nějaký systém umělé inteligence opravdu chová inteligentně. Vyvinul ho Alan Turing v roce 1950.
- První zima AI se říká období od roku 1974 do roku 1980. Je to období, kdy vlády a korporace ustoupily od podpory výzkumu, protože nenesl rychlé výsledky. To nakrátko prolomil výzkum technik hlubokého učení a průmyslové přijetí expertních systémů Edwarda Feigenbauma.
- Druhá zima umělé inteligence trvala až do poloviny 90. let, kdy průkopnické práce na neuronových sítích a příchod velkých dat poháněly současnou renesanci AI.

A jsme v současnosti. Jak vývojáři AI učí? Například algoritmus strojového učení vytvořený k nalezení koček na daném obrázku je zpočátku trénován s velkým množstvím obrázků. Tím, že algoritmu ukážeme, jak kočka vypadá, a pochválíme ho, kdykoliv uhodne správně, AI vytváří neuronovou síť, v níž si ukládá rysy kočky sama. Učí se tak pomocí iterace, tj. systémem pokusu a omylu. Proto třeba mohu na svém úložišti fotek mezi mnoha různými snímky vyselektovat jen fotky koček. Ovšem stalo se mi, že mi AI podstrčila i obrázek psa, v pozici typické pro kočku. Nebo tučňáků.

Výzkum a vývoj AI je stále na začátku. Ze způsobu učení je patrné, že asimovské idealistické zákony robotiky nebude možné AI vštípit.

Mezi průkopníky, kteří se snažili popsat lidské myšlení jako symboly patřil i španělský teolog ze 13. století Ramon Llull. (Převzato z commons.wikimedia.org.)

**Šachový
superpočítač
Deep Blue porazil
šachového velmistra
Garryho Kasparova.
(Foto © pixabay.com.)**

Umělou inteligenci můžeme rozdělit zhruba na čtyři typy:

- **Reaktivní stroje** – používají inteligenci pouze k vnímání a k reakci na úkol před sebou. Nemohou použít minulé zkušenosti při rozhodování v reálném čase. Příklad reaktivního stroje je Deep Blue z 90. let od IBM navržený jako šachový superpočítač. Porazil šachového velmistra Garryho Kasparova. Deep Blue byl schopen pouze identifikovat figurky na šachovnici a věděl, jak se každá pohybuje na základě pravidel šachu, uznal současnou pozici každé figurky a určil, jaký by byl v tu chvíli nejlogičtější tah. Počítač neprováděl budoucí potenciální tahy svého protivníka ani se nesnažil umístit své vlastní figurky do lepší pozice. Každý tah byl považován za svou vlastní realitu oddělenou od jakéhokoli jiného pohybu, který byl předtím proveden.
- **Omezená paměť** – tato AI má schopnosti reaktivních strojů a paměťové schopnosti. Využívá předchozí informace k lepšímu budoucímu rozhodování. Příkladem jsou samořiditelná auta.
- **Teorie mysli** – je stadium vývoje, které je dosud v plenkách. Jaký stupeň uvažování myslíme? Děti od určitého věku začínají chápat, že ostatní lidé mohou mít informaci chybnou nebo neúplnou, odlišnou od jejich vědomostí, a budou se chovat podle toho. Stroj to zatím dělá jen velmi

omezeně a ve výzkumných laboratořích. Tato AI bude schopna změnit svou reakci na základě poznání reakcí druhé strany.

- **Sebeuvědomění** – známe zatím jen ze sci-fi filmů. Tyto druhy umělé inteligence mohou nejen chápat a vyvolávat lidské emoce, ale mohou mít i vlastní emoce. Tady je nutná opatrnost. Umělá inteligence se sebeuvědoměním může dostat do režimu sebezáchovy, může považovat lidstvo za potenciální hrozbu a může přímo či nepřímo usilovat o ukončení lidstva. A tady je škoda, že nelze AI vštípit zákony Asimova.

Systémy AI se vyvíjejí raketovou rychlostí. V každém novém telefonu je čip speciálně určený pro programy strojového učení. Díky tomu se vyhledávání, překlady, ale také obvyčejné dobíjení telefonu podřizují zvykům uživatele a jeho rutině. Zkrátka je váš telefon po několika týdnech používání chytřejší než první den, když jste ho vybalili z krabičky.

Nejpokročilejší stroj, který se dnes běžně používá pro psaní textů a tvorbu překladů, je založen na modelu známém jako GPL 3. Redakce novin, časopisů a tvůrci nejrůznějších blogů ho využívají k psaní článků a tvorbě zpráv.

Až budete někdy číst článek, budete mu rozumět, ale nebude to úplně ono, bude to buď zásah hloupého korektora, nebo si vzpomeňte na schopnosti programů založených na GPL 3.

„Čechům a Slovákům byla umožněna vlastní republika a nová ústava, která zaručovala lidská práva, svobodu projevu a nezávislé soudnictví.“

(Převzato z commons.wikimedia.org.)

A nakonec trochu praxe. Pavel zadal umělé inteligenci slova „Unitářství v Čechách“ a ta měla vypracovat krátký text. Vypadlo z ní toto:

„V roce 1918 bylo Československo na konci 1. světové války vytrženo z Rakousko-Uherska. Čechům a Slovákům byla umožněna vlastní republika a nová ústava, která zaručovala lidská práva, svobodu projevu a nezávislé soudnictví. Snad nejdůležitější je, že nová ústava dala občanům právo volit v demokratických volbách. Navzdory těmto demokratickým změnám se Československo potýkalo s mnoha strašnými problémy v důsledku 1. světové války. Následovaly hospo-

dářské strádání, protože se již nevyrábělo potravinářské zboží ani zboží na export. Navíc přelidnění způsobené nedostatkem bydlení a pracovních míst zanechalo mnoho lidí bez práce nebo místa k životu. V naději, že naleznou stabilitu ve své křehké vládě, začali někteří Češi hledat odpovědi ve svém nově importovaném náboženství – univerzalismu. V roce 1918 bylo v Československu jen asi 300 univerzalistů, ale v roce 1920 se tento počet zvýšil na více než 3 000 členů.“

Zatím tedy unitáři mohou být klidní. Al tento text stvořila sice během pár vteřin, ale sami víte, že je to blábol.

Výchova prožitkem zůstává v českých školách opomíjena

Rozhovor s Bobem Kartousem o vzdělávání v době masivního rozvoje technologií

Bohumil (Bob) Kartous je pedagog a publicista, který se dlouhodobě věnuje spojení dvou témat – vzdělávání a výchovy s technologickým pokrokem a inovacemi. Pracoval mimo jiné pro společnosti Scio a EDUin. Od roku 2020 je ředitelem Pražského inovačního institutu. Patří ke skupině Čeští elfové, která bojuje proti dezinformacím; stejné téma, tedy jak se účinně bránit před dezinformacemi, zpracovává i pro děti a teenagery. V roce 2019 mu vyšla kniha *No future – vezeme děti na parním stroji do virtuální reality?*

Bohumil „Bob“ Kartous je pedagog a publicista, který se dlouhodobě věnuje spojení dvou témat – vzdělávání a výchovy s technologickým pokrokem a inovacemi. (Foto archiv Bohumila Kartouse.)

Jste ředitelem Pražského inovačního institutu, který se zaměřuje na propojování školství, tedy institucionálního vzdělávání, v hlavním městě s novými technologiemi a jejich aplikací do života společnosti, pokud jsem to dobře pochopila. Jak širokou škálu konkrétních projektů to zahrnuje a na co kladete hlavní důraz?

Jen upřesním, že se v Pražském inovačním institutu zaměřujeme na podporu inovací v řadě různých směrů a podob. Vytváříme funkční inovační infrastrukturu hlavního města a kromě vzdělávání se věnujeme zejména podpoře inovací v podnikání, respektive v podnikavosti, protože profit nemusí být to, co podnikaví lidé na konci dne očekávají. Hledáme více cest jak

se zapojit do takzvaného transferu poznatků, tedy podpory projektů vzešlých z výsledků výzkumu. Dále posilujeme inovativní přístup k samotnému městskému rozvoji Prahy a v neposlední řadě připravujeme s partnery z ČVUT diagnostiku včasných symptomů Alzheimerovy a Parkinsonovy choroby. V samotném vzdělávání realizujeme ve prospěch Prahy tzv. iKAP (Komplexní program rozvoje klíčových oblastí pražského školství), to jsou nemalé evropské peníze určené českým krajům. V Praze jsme se zaměřili na to, jak podpořit učitele. Klíčovým projektem iKAP je naše akademie leadershipu, pomoc ředitelům škol v tom, jak si ujasnit priority v řízení školy a jak je naplňovat. Už před vypuknutím agresivní války Kremlu vůči Ukrajině jsme zahrnovali do iKAP II významnou podporu vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem, od vypuknutí války jsme tam přesunuli další prostředky. Těch projektů, které díky iKAP II podpoří vzdělávání, bude několik desítek, podílí se na nich několik desítek dalších partnerů. Z našich dalších počínů v oblasti podpory vzdělávání bych rád zmínil připravovaný recenzní portál dalšího vzdělávání učitelů, jenž by nakonec mohl sloužit v celé republice, a naše „proteinové doplňky“ k posilování informační gramotnosti, komiks pro žáky na konci základních škol a na středních školách *Jak nebýt za tro(t)lla*, jehož vznik jsme podpořili, a lokalizaci hry *GoViral!* do češtiny. Tuto hru vyvinuli na univerzitě v Cambridge a britská vláda ji uvedla v život ve snaze zvýšit odolnost vůči dezinformacím v době pandemie. Důraz klademe zejména na to, co je ve vzdělávání důležité a na co z naší pozice dosáhneme, což jsou učitelé a jejich podpora v oblastech, ve kterých zůstávají často sami a vcelku bezprizorní.

Jakou roli by ve vzdělávání z vašeho pohledu měla mít tradice?

To je dobrá otázka. Tradice je pomyslnou štafetou identity, tedy tím, co si generace předávaly, aby i ty následující mohly říct, kým jsou, když se jich na to někdo zeptá nebo když přijde taková ta existenciální chvilka, ve které se člověk ptá sám sebe. To je řečneme pozitivní část tradice a je vysoce důležité vyhledávat takové tradice, které posilují to dobré a žádoucí v naší histo-

rické identitě, a to se snažit dále předávat, což se velmi často neděje, navzdory tomu, že je to i podle zákona jeden z hlavních úkolů formálního vzdělávání. Například masarykovsko-havlovskou tradici pojetí demokracie. Tradice samotná je ale pojem ambivalentní, bezpříznakový, teprve obsah jí dává smysl – anebo také ne. Bez některých tradic bych se ve vzdělávání rád obešel, vesměs jsou zvykového charakteru. Třeba pocit, že kázeňské pojetí výchovy vede k přírůstkům ve vzdělávání nebo že maturita jako zkouška dospělosti má mít charakter obstarožního rituálu, v němž student s veškerou pokorou a bázní memoruje pojmy a data, aniž by jakkoliv prokázal, že je připraven na život ve 21. století.

Kniha Bohumila Kartouse *No future – vezeme děti na parním stroji do virtuální reality?*

(Foto archiv Bohumila Kartouse.)

Abych to zobecnil, vidím tradici jako důležitou z hlediska hodnot tam, kde posiluje stávající ústavu a požadavky školského zákona. Paradoxně jejich vliv ve vzdělávání je mnohem menší, než vliv zvyků a rituálů s velmi

pofidérním a někdy prokazatelně škodlivým dopadem.

A jak lze podle vašeho názoru efektivně v institucionalizovaném vzdělávání takzvaně jít s dobou? To znamená nejen třeba dobře vybavit školu pomůckami a pedagogy ochotnými s nimi pracovat, to asi zvládne dobrý ředitel poměrně pružně, ale co změny ve vzdělávání studentů pedagogických škol a třeba i samotných učebních osnov a učebnic? To je podle mne místo, kde se nůžky mezi aktuální potřebou a schopností ji v přijatelném čase pokrýt neustále rozevírají.

„Jít s dobou“, to se ukazuje pro institucionalizované počáteční vzdělávání, tedy pro školství, jako velmi náročný, mnohde a mnohdy neřešitelný úkol. Vzhledem k tomu, že vzdělávání je podle výsledků desítek let výzkumu založeno zdaleka nejvíce na lidském faktoru, tedy na úrovni učitelů ve školách (a samozřejmě úrovni rodičů jako hlavních vychovatelů a vzdělávatelů), pro jakoukoliv evoluční změnu by bylo nutné přitáhnout do škol větší podíl „hrdinů, rebelů a mudrců“, jak poukazují v knize *No future*. K tomu se ale zatím ani nepřibližujeme, byť si tuto potřebu uvědomuje – podle mého kvalifikovaného odhadu – stále více lidí, i těch s pravomocemi a odpovědností. Brání v tom zejména to, že ani sebesilnější shoda mimo

vysoké školy připravující učitele nezmění nic na svrchovanosti škol v rozhodování o způsobu vzdělávání učitelů, ruku v ruce s perspektivou, jakou má učitelství v očích lidí, kteří volí svou budoucí profesní dráhu. A neustálé zapírání faktu, že studium učitelství prostě není považováno za první a často ani za druhou ligu. Ano, změny v kurikulu, které ostatně probíhají v podobě revize rámcových vzdělávacích programů, jsou důležité, ale dovolím si zde použít jedno velmi otřepané přísloví: starého psa novým kouskům nenaučíš. Stejně jako před patnácti lety, kdy české vzdělávání přešlo z „direktivních“ osnov na „kreativní“ rámcové vzdělávací programy, si řada stávajících učitelů s novým obsahem poradí po svém. Jediným relativně rychlým prostředkem změny je redesign zkoušek, o což se současné ministerstvo školství snaží. „You get what you test“, tedy když budou zkoušky sledovat kompetence důležité pro 21. století, i školy se budou muset snažit k nim studenty vést.

Zmiňoval jsem i rodiče. Jejich vliv na formování osobnosti, a tedy na takové charakteristiky, jako je důvěra v okolí, od které se odvíjí vůle i motivace a její intence, je zcela nezastupitelná, zejména v období prvních měsíců a let života. Což zakládá na hluboké celospolečenské zamyšlení: je rozumné, aby rodiče v době, kdy je děti nejvíce potřebují, trávili čas frenetickou snahou o materiální zabezpečení? Třeba ve společnosti Google

Bez některých tradic bych se ve vzdělávání rád obešel, třeba že maturita jako zkouška dospělosti má mít charakter obstarožního rituálu.

(Foto

© pixabay.com.)

si zjevně na tuto otázku už odpověděli, když svým manažerům dávají několikaměsíční rodičovskou dovolenou. Jenže pokud toto bude pouze privilegium elit, povede to jen k vnitřní společenské disharmonii.

Problém s dostupností technologií je skutečně to nejmenší, co z hlediska aktualizace vzdělávání do 21. století potřebujeme. V bohaté zemi, jakou je Česko, je to „jen“ otázka redistribuce, tedy zajištění i pro ty, kdo si technologie nemohou dovolit. Jak se ukázalo během pandemie a distančního vzdělávání, dostupný objem máme, selhává proces identifikace a logistika.

Součástí vzdělávání by měl být i nějaký dobrý základ pro orientaci člověka ve věcech, kterým sám plně neporozumí a musí se spolehnout na informace, které si nedokáže ověřit. Tedy odlišovat důvěryhodné zdroje od méně důvěryhodných, až po ty, které úmyslně manipulují. Když se podívám na prostředí sociálních sítí, mám pravidelně pocit, že jako společnost totálně selháváme. A dvě silná témata poslední doby, covid a válka na Ukrajině, to ukazují s ohromnou intenzitou. Můžeme toto z vašeho pohledu nějak účinně zlepšit?

Výše jsem uváděl, co jsme se snažili s našimi omezenými možnostmi pro zvýšení informační gramotnosti udělat v Pražském inovačním institutu. To je pochopitelně z celospolečenského hlediska hodně málo, ale Werichovými slovy – „dohromady uděláme moc“. Zlepšit lze určitě mnohé, v podstatě cokoliv, včetně počátečního vzdělávání. Ta potíž má poněkud širší pozadí. Obecně totiž tzv. kurikulum, obsah vzdělávání v českém školství, a jeho prioritizace jsou z hlediska současnosti obsolentní, zastaralé. Vymezení obsahu školního vzdělávání stále kopíruje více méně pozitivistický přístup, který dominoval v oblasti vědění na přelomu 19. a 20. století. Pro tehdejší záměry je to struktura vcelku pochopitelná. S rozvojem zejména přírodních věd, historicky akcelerovaných oproti vědám společenským, a příklonem k představě, že vzdělávání má být založeno pouze na předávání znalostí, které můžeme do detailu popsat, dávalo tehdejším architektům vzdělávání smysl, aby v obsahu vzdělávání dominovaly oblasti, které se orientují zejména na přírodní, hmotný svět kolem nás. Situace se ale diametrálně změnila, za těch více než sto let lidstvo dospělo do stavu, kdy si na uchopení toho hmotného světa vytvořilo nejrůznější technologické extenze, s vrcholem v podobě počítačů a jejich závratně rostoucí kapacit. To pochopitelně neznamená, že bychom neměli

„You get what you test.“

(Foto

© pixabay.com.)

mít hluboké základy v porozumění této vrstvě našeho bytí, jenže nikoliv na úkor schopnosti pochopit vrstvu psychosociální, tedy tu, která tvoří naše bytí mnohem intenzivnějším a formativnějším způsobem. Toto poznání, které by umožňovalo mimo jiné také posilovat přirozenou imunitu vůči různým druhům manipulace, dezinformace nevyjímaje, je v současném vzdělávání zcela potlačeno. A nebude vůbec jednoduché to změnit, protože platí, co jsem psal výše: závislost kvality i změn ve vzdělávání na lidském faktoru nelze obejít. Jinými slovy, současní učitelé nejsou z velké části připraveni na to, že by měli poskytovat vzdělávání, které je obsahem i formou jinak orientované. A rodiče nejsou z velké části připraveni na to, že v tomto ohledu nemohou spoléhat na školu. Opět tedy zopakuji, že bez změn, které povedou k proměně motivace – změna klíčových zkoušek – nemůžeme očekávat výraznější zlepšení, které by bylo na dohled.

S tím souvisí i orientace v hodnotách a vzory. Jaké místo mají nové technologie zde? Mohou kladné hrdiny z knih dobře nahradit hrdinové z počítačových her, zjednodušeně řečeno? Můžeme a dokážeme virtuální prostředí, které může být pro děti i dost nebezpečné, vědomě využít naopak jako platformu pro formování jejich zdravého světonázoru?

Kladní hrdinové z digitální hry nebo filmu nepochybně mohou sehrát stejně důležitou roli při formování charakteru jako ti knižní. A dokonce se domnívám, že to tak i je. Problém digitálního světa je hodnotový chaos způsobující dezorientaci. Velmi jednoduše řečeno: výchova jako kultivace charakteru prostřednictvím tisku, knih, médií, velmi dobře umožňovala posilovat žádoucí, a naopak diskriminovat nežádoucí tím, že tato produkce byla do značné míry řízená společenským zájmem a byla pod kontrolou. Vtipné je, když si vzpomenu, že herezí mého „teenage“ období bylo přečíst si markýze de Sade. Haha. Dnes je generace mladých lidí vystavena od velmi útlého věku naprosté otevřenosti internetu a vlastně úplně všemu, co je člověku více či

méně vlastní. Zejména myslím brutalitu nebo všechny odstíny šedi nenávisti, ponižování, destrukce, sebestrukce. Ani v dospělosti, jak se ostatně ukazuje, není řada lidí vybavena dostatečnou psychickou odolností, aby takovému permanentnímu masivnímu působení čelili bez následků. Natož děti nebo dospívající. A jsme v tomto v určité bezvýchodné situaci.

Velmi dobře se věnuje tomuto fenoménu jeden díl seriálu *Black Mirror*, jenž tematizuje vliv technologií na lidský život. Ženě, která dlouho touží po dítěti, se narodí dcera a ta se jednou ztratí. Vše dobře dopadne, holčička se najde, nicméně strach matky vede ke snaze ochránit dítě všemi možnými prostředky. Matka jí nechá implantovat čip, který hlídá její polohu a znemožňuje, aby vnímala stresory: to, co by ji mohlo vyděsit, třeba porno na internetu nebo zuřivě štěkajícího psa. Celé to samozřejmě vyvrcholí tragédií, kdy je dítě nejprve izolováno vlivem svého odlišného vnímání světa a kdy matka v období dospívání nedokáže dceru nekontrolovat. Je to přesný popis naší situace i toho, co ji rozhodně nezachrání. Pokud se máme vážně zamyslet nad řešením, musíme mnohem intenzivněji uvažovat o výchově a jejím pojetí. Trávit čas s dětmi tam, kde je to pro ně v současnosti přirozené, tedy v různých místech fyzického a digitálního prostoru, s dostatečnou možností pro zvěšování jejich svobody a přebírání odpovědnosti tak, aby dokázaly každý další krok tímto směrem udělat s dobrou znalostí toho, co je pravděpodobně čeká.

Jednou z věcí, která podle mne člověka výrazně formuje, v dobrém i špatném, je prožitek. To je ale věc nepřenosná, o ní se nelze učit. Lze k ní ale v rámci vzdělávání otvírat cesty. Tradiční, třeba v rámci náboženských a obecně duchovních proudů, cest do světa „na zkušenou“ a podobně. Ale jistě i nové, „jdoucí s dobou“. Je pro vás tohle důležité téma ve vašem vnímání možnosti výchovy a vzdělávání?

Naprosto! To je právě ta důležitá odlišnost od pozitivistického, přísně znalostního pojetí vzdělávání, které v českém školství

přetrvává. Výchova – například výchova prožitkem, žitou zkušeností – zůstává v českém formalizovaném vzdělávání opomíjena, byť, jak trefně uvádí František Tichý, zakladatel a ředitel přírodního gymnázia, vzdělávání je podmnožinou výchovy, a tedy představa o tom, že škola, učitel pouze vzdělávají a nevychovávají, je nesmyslná. Učitel vždy také vychovává, respektive působí hodnotově, ať už chce, nebo ne. Vyhýbání se výchově nebo představa o tom, že to tak může ve škole být, má opět příčinu skrytou i v nedávné minulosti. Se změnou společenského zřízení po roce 1989 došlo k jakési zvláštní katarzi uvnitř vzdělávání. Učitelé se chtěli distancovat od totalitního způsobu zneužívání škol k indoktrinaci, a tedy převládá dojem, že učitel je od toho, aby učil matematiku, biologii nebo český jazyk a výchovu přenechal rodině. Ani přítomnost takzvaných výchov mezi školními předměty nevedla k pochybnostem o tom, že takový přístup je obhajitelný nebo vůbec možný. Tím pádem se jakékoliv přístupy, které akcentují zejména hodnotovou výchovu, setkávají buď s nedůvěrou nebo zavřenými dveřmi. Tedy

ne všeobecně, jsou školy, které s prožitkem pracují a vedou žáky nebo studenty k tomu, aby získávali zkušenosti tohoto charakteru. Starší syn navštěvuje Gymnázium Na Zatlance, program Alt, který tento přístup do značné míry inkorporoval. Má už také za sebou tři měsíce „na zkušené“ v zahraničí, což považuji za nedocenitelný prožitek. Ale ty mohou mít pochopitelně mnohem subtilnější povahu, zejména v podobě setkávání se s lidmi, situacemi a činnostmi, které formují. Zejména ty dlouhodobé, třeba dobrovolnictví, pracovní zkušenost, umělecký projekt, pokud jsou promyšlené a zahrnují spolupráci i získávání zkušeností od těch, kdo je umějí předat.

Další věcí je schopnost komunikace a role společenských ve výchově a vzdělávání: učíme se nápodobou, přirozeně ze vzorců chování, vzájemnou interakcí, osobním kontaktem s druhými. Jaká je podle vás role společenských v dnešním světě? Od dětských kolektivů přes spolkovou zájmovou činnost až po pracovní týmy...

„Já jako ateista pojmám spiritualitu filozoficky, jako potenci, kterou máme a která se může upínat k různým konceptům, náboženským i nenáboženským.“ (Foto archiv Bohumila Kartouse.)

Zcela zásadní. A je podle mého klíčovou rolí školy ve 21. století, aby reprodukovala a posilovala společenskou soudržnost. To souvisí jak se změnou obsahu vzdělávání s důrazem na umění „žít pospolu“, tak s nutností, aby škola přijala svou výchovnou roli a začala s ní aktivněji pracovat, myslím na systémové úrovni. Je tu řada dobrých příkladů, pro které je možné sáhnout, nejen v zahraničí, vůči kterému čeští učitelé často nastavují záda, ale i doma. Škola je totiž malá obec, je to zmenšená polis, která tuto funkci vždy měla, ale ztratila se v turbulencích dějin. V tomto smyslu je třeba ji obnovit, neboť je to často jediné místo a jediná instituce, která pospolitost umožňuje.

Skandinávské vzdělávací systémy tento prvek uchopují skvěle už po desítky let, čehož důsledkem je vysoká míra vnitřní společenské důvěry v porovnání s jinými zeměmi. A od vnitřní společenské důvěry se odvíjí také ochota pečovat o veřejný zájem. On totiž z vnitřní společenské důvěry vyvěrá, roste s ní. Tam, kde důvěra chybí, eroduje logicky i veřejný zájem. Je založen na vazbě vůči ostatním a na přesvědčení, že mimo to privátní, co k sobě

mohu vázat různými druhy vlastnictví, existuje něco přesahujícího, něco společného, k čemuž sice nemám přímé vlastnictví, ale co je neméně důležité, protože koneckonců moje prosperita je založena na prosperitě ostatních. A tomu se při silnějším uchopení veřejného zájmu daří prokazatelně mnohem lépe.

Může mít ve zkvalitňování vzdělávání nějakou roli práce se spiritualitou?

Nepochybně ano. Já jako ateista pojmám spiritualitu filozoficky, jako potenci, kterou máme a která se může upínat k různým konceptům, náboženským i nenáboženským. Zanedbávání této potence může vést k tomu, že se upne směrem, který je osobnostně nebo společensky destruktivní. Mně osobně se příčí jakékoliv dogma, tedy i dogma nevíry. V mém okolí je mnoho lidí různých věr, a přitom se dokážeme sejít ve spirituálním prostoru humanity. A to je podle mého prostor, v němž by se spiritualitou mělo nakládat i vzdělávání.

*Rozhovor vedla
Kristýna Ledererová Kolajová.*

Anketa v obcích o technologiích budoucnosti

V rámci tématu Unitářství a technologie budoucnosti oslovila redakce *Tvůrčího života* místní správní sbory českých unitářských obcí s otázkami zaměřenými na hlavní záležitosti související s nástupem nových technologií, jako je virtuální realita, umělá inteligence či genové inženýrství:

1. Myslíte, že je možné, že tento svět je simulací a jeho „stvořitelem“ je umělá inteligence (superpočítač)? Pokud ano, mění to nějak vaše pojetí duchovního života a etiky?

2. Jaký je váš postoj ke genetickému inženýrství? Považujete za etické genetickými manipulacemi vytvořit dítě bez nemocí, bez schopnosti vnímat bolest, a ještě mu vybrat barvu očí? Jaká vidíte pozitiva a jaká negativa?

3. Je i ve virtuálních světech (tzv. metaverzum) možný duchovní rozvoj člověka? Mohl by být členem vaší obce někdo, kdo bude trvale žít ve virtuální realitě?

4. Mohl by být humanoidní robot, který by myslel, mluvil a cítil jako člověk, členem vaší obce?

5. Mohl by být humanoidní robot, který by myslel, mluvil a cítil jako člověk, duchovním vaší obce?

LIBERECKÁ OBEC UNITÁŘŮ POSLALA KONVOLUT ODPOVĚDÍ; ZDE JSOU NEJTYPIČTĚJŠÍ A NEJZAJÍMAVĚJŠÍ:

1. To bych nechtěla.
2. Je to narušení rovnováhy. Nese to s sebou nutnost převzetí odpovědnosti za pozdější onemocnění a omezení pro jedince (nezjistitelné ve chvíli provedení genetické manipulace).
Výhoda: Možnost eliminovat geny, které způsobují nemoci. Genetické inženýrství by mělo pomoci těm párům, u nichž je prognóza, že dítě bude mít genetické či jiné zdravotní poruchy.
3. Život ve virtuální realitě bez zapojení fyzického rozměru života nedává smysl.
4. Nevím, úroveň umělé inteligence mi zatím nepřipadá dostatečná. Může být pomocníkem, ale nikoli plnohodnotným členem, když

Redakce *Tvůrčího života* oslovila obce s otázkami zaměřenými na hlavní záležitosti související s nástupem nových technologií. (Foto © pixabay.com.)

„Neumíme si představit, že by virtuální svět mohl vést k duchovnímu rozvoji člověka.“
(Foto © pixabay.com.)

nemůže nabývat právní povinnosti či práva.
5. Nemůže, neboť nelze zjistit nebo odpozorovat, jakými duševními pochody je centrální soustava jeho osobnosti ovládána.

INTERNATIONAL UNITARIAN CHURCH OF PRAGUE:

1. Rozhodně ne. Superpočítač je výkonný počítač. Netušíme, jak by mohl stvořit náš svět.
2. Genetické inženýrství má své přednosti. Může opravit chybný genetický kód a tím zabránit nemocem a předčasnému úmrtí a zlepšit kvalitu života. Otázkou ale je, zda je genová manipulace s lidskými embryi etická a žádoucí. Ačkoli má lidstvo teoreticky k dispozici prostředek, díky kterému by byla proveditelná, ví dosud pouze málo o tom, jak fungují různé kombinace genů v lidském těle a co by mohly jejich případné úpravy způsobit či ovlivnit. Zatím není jasné, do jaké míry je tato technika bezpečná a jakým způsobem by mohla být lidmi využívána a případně zneužita. Dokud nemáme více informací, tak jsme asi spíš proti.
3. Neumíme si představit, že by virtuální svět mohl vést k duchovnímu rozvoji člověka. A tím méně, že by někdo, kdo trvale žije ve virtuální realitě, mohl být členem naší obce.
4. V současné době nejspíš ne, ale kdo ví, co přinese budoucnost.
5. V současné době nejspíš ne, ale kdo ví, co přinese budoucnost.

PRAŽSKÁ OBEC UNITÁŘŮ:

1. Možné to je, ale nemáme možnost to „prohlédnout“. Etika je založena na zkušenosti člověka. Dokud nepoznáme jinou realitu, etika se nezmění.
2. Záleží na tom, jestli se úprava bude týkat jedince, nebo jestli se bude přenášet i na potomky. Také záleží na tom, jestli se jedná o řešení genetické vady/nemoci, nebo o snahu „vylepšit“ člověka nad jeho normální vývoj. Za hrozbu považujeme možnost, že vznikne úzká skupina lidí, kteří si budou genetickou modifikací moci dovolit a tak vytvoří samostatný živočišný druh.
3. Duchovní rozvoj jistě možný je a člověk, který žije v propojení s okolním světem jen skrz virtuální média, může být členem obce.
4. Pro některé členy je toto nepřijatelné. Dovolili jsme si ale zamyslet se nad tím, zda se náš přístup změní, když nerozpoznáme umělou inteligenci od člověka, a zda bude moci vůbec vědomě projevit vůli stát se členem naší obce.
5. S tímto v naší obci panuje obecný nesouhlas. I v případě kvalitní AI necítíme, že by poskytovala duchovní shromáždění s potřebnou kvalitou lidské interakce.

ZA OBEC UNITÁŘŮ V TEPLICÍCH ODPOVÍDAL DUCHOVNÍ VLASTIMIL KREJČÍ:

1. Je to možné, nemění.
2. Dítě bez nemocí nevytvoříme, podle mne

je to věc prostředí a jedince. Můžeme geneticky zmutovat člověka více odolného, silnějšího, ale stejně pak bude v prostředí, které bude schopné ho „napadat“ nemocemi, s nimiž se bude muset umět vypořádat. Otázka etiky je složitá. Je etické mít třeba soukromé vlastnictví? Jak moc etické je, že někdo, kdo kope do míče, má milionkrát větší příjmy než někdo, kdo zachraňuje životy v nemocnici? Je etické, že někdo se narodil silnější a někdo slabší?

3. Drogy například byly a často jsou používány ke spirituálnímu rozvoji, metaverzum na tom může být podobně. Naše obec v metaverzu není, neměl by jak přijít.

4. Jak to chceme poznat?

5. Jak to chceme poznat?

ZA OBEC UNITÁŘŮ V BRNĚ ODPOVÍDAL PŘEDSEDA OBCE PAVEL SEDLÁK:

1. Upřímně řečeno si to nemyslím, pro sebe takový postoj považuji za nepraktický. I když z principu tuto možnost nelze vyloučit. Mám jisté podezření, že „pánbůh“ nám může pro „duchovní cestu“ do jisté míry „zrcadlit“ takový interface, jaký „si zvolíme“. Představou „simulace“ dáváme světu lidské atributy, protože „superpočítač“ je stroj vytvořený člověkem. Koho takto formulované noetické problémy zajímají, měl by se začíst do sci-fi od Stanisława Lema, který byl mimo jiné vystudovaný filozof. Představou, že je tento svět „simulace“ běžící na „superpočítači“, jsme pouze základní filozofické otázky odsunuli do oblasti, kde nejsou řešitelné, protože následně vyvstává otázka „kdo stvořil stvořitele“? Rovněž to neřeší otázku vědomí. V tomto pojetí by naše vědomí bylo „propůjčeno“ tím „superpočítačem“, ale kde se bere vědomí v tom „superpočítači“? V zásadě to nemůže na pojetí duchovního života a etiky změnit nic.

2. Kdysi jsem na toto téma napsal do *Poutníka* článek Rubikova kostka. Jsem nejen proti genetickým modifikacím člověka, ale také proti nevhodnému používání GMO, kdy nás krátkodobé komerční zájmy vedou k zásahům do ekosystému, jejichž důsledky mohou potenciálně přetrvat „věčně“. Genetické modifikace člověka nejsou „otázkou dne“, protože současná genetika je nezralá. Genetici například done-

dávna považovali 95 procent DNA za „odpad“, jenže dnes se ukazuje, že i v tomto zdánlivém „odpadu“ se může něco důležitého skrývat. Jako programátor bych se nepouštěl do „opravování“ kódu, kterému vůbec nerozumím. Samozřejmě, jsou zde mnohá pozitiva. Například možnost dosažení vyšší odolnosti proti běžným nemocem. Vypnutí bolesti by bylo nepraktické, protože to je důležitý zpětnovazební signál. Jistě by se hodila lepší emoční stabilita, lepší paměť, vyšší IQ... Byla by ovšem poněkud škoda, kdybychom tím zablokovali například „náboženský cit“, o kterém nemusí mít různí „genetičtí inženýři“ ani tušení. Jednou touto cestou lidstvo půjde, pouze doufám, že to nebude příliš brzy.

3. Smyslem duchovní cesty je „religio“, tzn. napojení na Skutečnost, nikoli odstřižení se od ní. Pokud vím, regule NSČU „žít ve virtuální realitě“ nezakazují, takže členem obce by takový člověk být jistě mohl, pokud by platil členské příspěvky...

4. Otázka je, co je to „humanoidní robot“. Domnívám se, že současná umělá inteligence má asi takový vztah k „biologickému vědomí“ jako fotografie stromu ke stromu. Je otázka, jestli by měl humanoidní robot právo nakládat s finančními prostředky, takže by to musela reflektovat pravidla pro placení členských příspěvků.

5. Pokud by členy obce byli humanoidní roboti, jistě by jim byl schopen lépe porozumět než člověk...

„Kdo stvořil stvořitele?“ (Foto © pixabay.com.)

„Domnívám se, že současná umělá inteligence má asi takový vztah k ‚biologickému vědomí‘ jako fotografie stromu ke stromu.“

(Foto

© pixabay.com.)

Myšlení lze do jisté míry strojově napodobit. Ale může si být stroj myšlení vědomý? Jak by byl takový robot naprogramovaný? Jsem přesvědčen, že dokonce i velmi dokonalé současné stroje pouze reagují na podněty, necítí. Spíše se mi zdá, že mnozí lidé dnes mluví a cítí jako roboti, což považuji pro některé aspekty funkce duchovního za poněkud nevhodné.

ZA OBEC UNITÁŘŮ V PLZNI ODPOVÍDALI MÍSTOPŘEDSEDA OBCE DANIEL VOLF (DV) A DUCHOVNÍ OBCE LUDEK PIVOŇKA (LP):

1. DV: To si nemyslím, svět zde byl prokazatelně ještě dávno před počátkem vývoje počítačů.

LP: Ne, nedomnívám se, že tento hmotný vesmír je simulací umělé (neživé) inteligence. Naopak se domnívám, že je dílem dokonalé, nehmotné a věčné Superinteligence, kterou však přesně definovat neumíme. Jsme jen skromným odrazem tohoto tajemného Absolutna.

2. DV: Z mého pohledu a z pohledu dnešní doby mi to připadá nehumánní, ale je bezesporu možné, že se to do budoucna stane běžnou alternativou.

LP: Genetické inženýrství je možné využít k dobrému i ke zlému. Je to otázka etiky a ta je věcí filozofie, a nikoliv vědy. Již nyní takto manipulujeme se zvířaty a rostlinami a bo-

hužel se neptáme na jejich názor. Pokud by genetické změny zlepšovaly život a jednotliví lidé by s nimi souhlasili, tak nemám námitky proti těmto úpravám.

3. DV: To si nemyslím, jakmile se člověk rozdělí do dvou a více realit, ztrácí tím svůj význam a z jeho reálného těla se stane pouze prázdná schránka. Podle mého názoru je důležité žít „tady a teď“, přítomností a budoucností. Členem naší obce se může stát kdokoli, kdo o členství projeví zájem. Na závěr si ale položme otázku... Nežije již nyní určitá část společnosti, obklopená většinu dne technologiemi, ve virtuální realitě?

LP: S virtuálními světy prozatím nemám žádnou zkušenost, takže o tom bohužel nemohu říci nic rozumného. Pokud by někdo trvale žil ve virtuální realitě a nebyl by zároveň v psychiatrické nemocnici, tak bych v tom žádný významný problém neviděl.

4. DV: Osobně si to prozatím nedokážu představit.

LP: Ano, mohl, pokud by naší obci neškodil.

5. DV: Spíše ne.

LP: Ano, mohl, pokud by měl dobrý charakter, empatii, vystudoval by Unitářskou akademii a byl ordinován Sborem duchovních. Jsem přesvědčen, že živí tvorové mají nesmrtelnou duši, kterou člověk bohudík stvořit neumí, a tím se živé bytosti liší od androidů. Roboti tak lidi mohou jen napodobovat.

ZA OBEC UNITÁŘŮ V OSTRAVĚ ODPOVÍDALI LIBOR MIKŠ, DUCHOVNÍ OBCE, (LM) A JAROSLAV GROSSMANN (JG):

1. LM: Tato otázka mi připadá z pohledu vyšší inteligence zmatečná a příliš „přízemní“. Z pohledu naší pozemsky vnímané reality a dětských pokusů s UI (AI) to je jasné, ale vycházíme-li z představy prvotního zdroje, který nazýváme různě – například Bůh –, a tato tvůrčí inteligence je schopná stvořit bytosti rovněž nadané inteligencí, tvůrčími schopnostmi a invencí, jsou pak tyto inteligence umělé, či neumělé? Co je pak „skutečná realita“ a co pouze simulace? Tohle je velmi zavádějící otázka, podobně jako řešit, zda bylo nejprve vejce nebo slepice. Možná říci, že tento svět je vytvořen (spíše neustále vytvářen) uměle, ale pro nás to je realita.

Jsme tady a teď. V prostředí, ve kterém žijeme, platí pro nás neměnné Zásady a Zákony. A jedním z nich je Mravní zákon. Je jedno, zda budeme považovat svoji existenci za umělou, nebo přirozenou. Pro nás je to skutečnost, hra, která má svoje pravidla. Součástí hry je i možnost tato pravidla porušovat, ale následkům se vyhnout nelze. Pojetí duchovního života a etiky to nijak nemění. Naše morální a etická pravidla by měla co nejlépe interpretovat Mravní zákon, který je vzorem. Tato pravidla se vyvíjejí a Mravnímu zákonu se buď přibližují, nebo vzdalují. Čím více se mu vzdalují, tím více komplikací nás v životě potkává, a tím se vytváří impuls k další korekci. Je pouze na nás, zda se přiblížíme vzoru, či zda si život svojí hloupostí a „uvzatostí“ zkomplikujeme ještě více.

JG: Pokud by stvořitelem tohoto světa měla být umělá inteligence, je zcela zřejmé, že tato umělá inteligence má i svého tvůrce! Taková představa o umělé počítačové stvořitelské inteligenci zřejmě trochu pokulhává.

Ale ve skutečnosti tak zcela scestná není. Pokud připustíme, že existuje Tvůrce všeho (Bůh), a ten pověřil k stvoření našeho světa vysoce inteligentní bytosti, může se to jevit z pohledu chápání zevnitř jako matrix, ovšem jen do té doby, než člověk začne poznávat

a chápat zákony přírody viditelné i neviditelné a konečně dospěje k poznání základního, principiálního smyslu svého života a života celé lidské společnosti.

2. LM: Odpověď by mohla být jednoduchá: v genetickém inženýrství téměř žádná pozitiva nevidím. V širším kontextu pak dopady mohou být maximálně neutrální, což je za současného stavu našeho poznání téměř vyloučeno, takže zůstává možnost dopadů negativních.

Existuje mnoho teorií objasňujících důvody Stvoření a smysl naší současné pozemské existence. Co se samotného Stvoření týká, pominu samozřejmě infantilní představu „samovolného“ stvoření, v níž věda popírá sama sebe. V rámci takové představy by další úvahy neměly opodstatnění. Dále se budu zabývat pouze smyslem pozemské materiální existence. Ve značně zjednodušené formě se tyto důvody dají shrnout do tří, a pak do jejich vzájemných kombinací. Úzce to souvisí i s otázkou č. 1 (výše). (Vycházím ovšem z představy, že jsme individualizovanou částí entity, kterou nazvěme Univerzální duch. Tato individualizovaná část, zvaná duše, je „oděna“ materiálním tělem, skafandrem umožňujícím existenci v materiálním světě. Samozřejmě ne všichni musí s takovou představou souznít.)

Důvod 1. – Naše existence je integrální součástí bytí prvotní tvůrčí inteligence, od níž je tvoření neoddělitelné, stejně tak jako prožívání různých stavů. V rámci toho dochází k odštěpení částí této bytosti, které postupně nabývají samostatného vědomí sebe, a dochází tak k vývoji bytosti na stejné úrovni, jako je bytost prvotní. Tím dochází k mnohem širšímu spektru prožitků. Během svého vývoje tyto bytosti nabývají stále vyšší schopnosti samostatného tvoření. Z tohoto pohledu by bylo možné genetické inženýrství za určitých podmínek chápat i jako první krůčky a pokusy o vlastní tvorbu v naší vývojové úrovni. Jenže to je zatím neuvědomělé a nesprávně nasměrované.

Důvod 2. – Vychází ze stejných prvotních podmínek jako předchozí, s tím rozdílem, že naši současnou existenci nepovažuje za integrální součást vývoje, nýbrž za odchylku,

Jsem nejen proti genetickým modifikacím člověka, ale také proti nevhodnému používání GMO, kdy nás krátkodobé komerční zájmy vedou k zásahům do ekosystému.

(Foto
© pixabay.com.)

ne nezbytně nutnou, ale možnou (Boží dopuštění). V určité etapě vývoje se vyskytly bytosti, které se domnívaly, že je možné stvořit život, který z prvotního zdroje nevychází a který nebude respektovat prvotní Zásady a Zákony. V křesťanském mýtu jsou tyto síly zobrazeny bytostmi Lucifer/Satan. Během svých snah tyto bytosti zjistily, že bez prvotního zdroje, Boží jiskry, stvořit život možné není. Zneužily tedy pro svou tvorbu částku Univerzálního ducha, ale izolovaly ji v materiálním těle tak, aby si svůj prvotní zdroj neuvědomovala a za svůj zdroj považovala tyto bytosti, někdy označované jako pseudotvůrci. S takto izolovanými výtvoři, pozemskými lidmi, pak realizují pokus obejít prvotní Zásady a Zákony. Za těchto podmínek se snahy genetického inženýrství o vytvoření umělé inteligence rovnají marné snaze pseudotvůrců a pro další vývoj nic konstruktivního nepřinášejí.

Důvod 3. – Naše pozemská materiální existence je pouze hrou. Hrou pro samostatné svobodné nesmrtelné bytosti, které si takto obohacují své bytí. Podobně jako většina našich her, které nic nevytvářejí a většinou nás nijak dlouhodobě neobohacují, jde o okamžitý prožitek. Pak ovšem vlastně jde o hry ve hře, ve kterých ovšem vnímáme i čas, takže může jít o ukrácení dlouhé chvíle. Z toho pohledu

jsou snahy genetického inženýrství jen snahou o zavedení nové postavy do hry. Otázkou je, zda o ni bude zájem a zda se najde někdo, kdo s ní bude hrát.

JG: Každý technický vývoj, vynálezy, objevy, poznání biologických procesů, souvislosti a principů souvisí s rozšiřováním celkového poznání člověka. Vše, co je zde ve fyzickém světě objeveno, je přeneseno z tzv. neviditelného světa přes lidi, kteří jsou připraveni a mají potřebné schopnosti objevy přijmout a předat společnosti. Problém nastává, když jsou tyto objevy zneužívány k egoistickým cílům těch, kteří vládnou. Totéž platí o genetických pokusech. Přírodní zákony ještě nebyly pochopeny, ale chytráci jsou a budou stále připraveni vše objevené zneužít pro svůj vlastní prospěch.

3. LM: Přiznávám, že zde se ztrácím, moje představivost selhává. Dokážu si představit paralelní světy a tam možnost duchovního rozvoje připouštím. Jenom si kladu otázku, jak by se mohl někdo žijící trvale v jiné realitě stát součástí reality naší, ať ji již ji budeme považovat za virtuální, či nikoliv.

JG: Ptám se, k čemu by měl být duchovní rozvoj člověka ve virtuální realitě? Spíše je třeba se zeptat, proč se hovoří o virtuální realitě? Proto, aby si člověk mohl užívat všech

možných uspokojení a požitků života? Nebo aby mohl snadno ovládat ty druhé?

Na druhé straně potkávám mnoho lidí, kteří žijí stále ve virtuální realitě vlastních myšlenek a idejí a nikdo se nad tím nepozastavuje. Jestliže si někdo myslí, že když vytvoří počítačovou virtuální realitu, že objeví „Ameriku“, tak ho zklamou. Taková počítačová virtuální realita je jen slabý odvar toho, co už tady od Adama a Evy existuje, jenomže na mnohem dokonalejší přírodní bázi podložené přírodními a kosmickými zákony. Jenomže u mnoha lidí ještě převládá naturel – být Stvořitelem hned!

4. LM: Asi je možné stvořit stroj, který se bude v mnohém chovat jako člověk, tedy simulovat jeho chování. Ale k čemu by

mu bylo členství v duchovní organizaci? Co by tam měl simulovat a proč? Uniká mi jakýkoli konstruktivní smysl takového robota. Dostáváme se zpět k otázce č. 2.

JG: K čemu by nám byl dobrý? Vždy bude jednat jen podle toho, jak bude naprogramován! Božskou ani duchovní intuici mít nebude a ani nemůže mít. To můžeme mít jen my lidé a všechny ostatní bytosti na vyšší duchovní úrovni než my. Náš „počítač“, neboli mozek je vytvořen na mnohem vyšší biologicko-technické úrovni než nejlepší superpočítač na světě. Má v sobě prvky, které mohou navázat kontakt s duchovním světem a potencionálně s Božským světem.

5. LM i JG: Viz odpověď na otázku č. 4.

ZA OBEC ŠIRŠÍHO SPOLEČENSTVÍ ODPOVÍDALA SKUPINA, KTERÁ SE K TOMU SEŠLA V ZOOMOVÉM PROGRAMU NAKAFE:

1. Na tuto otázku ve skupině nepanoval jednotný názor. Někteří si myslí, že to možné je, jiní, že to možné není. Kdo připouští, že to je možné, pak z toho důvodu, že to nejde vyvrátit, tedy je nutné to připustit.

K druhé části otázky: Nerozumíme přesně v tomto kontextu termínu simulace (napodobení skutečnosti? modelová situace?...). Nicméně ti, kteří možnost zmíněnou v první části otázky připouští, se ve skupině shodli, že se tím nijak nemění jejich pohled na etiku a duchovní život. (Protože svět posuzují stále ze stejné, své, lidské perspektivy.)

2. Skupina se shodla, že to celkově nepovažuje za etické, ale zároveň to vnímá jako již v naší současnosti možné, což v nás vzbuzuje spíše obavy. Jsme si ovšem vědomi, že tento vývoj nelze zastavit, a také připouštíme, že dílčím způsobem lze touto cestou pomáhat. Ovšem negativa a možné zneužití jsou pro nás zatím až příliš velké. Myslíme si, že toto bude nutné na globální úrovni ve světě z hlediska etiky záhy společně řešit a postupně nastavovat závazná společná pravidla.

3. Myslíme, že ano, je to prostředí dějové, příběhové s možností interakcí, proto se lze rozvíjet duchovně.

„V křesťanském mýtu jsou tyto síly zobrazeny bytostí Lucifer/Satan.“ (Foto © pixabay.com.)

Pokud by takový člověk byl s námi schopen kontaktu, pak ano. Zejména naše obec je v tomto otevřená využívání virtuálního propojení. Rozšiřuje a obohacuje to možnosti obou stran.

4. Ve svých vnitřních předpisech NSČU zatím jako se členy počítá pouze s lidmi, naše programy a celková nabídka jsou pro lidi. Proto tedy odpověď zní ne. Pokud by nastala taková situace, že by robot/roboti žádal/žádali o členství, bylo by třeba od základu zvážit nastavení NSČU jako společenství. (Ovšem i nyní by mohl být příznivec.)

5. Míněno tedy jako neordinovaný duchovní

(ve vztahu k předchozí odpovědi). Teoreticky mohl, členové by museli sami jeden každý přehodnotit, zda chtějí v jím vedené obci být. V některých situacích může automat fungovat bezchybněji než člověk, otázka je pak na každém členovi, co ve vztahu s duchovním očekává a preferuje a jak důležitá je pro něho role duchovního v rámci společenství.

Dodatek: Oceňujeme, že redakce *Tvůrčího života* dává takovýmto tématům prostor, jsou to důležité otázky, na které bychom měli být připraveni nebo na ně připravovat.

Anketu sestavil Matěj Čihák.

Teologie a poznávání života

Roman Figura

Jako vcelku zbožný přírodovědec jsem byl od útlého mládí fascinován teologickými naukami, jejich spletitou historií a zvláštním jazykem. Jejich pojmosloví totiž vytváří zároveň dojem důvěrné blízkosti stejně jako neobyčejné odtažitosti. Při četbě spisů slovutných teologů zažívám podobně často údiv nad moudrými výroky stejně jako nepochopení, proč vzdělaní autoři sepisují tolik zdánlivých banalit. Nejednou jsem se také otřásl nad bizarně brutálními tvrzeními, kterými se to ve spisech některých bohoslovců silně hemží.

Popis „stvoření světa“ pojednává zejména o stvoření života.

(Foto

© pixabay.com.)

I když jsem v teologické literatuře pouhý nadšený amatér bez systematictějšího vzdělání, pokusím se nyní zamyslet se obecněji nad některými otázkami spjatými s touto problematikou.

Nejprve si dovolím zamyslet se nad klíčovým metodologickým problémem žánru teologického bádání. Tento zní: „O čem to všechno vlastně je?“ Nemyslím tuto otázku jako jízlivý ateistický vtip. Je to spíše opatrná výtka stran modernější racionální teologie. Je-li totiž Bůh podle obvyklého křesťanského názoru nekonečný, neměnný, dokonalý, neviditelný, neuchopitelný atd., co o něm vlastně mohou učené spisy vypovědět? Z titulu jaké lidské schopnosti se vlastně teologické bádání koná? Je za ním snad skrytá představa, že správně trénovaný a osvětlený rozum získává určitý přístup k nebeským záležitostem a je

o nich schopen podat zprávu? Nebo jde prostě o nekonečnou kombinatoriku kanonických textů a sestavování jejich sdělení do různých myšlenkových systémů? Jak vlastně vysvětlit agnostickému člověku, co je na teologických spisech tak zajímavého?

TEOLOGIE A POROZUMĚNÍ ČLOVĚKU

Zkusme nyní prozkoumat, o č v teologii vlastně může běžet, a zkusme celou věc zodpovědět z méně tradičního úhlu pohledu. Jak jsme již zmínili, teologie může jenom těžko pitvat a detailně popisovat samotného Boha (doplňte případně jinou bytost či pojem podle své oblíbené tradice). Může se však pokoušet popisovat a systematizovat Boží projevy v lidském životě, vztahy člověka a Boha a vztahy mezi lidmi z Boží perspektivy.

**Pouhý růst na život
zřejmě nestačí,
ten totiž zvládají
i krystaly a krápníky.**

(Foto

© pixabay.com.)

Teologii můžeme tedy chápat trochu jako systematizovanou nauku lidského vnímání, jednání a směřování. Byť taková nauka samozřejmě nesplňuje požadavky moderní přírodovědy, je jistě legitimní a úctyhodnou snahou. Mnohé důležité fenomény (smysl, krása) přírodní vědy také stěží postihnou, a přesto málokdo pochybuje o jejich důležitosti pro život člověka i dalších tvorů.

Teologické spisy jsou samozřejmě často postiženy snahou o dokonalou systematizaci a normativnost daných zkušeností a tvrzení, čímž se velmi často stávají postrachem studentů a zoufalou nudou pro laické čtenáře.

Nikoho nepřekvapí, že spousta bohoslovců se věnuje etice lidského života. Z legitimní snahy po porozumění vztahům mezi lidmi, smyslu lidského bytí a vztahu člověka a Boha se však příliš často stává nemilosrdný karabáč na lidskou přirozenost a spontaneitu. Klasická díla mnoha církevních otců můžeme číst jako návod na jakousi brutální protoorwellovskou diktaturu, nemilosrdně drtící člověka už proto, že si dovolil být tělesnou bytostí. Čtenáři lze z tohoto hlediska doporučit například počáteční kapitoly Augustinových *Vyznání* či mravnostní kapitoly *Katechismu*. Moralistní nesmiřitelnost, kombinovaná nezřídka s institucionálním pokrytectvím, je pak jednou ze smutných příčin duchovního hladu moderního člověka.

KONTEXTUÁLNÍ BIOLOGIE

Zkusme se nyní na celou věc podívat z ještě méně obvyklého úhlu pohledu.

Jelikož mám přírodovědné vzdělání, nikdy jsem přirozeně nepochyboval o smyslu biologického bádání a dlouho jsem si tak nekladl kruciální otázku. „O čem je biologie?“ mohl by se zeptat zvědavý laik. Podle etymologie by se nabízela odpověď, že biologie je přece o životě. Podle svých zkušeností mohu s jistotou odpovědět, že tomu tak obvykle není. Biologie je o věda o myriádách jednotlivostí, které se životem souvisí, ale s jeho samotným vymezením nějakou definicí si neví příliš rady. Můžeme najít samozřejmě výčet různých vlastností, které si se životem spojujeme (metabolismus, rozmnožování, komunikace), a taky výčet definovaných pojmů, kterými se život podle nás nezakládá (např. pouhý růst na život zřejmě nestačí, ten totiž zvládají i krystaly a krápníky). Cítíme ale, že na precizní definici je biologická věda zřejmě krátká. A ty nejdůležitější otázky, tedy odkud se život vzal, jaký má význam a kam asi směřuje, nedokáže biologie zodpovědět už vůbec. Neví si rady ani s trochu přízemnějšími problémy, jako například proč je na planetě tolik druhů, proč v průběhu věků vymírají a proč má mít smysl jejich ochrana.

Biologové mají navíc často snahu život „odvysvětlit“. Snaží se popisovat od všech kontextů pečlivě oddělené jednotlivosti a vykládat jejich

význam z hlediska fyzikální mechaniky. Takový denaturalizovaný obraz může být zajímavým intelektuálním cvičením, ale výsledky podobných snah bývají spíše sklíčoví. Živé bytosti vycházejí z takových interpretací jako mechanické hračky, někdy poháněné hormonálním koktejlem, jindy sobeckými geny.

Přiznávám se, že mnohem hlubší je pro mě biologický výzkum, který se snaží poznávat živé bytosti z hlediska jich samotných, z hlediska konkrétních životních situací a z jejich výkladu. Takové bádání je pro mě nekonečným a neukončitelným zdrojem poznávání a zjevování života. Z hlediska přísné přírodovědy může samozřejmě přijít výtka, že takové kontextuální poznávání lze jen těžko zasadit do pevného teoretického rámce. Z mého hlediska je taková neuchopitelnost ale značnou výhodou. Poznávání totiž ve své neuchopitelnosti napodobuje samotné živé bytosti, které znovu a znovu zažívají nové, nečekané a nepředvídatelné situace a rozvíjejí nové možnosti. Stejně tak bádání o živém rozvíjí netušené směry poznávání, úhly pohledu a nečekané spatřování nových souvislostí.

Žádná ze zmíněných metodik nám ale nenaservíruje život s velkým „Ž“, alespoň ne ve formě elegantní a srozumitelné definice. Domnívám se však, že druhá z výše zmíněných možností metod bádání nám přece jenom umožňuje Životu více porozumět. Život se během takového výzkumu sice neobjevuje jako objektivně vykazatelný fenomén, ale přesto se jej dotýkáme. Jde o to, že Život je vlastně kontextem, je prostředím, ve kterém se živé bytosti setkávají a zažívají nekončící proud událostí. V kontextu Života se pohybujeme a nedokážeme z něj vystoupit. Díky tomu se nám i celý vesmír jeví být živý či životu analogický. Jako živé bytosti si totiž stěží dokážeme představit něco neživého či alespoň z života trochu neodvozeného. I mechanismy a stroje jsou vlastně nedokonalé napodobeniny živých těl.

KONTEXTUÁLNÍ TEOLOGIE

Můžeme se ptát, zda se výše zmíněná metoda kontextuální biologie dá uplatnit i pro teologická bádání. Jsem přesvědčen, že rozhodně ano, a pokusím se to nyní blíže vysvětlit.

Samotné teologické texty samozřejmě předpokládají existenci živých bytostí. Vycházíme-li z křesťanské (či platonské) tradice, můžeme určitě tvrdit, že popis „stvoření světa“ pojednává zejména o stvoření života. Například kniha *Genesis* ve své úvodní části mluví spíše o různých kategoriích živých bytostí než například o struktuře hornin. Pokud se zabývá „nežívou“ přírodou, pak tedy jejími částmi, které jsou klíčové pro život. Slunce a Měsíc měří čas, moře a země vymezují místa k životu. To vše je vyličeeno z hlediska žijících tvorů, nikoliv třeba z metafyzických pozic racionální teologie.

Křesťanský *Nový zákon* je biologickými metaforami přeplněn. Početí, zrození, uzdravování, smrt, zmrtvýchvstání. Je velmi typické, že křesťanská tradice nezná žádný významnější svátek, který by odkazoval například na bitvu Krista se Satanem, či dokonce na publikování nějakého teologického traktátu. Příběhy, které jsou připomínány v průběhu liturgického roku, se bytostně týkají tělesně-duchovních aspektů klíčových životních situací. Člověka tak symbolicky provázejí skrze důležitá rozcestí jeho osudu. Vždy je přitom kladen důraz na konkrétního jednotlivce a jeho příběh. Texty *Nového zákona* do abstraktní metafyziky příliš nezabíhají.

Bůh je v *Novém zákoně* charakterizován obvykle dost opisně, mimo pravidla klasické logiky. Pro účely tohoto textu se nejvíc hodí výrok ze sv. Pavla: „... v něm žijeme, pohybujeme se, jsme.“¹ Taková definice je velmi podobná kontextuální charakteristice Života z minulé kapitoly.

Můžeme tedy říct, že klíčové texty, se kterými teologie pracuje, mluví velmi často o Životě? Z hlediska určitého pohledu to skutečně můžeme připustit. Ale k čemu je tedy teologie dobrá, když už máme biologii? Jak vysvětlit její přínos?

Teologie má oproti biologii velkou výhodu v tom, že dokáže pracovat s pojmem smyslu věcí. Ten se sice těžko exaktně měří, ale sami na sobě si snadno můžeme vyzkoušet jeho mocné působení. Jakkoliv precizní biologie se totiž zásadně neptá, proč všechno to úžasné hemžení vlastně kolem sebe vidíme a cítíme. K čemu to vlastně všechno je? Ne že by to konkrétní vědce často nenapadlo, ale v kontextu současných

¹ Skutky apoštolů 17:28.

přírodních věd taková otázka nedává žádný smysl. Je to podobné, jako by v hodině tělocviku někdo položil existenciální otázku po smyslu volejbalu. Když volejbal s radostí hrajete, je vám přece jeho oživující smysl zcela zřejmý.

K čemu ale tedy může teologie se svými zašmodrchanými pojmy být pro člověka, zkoumajícího živé bytosti, užitečná?

Domnívám se, že pokud s jejími pojmy nepracujeme příliš rigidním způsobem, umožňuje nám v mnoha ohledech prohloubit náš zájem o okolní svět. Může nám pomoci využívat hypotézy a poznatky biologie prohloubené o perspektivu života jednotlivých bytostí, včetně jejich životních příběhů. Umožňuje uvažovat z nečekaných perspektiv o smyslu jejich bytí, pozorovat jejich vzájemné interakce z netušených úhlů pohledu. A hlavně má možnost vtáhnout do celého poznávacího procesu i samotného badatele, včetně jeho životního příběhu. Což je přesný opak deklarované metodiky přírodních věd.

Její zvláštní pojmy mohou zase pomoci rozvinout naši imaginaci. I když většině z nich nemusíme příliš rozumět, mohou nám pomoci překonávat pohodlnou jistotu našich usazených názorů a rozvinout ekosystém našich myšlenek. S takto osvěžovanou myslí můžeme svět kolem nás opět poznávat hlouběji a s větší radostí.²

2 Pokud někoho ze čtenářů zajímá takový biofilní směr teologického bádání, z klasické literatury lze doporučit například dílo sv. Řehoře z Nyssy (např. *O stvoření člověka, Mojžíšův život...*).

„Příběhy, které jsou připomínány v průběhu liturgického roku, se bytostně týkají tělesně-duchovních aspektů klíčových životních situací.“ (Foto © pixabay.com.)

Současné kosmologie jako hledání spásy

Ruth Jochanan Weiniger

K sepsání tohoto článku mě přimělo několik knih o struktuře vesmíru, které v posledních letech vyšly v češtině. Všechny se týkají teorie relativity, kvantové fyziky, teorie strun a našeho vnímání skutečnosti. Všechny jsou napsány pro laiky a vynikají mimořádnou čtivostí. Jsou to knihy: *Realita není, čím se zdá: Cesta ke kvantové gravitaci* (2018) a *Řád času* (2020) od Carla Rovelliho, pozoruhodná mezioborová publikace *Život na hraně: Nadcházející věk kvantové biologie* (2019) od autorské dvojice Jim Al-Khalili – John Joe McFadden a letos publikovaná kniha *Božská rovnice: Hledání teorie všeho* (2022) od Michia Kakua. Všechny mají společné ještě něco: přímo se dotýkají nejzákladnějších otázek, které si lidstvo klade, a naznačují, že od odpovědi nás možná dělí jen krůček... V následujících řádcích se pokusím nastínit, proč tento rozměr spojuje současné kosmologie s teologií i proč je zároveň třeba jisté opatrnosti. Jak co do možná překotného označování jejich snah za náboženské, tak i co do samotných nadějí, které v ně klademe.

Michio Kaku,
americký teoretický
fyzik, myslitel
a popularizátor
vědy.
(Převzato
z commons.
wikimedia.org.)

Potřeba vědět, jak se věci mají, jak to je se světem a místem člověka v něm, provází lidstvo v různých podobách od nepaměti. Toto tázání má přitom řadu podob, od zájmů silně praktických (jaká je struktura světa a jak se

v něm tedy zařídit) až po existenciální a obvykle nepraktické až „antipraktické“ (zájem o pochopení vzniku vesmíru a smyslu lidského žití). Oba zájmy se přitom mohou různě prolínat a být vyslovovány přímo nebo jen nepřímo,

v náznacích, jak to ostatně všichni tak či onak známe z vlastní zkušenosti...

Zvláštní roli přitom hraje vědomí lidské konečnosti a plynutí času. Přibližně od čtyř let věku člověk ví o své konečnosti a hledá způsoby, jak se s ní vypořádat. Všichni víme, že s jistotou zemřeme, a jakákoli odpověď – od představ o posmrtném životě, přerozování, po přitakání konečnosti a koneckonců i přiznání nevědomosti – má vždy také obrannou funkci. (Ať už je pravdivá kterákoli z nich!)

Ještě před tím, než se na Západě vytvořila teologie jako specifický obor bohosloví, ba dokonce předtím, než se v našem kulturním okruhu vydělilo náboženství jako svébytná oblast lidského života, probíhalo tázání i odpovídání na otázku „jak se věci mají“ poněkud jinak. Pověsti a pohádky, mýty a básně se propojovaly s empirickým (zkušenostním) pozorováním, přesný popis s metaforou a suché vysvětlení šlo nezřídka ruku v ruce s tajemstvím. Jedno

podání nemuselo nutně odporovat jinému, doslovný význam střídal obrazné podání a hlavně, odpověď byla podávána v určitých souvislostech. Nárok na jediné vysvětlení, které by pravdivě a beze zbytku vysvětlilo všechno, nebyl ve starověku samozřejmý.

A ještě více času muselo uplynout, než se z lidských snah o poznání vydělila novověká věda a do značné míry se postavila právě vůči (křesťanské) teologii. Tvzení, že teologie není věda, případně že je dokonce „antivědecká“, je poměrně nové. Ve středověké společnosti byla teologie a teologická bádání věděním prvořadé důležitosti, protože se zabývala nejzásadnější otázkou – věčné spásy či zavržení člověka. Nebyla přitom oddělena od zkoumání světa, natož kosmu (vzdor některým „antisvětským“ výrokům), spíše se považovala za nauku, která ostatní vědy a umění přesahuje, už proto, že má nezměrně vyšší pravdivostní nárok. Až do sporu o heliocentrismus počítala s různými teoriemi o struktuře světa a vesmíru, samozřejmě pokud neodporovaly biblickému podání o stvoření (nebo alespoň ne moc...). Vedle převzatého Ptolemaiova podání světa najdeme z těchto dob i jiná, prostá lidová i hluboce propracovaná (irské pověsti, Dante). Vzdror jejich růzností panovala jedna jistota: svět byl stvořen Bohem, a právě Bůh garantuje smysl nejen světa, ale i existence každého jednotlivce. Vzdror všem negativním dopadům nauky o věčných odměnách a trestech byl toto rys, který v sobě staré kosmologie měly a který dnešním výrazně chybí. Mimochodem: samotné slovo „kosmologie“ ovšem pochází až z doby, kdy se teologie a věda bolestivě oddělovaly a stavěly proti sobě. Jako první je použil roku 1656 anglický tvůrce slovníků Thomas Blount.

Při úvahách o nepravdivosti teologie nám často uniká jedna skutečnost: Teologie měla vždy v zásadě užitnou funkci. Byla tu pro člověka a pro zajištění lidské spásy. Otázka „jak se věci mají“ byla v tomto oboru často podružná oproti otázkám, v co má člověk věřit a jak žít, aby došel spásy (která je de facto záchranou před konečností lidské existence). Mimochodem právě sociální katechismus rakowský, k jehož dědictví se hlásí křesťansky orientovaní unitáři, je v tom naprosto explicitní: Člověk

„Nalezneme-li odpověď, bude to znamenat konečné vítězství lidského ducha – protože pak pochopíme mysl Boha,“ řekl teoretický fyzik a kosmolog Stephen Hawking.
(Převzato z commons.wikimedia.org.)

**Pokud jsem zbožný
a miluji Boha pro to,
aby mě spasil, mám
ho rád jako krávu,
od níž chci mléko.**

(Foto

© pixabay.com.)

potřebuje znát určité pravdy proto, aby byl spasen (nikoli třeba z touhy po poznání). A je zároveň dobré připomenout, že právě tuto účelnou funkci náboženství odsuzovali mystici, například Mistr Eckhart, jako svého druhu sobectví. Pokud jsem zbožný a miluji Boha pro to, aby mě spasil, mám ho rád jako krávu, od níž chci mléko... ale to jen tak na okraj.

Křesťanská teologie je nicméně jednou z nauk, které měly tendenci vytvořit jednotný, kompletní obraz světa – prvotně ve spojení se staršími, antickými filozofickými směry. Není v tom jediná, určitě „vyčerpávající“ (v obou smyslech toho slova) „nauky všeho“ poskytují i další různých kultur světa. Namátkou můžeme jmenovat pythagoreismus (na základě číselného principu) nebo taoismus (na základě podrobně rozvedeného jin-jangového principu). Představa, že existuje taková teorie, která vysvětluje všechno, dodává člověku jistý pocit bezpečí: svět je (potenciálně) srozumitelný, existují lidé, obvykle mudrci, kteří si tuto nauku osvojili, kteří „vědí“, a našinec, který (přízněme si to) neví, se může na jejich vědění nějak spolehnout.

Pak jsou pochopitelné novověké snahy získat konečné vysvětlení od vědy – v protikladu ke křesťanskému náboženství; nebo toto náboženství (či z něj odvozené formy monoteismu) nějak s vědou usmířit (jak o to zajímavě usiloval Newton a další). Případně též

zharmonizovat vědu a všechna náboženství do jednoho univerzálního systému (což bylo tématem mnoha unitářů a univerzalistů).

A teď: Když se podíváme na současnou vědu, vidíme, že tuto jednotu nemá. Nemá ji, a to ne navzdory raketovému vývoji, jímž v mnoha oblastech prochází, ale právě kvůli (a možná spíše díky) němu. Se zvláštní silou to vidíme právě na dnešních kosmologiích, které jsou pro mnohé z nás přehlídkou fantastických představ. Některé z nich už stihly zlidovět, aniž by stihly být pochopeny. Řada z nich, například teorie multiversa (mnohosti vesmírů), předkládá místo harmonizující jednoty naopak zásadní mnohost, podobně jako nejednotnost času, jak ji ukazuje Rovelli.

Současná fyzika si klade otázku, jak najít obecný princip, který by sjednotil dvě velké teorie, totiž Einsteinovu teorii relativity a kvantovou mechaniku. Nedaří se. Obě teorie jsou pravdivé a užitečné, jedna popisuje největší věci v kosmu, druhá nejmenší (potřebujeme obě), ale nedaří se nám je propojit. Ona kýžená sjednocující teorie bývá s oblibou nazývána „teorie všeho“ (angl. zkratka TOE). Už Einstein prohlásil, že taková teorie („jednotná teorie pole“) by umožnila „nahlédnout do Boží mysli“. (Je pravda, že Einstein toho o Bohu a světě napsal a řekl hodně, nicméně znalci dodnes vedou spory o tom, co tím myslel.) Ale co je touto „Boží myslí“, do níž chtěl Einstein na-

Ona kýžená
sjednocující teorie
bývá s oblibou
nazývána „teorie
všeho“.

(Foto

© pixabay.com.)

hlédnout a kterou nedávno zesnulý Stephen Hawking, přední fyzik 20. a 21. století, chtěl přímo pochopit? Je Bůh, do jehož mysli chtěli tito velikáni nahlédnout, garantem smyslu existence, tak jako jím je Bůh v teologii?

„Objevíme-li úplnou teorii, stane se ve svých základech pochopitelnou pro každého, nejenom pro hrstku vědců. Potom my všichni – filozofové, vědci, obyčejní lidé – se budeme moci účastnit diskusí nad otázkou, proč my a vesmír existujeme. Nalezneme-li odpověď, bude to znamenat konečné vítězství lidského ducha – protože pak pochopíme mysl Boha.“ (Stephen Hawking)

Překvapivě ano. Můžeme pochybovat, že mají na mysli trojjediného Boha křesťanské teologie, Boha Abraháмова, Izákova a Jákovova. Ale zájem o nalezení „teorie všeho“ není zdaleka jen racionální a vedle samotné touhy po poznání se s ním pojí tužba a zájmy, které lze označit jako náboženské: vysvětlila by – beze zbytku – podstatu vesmíru, hmoty a života. Na tom se hledající shodují. Maně nás napadá Faustovo přání „dass ich erkenne wie die Welt im Innersten zusammenhält“ (abych to všechno vyzvěděl – jaký je světa vnitřní tmel).

A pochopení nejniternejší podstaty světa je i ve Faustovi vnímáno jako pochopení jeho smyslu. Garantem smyslu by pak už nebyl neviditelný Bůh, k němuž lze pociťovat osobní vztah, jehož je třeba „milovat celou svou duší, celým svým srdcem a celou svou silou“ (Dt 6:5), ale racionální evidence.

Někdy tyto naděje přibírají ještě další náboženské aspekty. Přínejmenším někteří autoři (zvláště Michio Kaku, 2022) si od této teorie slibují přímo záchranu lidstva, které by díky ní mohlo uniknout z vesmíru, propadajícího (podle 3. zákona termodynamiky) nutně entropii: „Teorie všeho tedy není jen krásná matematická konstrukce. Nakonec možná bude naší jedinou spásou.“ (s. 183)

Rovelli naznačuje, že pochopení času z hlediska teorie strun může být alespoň částečnou útechou vědomí smrtelnosti (2020) a může zmírnit utrpení, které nám působí vnímání uplývajícího času, stárnutí a pomíjivosti. Al-Khalili s McFaddenem doufají, že pochopit život (tedy proč vůbec a jak dochází k tomuto typu sebeorganizace hmoty) bude znamenat nejen obrovskou moc (o jejíž zneužitelnosti poctivě uvažují), ale také dospění k odpovědi na samotnou otázku, proč jsme. (A neméně poctivě rozbírají, nakolik taková odpověď

V lidském životě je smysl něco, co nelze obecně definovat, ale cosi patřící hlavně do oblasti prožívání. (Foto © pixabay.com.)

bude skutečně odpovědí po smyslu vzhledem k tomu, co máme udělat, každý jeden, s vlastním životem. Budiž jim za to dík a čest.)

Přesto je zde jeden podstatný rozdíl: teologie – a náboženství vůbec – vyžadují (někdy takřkajíc výměnou) za nabízenou spásu určitý typ chování, dodržování nějakých etických pravidel. Do této oblasti fyzikální teorie nezasahují. Neodpovídají na otázku, jak se má člověk chovat a co si počít se svým životem. Sami diskutující vědci neočekávají, že by nám dala moudřejší rady, jak prožít dobrý život a jak se chovat ke svým bližním. Vědecká kosmologie prostě není etika a zákony termodynamiky nejsou Desatero.

Pokud věci (svět) nějak jsou, je to skutečnost mimo dobro a zlo. Neplatí více ani méně pro altruisty či sobce. Týká se stejně Alberta Schweitzera jako masových vrahů. To není dobře ani špatně, protože otázkou kosmologie je prostě uspořádání vesmíru. Dobro a zlo jako kosmické síly nikdy nebyly samozřejmou součástí všech kosmologií a z té západní byly

vyloučeny spolu s nástupem moderny (což není dobře ani špatně, ale je zapotřebí to vědět a nezapomínat). Na ryze vědecké články určené odborné veřejnosti a popularizační díla přístupná i zaujatým a informovaným laikům navazuje totiž široké spektrum děl z oblasti „kvantové“ či „astrofyzikální“ ezoteriky. A tam už najdeme sice neumělé, ale vtíravé snahy nějak do fyzikálního systému propašovat „příliš lidské“ pojmy a podepřít je rádobý vědeckými argumenty. Nejde tu jen o propojování s tradičními naukami (kabala, zen, taoismus atd.) a nacházení tu trefných, tu zase svévolných paralel. (Zvláště Al-Khalili a McFadden nemají tyto ezoteriky v lásce.) Tato popularizace nových kosmologií je možná mimo jiné proto, že žádná z teorií není tak jednoduchá, jak by si přál Hawking a obyčejní lidé, pokud chtějí o těchto teoriích vůbec nějak uvažovat. Musí minimálně některým jejich předpokladům prostě věřit (což se samozřejmě týká i autorky tohoto textu).

Tak se nedávno stalo, že jsem potkala bývalého spolužáka, mimořádně vzdělaného

a přemýšlivého člověka, který mně po několika úvodních informacích, jak se kdo máme, nadšeně sdělil, že se právě dočetl o tom, že kvantová teorie vyvrátila 3. zákon termodynamiky, což znamená, že jsme vlastně nesmrtelní... Na moje dotazy po zdroji této informace a dalších podrobnostech mne odkázal na jakési internetové stránky záhadologicko-konspiračního obsahu. Každá víra má i své pověry, a kde musíme věřit, tam nezbývá než aspoň nějak prověřovat.

I jako laici si ale můžeme položit několik otázek, které si různě kladou i autoři zmíněných knih:

Můžeme ale čekat, že se v nové (zpočátku možná zdánlivě bezrozporné) „teorii všeho“ neobjeví opět nějaký vnitřní rozpor? Vždyť z dějin myšlení vidíme, že vnitřní rozporuplnost a určitý paradox jsou vlastní prakticky všem velkým myšlenkám, a to i v „tvrdých“ vědách.

Pokud jde o otázku „proč my a vesmír existujeme“, pak přece dávno víme, že každé „proč“ se vztahuje k nějakému rámci. Jakému rámci by ale odpovídala „teorie všeho“, aby přitom nenarážela na jiný rámec, v němž by její odpověď buď neplatila, nebo nedávala smysl? A pokud by byla „otevřená“, tedy směřovala mimo veškeré rámce, nestávala by se opět zároveň otázkou?

A konečně: vzdor nesmírnému obohacení poznání, jež by taková teorie přinesla, vzdor nesmírnému rozvoji technických možností včetně lékařství a dalších „hmatatelných“ oborů není vůbec pravděpodobné, že by nám vysvětlení podstaty života (jak v ně doufají Al-Khalili a McFadden) vyřešilo otázku smyslu našeho života jako jednotlivců. Dokonce i nadšeně optimistický Michio Kaku v tomto směru upozorňuje, že smysl v oblasti individuálního lidského života (tedy života každého ze čtenářů tohoto textu) je přece jen ještě něco jiného než nacházení smyslu v oblasti fyziky: v lidském životě je totiž smysl něco, co nelze obecně a jednou provždy definovat, ale neustále se proměňující cosi, patřící hlavně do oblasti prožívání (či žití), chování, a jen částečně i myšlení a slovního definování.

A právě v tom nemůže za člověka udělat žádná věda (v tomto případě fyzika) to, co za něj nemůže udělat ani teologie. Vzdor inspirativnosti a užitečnosti, i vzdor různým typům spásy, kterou nabízejí – nemohou za nás vytvářet smysl našeho žití. I pokud získáme odpověď na otázku „jak se věci mají“, respektive „proč život“, odpověď na otázku svého vlastního života si budeme muset celoživotně vytvářet my sami.

Henry More na rozhraní moderní vědy a renesance

Rozhovor s Jacquesem Josephem

Narodil se v roce 1985, studoval na FF UK, nejprve filozofii a logiku, následně filozofii a divadelní vědu. Po „magistru“ přešel na PřF, kde si udělal doktorát z filozofie a dějin přírodních věd. Vedle toho se pak věnuje překládání, divadlu, hudbě a cvičení aikida. Má rád všechny formy náboženství, které si uchovávají autentický vztah k posvátnu. Zvláštní slabost má třeba pro různé formy zbožnosti v Africe, kde se islám či křesťanství přirozeně prolínají s místními duchy a božstvy.

Jacques Joseph má doktorát z filozofie a dějin přírodních věd na Přírodovědecké fakultě UK.
(Fotografie z archivu Jacquese Josepha.)

O čem jsi psal ve své disertační práci a jak ses k takovému tématu dostal? Zabýváš se podobnými tématy dlouhodobě, navazovalo to nějak na tvoje předchozí studia?

Oficiálním tématem mé disertace byl „Vývoj pojetí světové duše u Henryho Mora“. Takhle úzce vymezené téma bylo samozřejmě už samo výsledkem nějakého hledání a bádání. Původně jsem se chtěl věnovat vztahu mezi tvůrčí imaginací (v corbinovském slova smyslu) a vědeckým myšlením. Postupným hledáním, diskuzemi se školitelem a přáteli apod. se to nejprve zúžilo na raný novověk, následně na osobnost Henryho Mora a konečně na téma světové duše u něj. Henry More stojí v jistém ohledu na rozhraní rodící se moderní vědy a renesanční myšlen-

kové tradice (ve které hraje právě imaginace zásadní roli) a v pojmu světové duše, respektive „Spirit of Nature“, se tyto myšlenkové světy setkávají, takže alespoň v nějakém ohledu jsem zůstal původnímu tématu věrný. Filozofií vědy jsem se zabýval i ve své diplomové práci, Corbina jsem předtím zase překládal, takže to opravdu není něco, co by přišlo zničehonic. A i když je možné, že dříve či později Henryho Mora opustím, téma vztahu imaginace a vědy obecně mi stále připadá fascinující a v mnoha ohledech neprobádané, takže u toho myslím ještě dlouhou dobu setrvám.

Co myslíš, že nejvíc zarazí dnešního čtenáře, vzdělaného v přírodních vědách, pokud nahlédne do díla Henryho Mora?

Největší šok asi bude naprosto odlišně nastavené vnímání disciplinárních hranic. Stejně jako většina jeho současníků, dělá Henry More „přírodní filosofii“, což je obor zkoumání, ve kterém se prolíná to, co bychom dnes považovali za přírodní vědu (a v Morově době už se objevuje řada poznatků, které dodnes považujeme za relevantní), s mnohem spekulativnější metafyzikou a ontologií (tj. filozofickou naukou o povaze jsoucen) i s tím, co se tehdy označovalo jako „přirozená magie“ a kam spadaly jednak nauky, které dnes považujeme za pověrečné, ale i zkoumání takových jevů jako magnetismus, gravitace či harmonická rezonance. V takhle široce definovaném hracím poli se pak mohou aktivně ovlivňovat úvahy z disciplín, které dnes vnímáme jako mnohem ostřeji oddělené, a výplodem toho jsou na jednu stranu všechny ty teorie, nad kterými se dnes usmějeme jako nad dobovými kuriozitami, ale na druhou stranu i obdivuhodné spekulativní výkony, které dláždily cestu mnoha významným objevům.

Jaké filozofické spisy Henryho Mora inspirovaly? Vůči kterým se vymezoval?

Byť se to v pozdních dílech snaží trochu upozadit, po celý život byl Morovi velkou inspirací Řígenés a novoplatonismus – Plótínos, Proklos – a v renesanční tradici pak Marsilio Ficino. Mnohem ambivalentnější vztah měl pak k Descartovi. More byl jedním z prvních, kdo ho v Anglii rozšířil, a karteziánskou fyziku považoval za vrcholný myšlenkový výkon. Čím dál víc ale postupně nabýval dojmu, že bez nějaké „platonské“ protiváhy vede karteziánství v konečném důsledku k ateismu. Tím se dostávám i k tomu vymezování se. Obecně lze Morovu filozofii označit za pokus vybudovat filozofický systém na obhajobu té podle něj „správné“ formy křesťanství. Těmi dvěma největšími hrozbami, proti kterým bylo podle něj třeba křesťanství bránit, byly pak na jedné straně materialistický ateismus (např. Thomas Hobbes, jak jej v té době většina lidí chápala) a na druhé straně poblázněný náboženský entuziasmus různých dobových puritánských sekt. Zejména na sklonku života pak na straně ateismu ještě přibyla vitalistická varianta,

Henry More (1614–1687), anglický filozof zabývající se přírodou a hermetismem. (Převzato z commons.wikimedia.org.)

kteřá tvrdila, že hmota je sama od sebe živá (popř. přímo božská), čímž ale opět popírala existenci nehmotného Boha. More měl pocit, že takovou pozici nachází u Spinozy, Glissona, kabalistů či paracelsiánů.

Byl Henry More kromě filozofie vzdělaný i v tradiční teologii? Pokud ano, jaká teologie to tedy byla? Vymezoval se vůči některým směrům?

Samozřejmě byl, jako univerzitní profesor musel být dokonce vysvěcen. Ostatně vedle filozofických spisů sepsal i značné množství teologických textů a knih zabývajících se interpretacemi biblických proroctví. More vyrůstal v přísně kalvinistickém prostředí, ale velmi brzy se sám od této striktní, pesimistické formy křesťanství odvrátil. Skrze četbu církevních otců a zejména Řígenese se u Mora utváří představa

Boha, jehož klíčovým atribuem je především jeho dobrota. To jednak vede k tomu, že Boží počínání musí být nějak racionálně uchopitelné, a jednak k optimistickému závěru, že Jím stvořený svět je nutně také vesměs dobrý. Stejně jako Órigenés zastává i More heterodoxní představu o preexistenci duší (tj. všechny duše byly stvořeny na počátku a nevznikají až v okamžiku sestupu do těla) a v neposlední řadě odmítá nauku o predestinaci a naopak je přesvědčen, že ačkoli spásy a blaženosti je možné dosáhnout jedině díky Boží milosti, přesto v sobě každý člověk obsahuje zárodek božství, o jehož plné rozvinutí by se měl vlastním úsilím přičinit. V konečném důsledku je podle Mora úkolem každého člověka (a zároveň je to i v jeho moci) dosáhnout osvětlení, tj. splynutí s Bohem.

Je zároveň třeba si uvědomit, že More žije v době, kdy je Anglie zmítaná několika občanskými válkami, Cromwellovým protektorátem a obnovením Stuartovské monarchie. Souboje parlamentaristů s royalisty měly přitom i náboženský rozměr souboje puritánských radikálů s anglikánskou ortodoxií. More, stejně jako jeho učitelé, přátelé a žáci, zastával tzv. „latitudináriánskou“ pozici, tj. jakousi smířlivou pozici, jež rozlišovala „fundamentální teze“ křesťanství, které jsou nezbytné pro spásu, rozumem odvoditelné, na nichž by se měli všichni shodnout, a „nejisté názory“, které se v různých odnožích křesťanství liší, mezi nimiž není možné jednoznačně rozhodnout, ale které zároveň nejsou pro spásu zásadní. Zjednodušeně řečeno, ortodoxní anglikáni podle něho příliš lpěli na drobnostech, zatímco puritáni zase příliš potlačovali rozum a kladli důraz na domnělý osobní kontakt s Bohem, který byl ale podle Mora ve skutečnosti ve většině případů jenom důsledek poblouznění a nerovnováhy tělesných šťáv (More byl ostatně jedním z prvních, kdo prosazovali lékařské vysvětlení stavů náboženského vytržení). Sice jsem výše zmínil, že i podle Mora je cílem dosáhnout osvětlení, toto skutečné osvětlení (na rozdíl od „špatného“ entuziasmu puritánů) ale bude vždy v souladu s rozumem.

Cílem Morovy teologické pozice mělo být utišit křesťanské rozbroje. Poněkud paradoxně

byl ale za tehle postoj kritizován jak anglikány, podle nichž nebyl dost ortodoxní, tak puritány, podle kterých byl zase k anglikánům příliš shovívavý. Nakonec tak nastalo hned několik situací, kdy si More univerzitní pozici udržel jenom díky vlivu mocných přátel, kteří se ho zastali.

Byl Henry More tedy křesťan? Byl aktivním členem nějaké církve? Chodil do kostela a ke svátostem? Vyčníval nějak mezi svými současníky v tomto ohledu?

Jak jsem právě řekl, More byl vysvěceným knězem anglikánské církve, byť zastával v jejím rámci poněkud neortodoxní názory. Byl velmi upřímně zbožný a úcta a láska k Bohu pro něj byly velmi důležité. Do kostela chodil pravidelně a nabádal k tomu i ostatní. Jak jsem naznačil v předchozí odpovědi, Morova doba byla v Anglii velmi nábožensky pohnutá a více či méně ostře se tam střetávala řada různých podob křesťanství. Těžko říct, zda More v takto pestré náboženské krajině nějak vyčníval... pokud, tak leda svou umírněností.

Marsilio Ficino (1433–1499), italský renesanční filozof, mág a astrolog, který ovlivnil myšlení Henryho Mora.

(Převzato z commons.wikimedia.org.)

Rozuměl by si Henry More s dnešními křesťany? Báł se třeba pekla? Věřil na poslední soud? Trápili jej kacíři? Měl problém s církevními autoritami?

To jsou všechno zajímavé otázky, ale na většinu z nich bohužel neznám odpovědi. Pokud vím, na poslední soud Henry More věřil, ostatně jako řada lidí v jeho době. Spousta lidí, i on, si dokonce myslela, že je v podstatě za dveřmi, že nastane každou chvíli. Když jsem výše zmiňoval, že v některých spisech se zabývá interpretací biblických prorocství, velkou pozornost věnoval prorocstvím z knihy Daniel a právě snaze určit, kdy přesně nastane poslední soud. Tomu samému věnoval mnoho času a energie i Isaac Newton. Při zpětném pohledu se to zdá zvláštní, ale spousta lidí byla tehdy opravdu přesvědčena, že se poslední soud blíží – třeba v horizontu let, desetiletí. I proto se Newton domníval, že se znovu vyjevují ona velká tajemství přírody, která byla dlouhou dobu zapomenutá, jako je například gravitační zákon. Bylo to takové finální odhalení předtím, než všechno skončí.

Nemyslím si ale, že by se Henry More posledního soudu nebo pekla nějak zvlášť báł. Ze všech stran je v jeho spisech cítit velký metafyzický optimismus: klíčovým atributem Boha je jeho dobrota, celý svět je hlubokým, zásadním způsobem dobrý, krásný. I konec světa a poslední soud byl podle mě v jeho očích nikoli přísným soudem a potrestáním ohněm a sírou, ale mnohem spíš majestátním završením stvoření, kdy se veškerenstvo platonsky opět navrátí k Bohu a splyne s ním v jedno.

Kacíři, totiž různí puritánští entuziasté, ho samozřejmě trápili, ale z řady náznaků se zdá, že měl pochopení pro jejich zbožnost. Nepochyboval, že to myslí upřímně, považoval je spíš za nemocné lidi. Tento posun k medikálnímu chápání náboženského poblouznění je něco, k čemu More zásadním způsobem přispěl. Entuziasté podle něj upřímně věřili, že k nim promlouvá Bůh, ve skutečnosti ale byli jen zmítáni nerovnováhami tělesných šťáv v těle a hlavně přebytkem černé žluči – melancholií. Jinak by podle něj totiž nahlédli, že autentické božské vytržení nikdy nemůže být v rozporu s přirozeným rozumem.

Problémy s církevními autoritami měl. Ve své snaze o smírlivý postoj si znepřátelil obě hlavní strany v tehdejších politicko-náboženských konfliktech – anglikány i puritány. V pozici univerzitního profesora (a za svého života velmi významné osobnosti) byl samozřejmě na očích a několikrát se dostal do různých sporů a pod různé tlaky. Naštěstí byl blízkým přítelem rodiny Conwayů, která mohla svým politickým vlivem zapůsobit a ochránit jej.

Co si Henry More myslel o ateismu? Měl na něj nějaký názor?

Na ateismus samozřejmě názor měl, podobně jako u řady dalších dobových myslitelů bylo dokonce jedním z hlavních cílů jeho filozofie právě vyvrátit ateismus. Je přitom paradoxní, že v té době reálné ateismus víceméně neexistoval. Filozofové, kteří byli tehdy obviňováni z ateismu (např. Spinoza), ve skutečnosti měli pouze velmi heterodoxní představy o Bohu. Jedinou výjimku snad představuje Thomas Hobbes, ale i u něj je to nejednoznačné a rozhodně nebyl explicitně přiznaným ateistou. To znamená, že ateismus byl vlastně takový strašák, pozice, kterou nikdo nezastával, ale kterou všichni vyvraceli. Ironické na tom je, že tito autoři samozřejmě museli formulovat hypotetické argumenty svých ateistických protivníků – a právě tyto argumenty následně osvícenci převzali. Jinými slovy, horečná snaha vyvrátit ateismus v době, kdy ho vlastně nikdo nezastával, bezprostředně umožnila, aby se u další generace myslitelů už stal zastávanou pozicí.

Ale když se vrátím k Henrymu Morovi, ateismus měl podle něj dvě možné příčiny. První z nich byla stejná jako u entuziasmu. Melancholici totiž ve svém zápalu věří, že k nim promlouvá Bůh, ale když zápal pomine, dostává se do depresivní fáze, propadají chmurám a přesvědčení, že žádný Bůh neexistuje. Druhou příčinou ateismu je pak mechanistická filozofie, tj. filozofie, která se pokouší všechny jevy ve světě vysvětlit pouhými mechanickými interakcemi materiálních částic. V tu chvíli k vysvětlení světa stačí pouhá látka a nepotřebujeme Boha. More byl pro mechanismus nadšený, ale měl pocit, že je to filozofie dvousečná. Na jednu stranu ukazuje, co všechno je možné

More žije v době, kdy je Anglie zmítaná několika občanskými válkami, Cromwellovým protektorátem a obnovením stuartovské monarchie. (Převzato z commons.wikimedia.org.)

vysvětlit mechanicky, a to je skvělé, na druhou stranu však zároveň ukazuje, že určité jevy mechanicky vysvětlit nelze, a proto musíme předpokládat i něco jiného než jen látku, totiž různé nehmotné entity – duše a Boha.

Jaké názory měl Henry More na magii? Zajímala jej alchymie? Astrologie?

Alchymie ani astrologie jej příliš nezajímaly, nicméně o magii se zajímal, byť to tak výslovně nenazýval. Musíme si ale uvědomit, že tehdejší „přirozená magie“ byla dost odlišná od toho, co si pod tímto pojmem představíme dneska, a měla v mnohém blízko i k dnešní vědě. Pod tzv. „sympatetické působení“, a tudíž pod magii, podle Mora spadaly všechny jevy, které podle něj dokazovaly nedostatečnost mechanicismu, takže například gravitace, elektřina, magnetismus, harmonická rezonance atd.

Vedle toho se More velmi aktivně zajímal o různá zjevení duchů a příznaků nebo o různé případy čarodějnictví (17. století je období, kdy vrcholí čarodějnické procesy). Opět mu při tom šlo o vyvrácení mechanicismu a s tím souvisejícího ateismu. Měl pocit, že zdokumentuje-li dostatečně věrohodné případy různých zjevení duchů či čarodějnického působení, bude to představovat soubor empirických důkazů potvrzujících existenci netělesných substancí, jinými slovy empirické vyvrácení předpokladu, že existuje pouze látka a nic dalšího.

Ono je vůbec zajímavé si uvědomit, že téma čarodějnictví bylo mnohem komplexnější, než jak si ho často představujeme dnes, totiž že na jedné straně stála dogmatická církev upalující nevinné oběti a na druhé straně pokrokoví osvícenci, kteří proti tomu bojovali. Církev také mohla argumentovat vědou – totiž právě tím

že účinky, kterých čarodějnice dosahovaly, není možné vysvětlit přirozenou cestou a že jsou tudíž důsledkem spolčení s ďáblem –, zatímco proti nim mnohdy stály osobnosti, které bychom zdaleka nepovažovali za osvícené, ale naopak různí podivíni, paracelsiáni, magikové a ezoterici, kteří vysvětlovali, jak čarodějnice daných účinků dosahovaly právě prostřednictvím různých přirozeněmagických úkonů. Jestliže těch účinků ale dosahovaly prostřednictvím přirozené magie, znamená to, že v tom nijak nefigurovalo žádné spolčení s ďáblem, takže to byly pouze nevinné ženy využívající svou znalost skrytých souvislostí v přírodě za účelem dosahování neobyčejných účinků, které prostý lid považoval za nadpřirozené.

Jaké přírodní vědy Henry More pěstoval? Liší se výsledky jeho bádání od názorů dnešní vědy?

Henry More sám o sobě žádné přírodní vědy v dnešním smyslu nepěstoval – tak aby vykonával nějaké experimenty, měření apod. Jeho zaměření bylo mnohem teoretičtější. Sledoval ale vývoj dobové vědy a domýšlel filozofické důsledky různých objevů. Velmi slavný je v tomto ohledu jeho spor s Robertem Boylem. Robert Boyle vydal knihu plnou řady různých experimentů s vakuovou pumpou. Tyto experimenty zkoumaly spoustu jevů souvisejících s tlakem vzduchu, specifickou hmotností, vytvářením různých podtlaků, vakua atd. Henry More byl přesvědčen (a velmi důsledně to vyargumentoval), že tyto pokusy opět poukazují na jevy, které nelze vysvětlit mechanicky, a považoval je za důkaz existence všudypřítomného duchovního principu, který pohybuje hmotou nad rámcem mechanických zákonů – nazýval ho Spirit of Nature. Robert Boyle ovšem s Morovou interpretací svých pokusů nesouhlasil a ostře se proti ní ohradil.

Na tom je myslím i vidět, v čem se Morovo bádání liší od názorů dnešní vědy. Mora jednoznačně zajímá metafyzika, filozofické spekulace o nejzákladnějším uspořádání světa, jež dnešní věda zcela vytlačila ze svého zorného pole. Je přitom zajímavé si uvědomit, že, řečeno velmi obecně (a zjednodušujícím způsobem), dnes nemáme nutně lepší odpovědi na otázky, na

které se More snaží odpovědět. Spíš se dnešní věda rozhodla, že tyto otázky ze sféry svého zájmu vytěsní. Máme sice pocit, že jsme se od metafyziky oprostili a že současná věda (oproti Morovi) ukázala, že lze prakticky všechno vysvětlit mechanicky, potřebuje k tomu ale zároveň takové pojmy, jako jsou síla nebo pole. Když se přitom zamyslíme nad tím, co je fyzikální pole, je to sice koncepce oproštěná od různých duchovně-metafyzických přesahů, v jádru se to ale zas tolik od Morovy představy Spirit of Nature neliší. V obou případech je to cosi nehmotného, co vyplňuje prostor a působí na předměty v něm. Ostatně ta souvislost je do jisté míry i historicky dohledatelná. Sílu jako problematické působení na dálku (k jehož vyřešení se právě do fyziky zavádí představa pole) zavedl do fyziky Newton a byl právě kvůli tomu obviňován, že znečišťuje hezký mechanismus magickým „skrytým působením“. Newton přitom vyrůstal ze stejné tradice jako Henry More. Studoval v Cambridgi v době, kdy tam More učil, četl jeho díla a velmi pravděpodobně s ním byl v osobním kontaktu.

Kniha *Svět jako živý stroj* o filozofii Henryho Mora. (Fotografie z archivu Jacquese Josepha.)

Pomáhalo Henrymu Moreovi jeho filozofické a teologické vzdělání k poznávání světa kolem nás? Používal ve vědeckých spisech například teologické pojmy?

Pokud vím, ve svých vědeckých (či spíš filozofických) spisech přímo s teologickými pojmy zase tolik neoperuje. Ale Mora je určitě možné zařadit do tradice tzv. přírodní teologie, tedy tradice, pro kterou má (vědecké) poznávání světa důležité teologické přesahy. Zjednodušeně řečeno, lepším poznáváním stvoření se přibližujeme Stvořiteli. Zároveň, jak jsem se pokusil ve svých předchozích odpovědích ukázat, More pojímá vztahy mezi vědou, filozofií a náboženstvím poněkud odlišně, než jak je chápeme dneska, jsou to pro něj nerozlučně spjaté oblasti, které se navzájem organicky prorůstají. V tomhle ohledu je pro něj filozofické a náboženské zasazení klíčové pro správné vědecké porozumění světu, stejně jako je zase vědecké poznání zásadní pro porozumění nehmotným substancím a Bohu.

Může být jeho myšlení inspirací i pro současného člověka, či přímo pro současné badatele?

Určitě. Kdybych si to nemyslel, tak se jím ne-

zabývám! Je sice pravda, že z hlediska přísného vědeckého bádání jako takového asi More nepřináší příliš zajímavých podnětů, ale v poněkud širším kontextu určitě za pozornost stojí. Morovo myšlení představuje podle mého názoru zajímavý průzor do způsobu vnímání světa, který je zároveň dosti odlišný, a zároveň díky zasazení do období vědecké revoluce a rodící se moderní vědy má s tím naším řadu styčných bodů. Jak už jsem několikrát naznačil, More pojímá hranice mezi vědou, metafyzikou, magií a náboženstvím dost jinak, než jak je chápeme my; jsou to pro něj mezi sebou úzce provázané tematické okruhy. To představuje velmi zajímavý kontrast k dnešnímu většinovému názoru, podle kterého jsou exaktní přírodní vědy v nějakém smyslu privilegovaným, „pravdivějším“ způsobem pojmání světa. Studium myslitelů, jako je More, ukazuje, nakolik je tato dnešní představa nová a nesamozřejmá a do jaké míry dnešní věda vyrůstá z těchto disciplín, od kterých se zdánlivě „odřízla“. To všechno nám pak podle mého umožňuje mnohem hlouběji promýšlet vztahy mezi vědou, filozofií a různými „nevědeckými“ disciplínami.

Rozhovor vedl Roman Figura.

Unitářství jako cesta z ulity

Petr Samojský

Co je unitářství, jak je nejlépe vystihnout? K čemu vede unitářská víra, co nabízí a co žádá? S těmi otázkami se setkáváme všichni, kdo se tak či onak nacházíme v okruží unitářského společenství, a jsme-li dotázáni, pak podle tazatele odpovědi doladujeme – to všichni známe, že?

„Ulita jako skrýš, bezpečný úkryt, místo, kde se dá schovat, ale taky tam uvíznout!“

(Foto © pixabay.com.)

Nedávno, při oslavách 100. výročí založení českého unitářství, jsme se při hovoru s Justynou Borusiňskou tak nějak točili okolo těchto otázek. Srovnávali jsme si, jak je unitářství vnímáno v Polsku a České republice, jaké jsou naše zkušenosti. Velmi rychle jsme se ocitli ve vlastních vzpomínkách: jak jsme si k unitářství sami našli cestu, jak nás ovlivnilo, co nám dalo a jak se náš život díky němu i v dobrém, ba nejlepším změnil – tedy nejen náš osobně, ale i lidí, které známe; anebo úplně obecně, co prožívají lidé v našich zemích na základě své kulturní a politické minulosti. Opět tam přišla řeč na to slovo: ulita. Ulita jako skrýš,

bezpečný úkryt, místo, kde se dá schovat, ale taky tam uvíznout! Justyna se tomu pojmu smála, připadal jí vtipný a trefný, vystihoval i její zkušenost z Polska. Bylo to zajímavé povídání, protože vlastně krátce předtím jsme tohle téma otevřeli s Matějem Čihákem, a ten rozhovor vyústil mimo jiné i v jeho promluvu, kterou nabídl v pražské Unitarii. Je to aktuální téma!

Unitářství a ulitářství, tak divně to zní... Ano, zní to opravdu zvláště. Ale smysl to dává! Unitářství je cestou z ulity. Tedy takhle: tím, jak zdůrazňuje osobní a osobitý přístup ke spiritualitě a k... (zde si dosadte: Bohu, bohům,

vyššímu principu, Nejvyšší pravdě atd.), vybízí k usebrání v zázemí své ulity, dá se říct. V tom Komenského Pokojíku srdce svého. Ale unitářství druhým dechem vyzývá k rozhledu kolem, k činorodé činnosti, tvůrčímu životu a – a to opět dobře známe – tvůrčímu náboženství.

Ulita je tak pro nás dvojaký symbol. Můžeme se k němu vztáhnout jako k zázemí, ve kterém

lze najít klid, anebo jako k zázemí, které je třeba překonávat. To ulitní zázemí má totiž smysl právě v tom, že nám poskytne to, co pak můžeme nabídnout druhým, tedy světu. Načerpat, a pak z toho dávat.

Ale dost bylo úvodních slov. Následující tři příspěvky vám nabídnou osobní pohledy na onu otázku, tedy že unitářství je cestou z ulity.

Radost v ulitách

Petr Samojský

Před lety, když jsem ještě sloužil jako duchovní v Plzni, jsme se jednou při debatě zamýšleli nad otázkou, proč je tak snadné uvíznout ve stereotypním chování. Člověk jde ráno do práce, z práce domů, o víkendu na chatu. Sem tam návštěva, sem tam výlet, to vše proloženo nákupy a praktickými pochůzkami. Kolik času si kdo vyhradí na kulturní události, sportování a další činnosti ve prospěch těla a duše? A tím více byla z našeho hlediska brána v potaz otázka, kolik času si kdo vyhradí pro spiritualitu. A když už si na ni čas dělá, jak to udělá, aby se z toho nestala další stereotypní činnost, kupříkladu zvyková návštěva kostela.

Jak se myšlenky odvíjely v té přátelské debatě, napadlo nás sousloví „radost v ulitách“. Vyjadřovalo to právě takové to uvíznutí ve stereotypu, kdy pak měsíc plyne za měsícem, a než se člověk probere, tak je v rakvi. Ale hlavně že má v té uliti radost, smáli jsme se.

Věděli jsme, že jako Unitarie máme určité poslání. Co je tím posláním? Jsou to různé věci, například to čapkovské „být svědomím společnosti“. A přináleží k tomu pak i ponoukání, poštuchování, konejšení společnosti, aby to svědomí dobře fungovalo. I o tom jsme se bavili, a pak hlavně, co to tedy pro nás všechno znamená. Co s tím můžeme dělat, jak bychom mohli přispět k tomu, aby lidé nalézali více radosti i mimo své ulity? Zkrátka žít barvitěji, tvůrčím způsobem, aby ta spiritualita nebyla strnulá ve zvykovosti, ale abychom se navzájem pobízeli

k rozkolísávání svých stereotypů, otevírání se novým myšlenkám a podnětům a duchovní praxi. V základu se to všechno děje přirozeně, když jsou lidé pospolu a baví se. Když se baví o sobě, o svých zkušenostech, když sdílí omyly i moudrosti svého života. K tomu všemu jsme chtěli aktivně přispět.

A pak přišel ten nápad – uděláme cyklus pořadů pro obyvatele Plzně s názvem, který přímo vzešel z naší debaty: Radost v ulitách. Jarda Krpejš se tenkrát rovnou chutě pustil do práce a vytvořil umělecké dílo, půlmetrovou ulitu z kartónu a bílého papíru. Ta se stala symbolem nadcházejících akcí a zároveň nádobou na peněžní sbírky, které jsme pak chtěli věnovat na různé charitativní účely. A tak tomu pak i bylo. Navázali jsme spolupráci s plzeňským kulturním střediskem Esprit, naplánovali akce v divadle

Jak bychom mohli přispět k tomu, aby lidé nalézali více radosti i mimo své ulity?

(Foto © pixabay.com.)

Dialog a ve spolupráci s plzeňskými umělci a osobnostmi jsme organizovali programy pro veřejnost, to vše pod hlavičkou cyklu Rádost v ulitách.

Je to už dávno, ale občas si na ty doby nadšeneckého burcování plzeňské veřejnosti vzpomenu; kolik lidí ze své ulity vyšlo a přidalo se k nám, to je samozřejmě těžko posoudit, ale o to nakonec vůbec nešlo. Důležitá byla ta snaha a taky to, že to fungovalo, tj. že se nám dařilo naše programy realizovat, čímž jsme vytvářeli „mimoulitní“ radosti.

Svým způsobem je to téma aktuální i dnes! Dva roky covidové izolace nás dobře „utemovaly“ v ulitách. Bylo nezbytné v nich být a nevystřikovat z nich ani nos, abychom nebyli ohroženi. Dnes, když je po covidu, jak říkají optimisté, anebo v přestávce před dalšími vlnami, vidíme, jak moc v našem životě zavládl stereotyp „ulitního“ bezpečí.

Rozhlédněme se kolem po tom našem světě. Ne abychom posuzovali druhé, ale abychom posoudili nás samé. Jak moc jsme aktivní tak či onak a kdy si spíš zaležeme do ulity? Co všechno bychom mohli podniknout a nepodnikneme, protože jsme raději ve své ulitě?

Ulitní život ale nemusí být jen pasivní! Napopak velká aktivita může být také únikem do ulity; jde spíš o ten stereotyp, který nás uzavírá do zajetých kolejí ulity. Pak je to paradox; někdo je zaměstnaný naplno, nemá žádný volný čas,

a přece může mít pocit uvíznutí ve své ulitě. To proto, že mu něco důležitého chybí! Ano, jde tu o subjektivní pocit, jak žiju: pocit naplnění, cítění smyslu, ocenění. Jde o pocit štěstí a vyrovnanosti, ale i prospěšnosti světu, že jsme světu nějak něčím prospěšní, a hlavně – že cítíme propojení s ním.

Někdo se zase skrývá před světem v zálibách a koníčcích. Anebo v rodinných vztazích, anebo dokonce v dobročinnosti, ve velké angažovanosti vůči druhým a světu! Zdá se to být protimluv, ale ono jde jen o rozlišování jemných rozdílů.

Pomyslnou ulitou nám může být cokoli, co poskytne bezpečnou skrýš. A na druhé straně – kdo bychom ji nepotřebovali? Bezpečné zázemí, kde nacházíme odpočinek, můžeme takřka vypnout systémy a prostě být v klidu, sami se sebou, sami v sobě, v soukromí před světem. Je to potřebné a nutné pro duši člověka! V našem uvažování jde ale hlavně o to, kdy je toho málo, a kdy je toho už dost; kdy je to dostatečné, a kdy je toho už příliš. To když stěny ulity jsou příliš silné a neprodyšné a otvor k vstupu a výstupu příliš malý.

Můžeme uvažovat tedy v obou směrech – jak, kde, kdy a v jakých aktivitách nacházíme své zázemí, kde se naše duše obrozuje a tělo nachází spočinutí, a zároveň jak, kde, kdy a v jakých aktivitách se případně už schováváme sami před sebou.

„Dva roky covidové izolace nás dobře ‚utemovaly‘ v ulitách.“

(Foto
© pixabay.com.)

Jsou lidé, které život zranil, ať už to byl neúspěšný vztah, traumatické dětství, ztráta někoho blízkého, vážný neúspěch nebo zkrátka cokoliv. A tak se před světem skrývají, nechťejí riskovat další zranění anebo jsou prostě životem zrazeni a unaveni. Ale nechťejí si to připustit anebo nechťejí, aby to bylo vidět, tak se mohou dobře a tím více skrývat způsoby, které jsme zmínili výše.

Vše řečené o životě jednotlivce pak platí neméně o životě společnosti, ať už je to národ, místní společenství nebo organizace. A nakonec v našich unitářských obcích o tom také víme své; zranění, která naše společenství v dobách minulých postihla, byla nemalá, a dodnes jsou znát následky. Můžeme se tak zaměřit i na tu svou obec, ve které žijeme jako členové: jak nám je duchovním domovem a kde už je příliš tlustostěnnou ulitou? Nechová se naše obec v následcích po zranění v něčem překvapivě, podivně, až třeba nepochopitelně? Vykazuje naše obec známky kypícího zdraví, kdy vychází vstříc všem členům, příznivcům i veřejnosti, již nabízí svou otevřenou náruč, kde „nic není problém“? Anebo se skrývá v betonové uliti s ostřížím vrátným u vstupu, v prostoru, kam veřejnost může spíš jen formálně, kde „věci děláme takhle proto, že jsme je tak dělali vždycky“? Obce našťestí mají své duchovní, jejichž úkolem je mimo jiné ponoukat obec, aby neustrnula v „ulitním“ stereotypu, přičemž na druhé straně to může být samozřejmě i naopak.

Když se život ustálí ve svém pravidelném koloběhu událostí, vzniká stereotyp, a tím stereotypem se upevňují stěny ulity. Kdy je to zdravé, prospěšné, harmonické, a kdy už je to příliš? Uvědomit si nebo připustit pravý stav věcí můžeme skutečně jen každý sám u sebe. Na druhou stranu – být člověkem znamená být ve vztahu, a tak nelze zaměňovat respekt k druhému za lhostejnost. A někdy je příliš těžké až nemožné uvědomit si pravý stav věcí bez zpětné vazby od druhých.

Když máme o někom dojem, že je příliš uzavřen ve své uliti, můžeme mu nějak pomoci? Můžeme pro něj něco udělat? Samozřejmě můžeme a měli bychom, jen to nikdy nesmí být proti jeho vůli. Nečiň dobro člověku, který si ho nepřeje. Člověk má prostě právo na své sebeurčení, a to včetně míry svého života v uliti. Jen aby ta radost v uliti nebyla ohlušující ve své sebe-střednosti, nebo dokonce omezující druhé lidi.

Jako Unitarie máme své poslání, které můžeme zjednodušit do výzvy „žít tvůrčím duchovním životem“. V praktickém ohledu to znamená i být jeden druhému zrcadlem, pomáhat si navzájem pěstovat umění života ve všech jeho složkách. Radost je toho součástí i kýženým výsledkem a tu radost můžeme podněcovat v sobě i šířit ji jako dobrou náladu směrem k veřejnosti, třeba v podobě trefných programů, které přátelsky a laskavě pošouchnou kohokoliv, kdo uvízl ve své radosti v ulitách.

„Jsou lidé, které život zranil, ať už to byl neúspěšný vztah, traumatické dětství, ztráta někoho blízkého, vážný neúspěch nebo zkrátka cokoliv.“

(Foto
© pixabay.com.)

Unitářství a ulitářství

Matěj Čihák

Název tohoto článku mě kdysi spontánně napadl, ani nevím při jaké příležitosti. Zkrátka se mi k „unitářství“ nějak připlazilo slovo „ulitářství“. Pár dní jsem tato dvě slova nosil v hlavě. Po nějaké době jsem měl na toto téma promluvu na nedělním shromáždění pražské obce. Text je mírně upravenou verzí tehdejší promluvy.

„Ulita má svá pozitiva i svá negativa.“ (Foto © pixabay.com.)

Co je unitářství, asi všichni víme. Nebo si myslíme, že víme. Nebo alespoň tušíme. Co je to ale „ulitářství“? „Ulitářství“ je slovo odvozené od slova „ulita“. Ulita, to je domeček – ve skutečnosti část těla, kterou nosí na zádech šnek nebo jiný podobný tvor. Například v pravěku měli velkou ulitu tvorové zvaní amonité.

Ulita má svá pozitiva i svá negativa. Mezi pozitiva ulity patří to, že je pohodlná, skýtá útočiště, je prostředím, ve kterém máme jistotu, ve kterém se orientujeme. Je to takový domeček. Je ovšem otázka, zda ji lze nazvat domovem.

Ulita je zkrátka naše komfortní zóna. Čím je ulita pro šneka nebo amonita, tím je pro

člověka jeho komfortní zóna – tedy oblast toho, co je známé, přehledné, pohodlné, nenáročné a jednoduše srozumitelné.

Ulita má ale i své nevýhody: nic se v ní neděje, je v ní tedy malá, či spíše v ní není žádná šance na změnu; a především, když jsme v ulitě, jsme oddělení od světa a od druhých. Z ulity není vidět ven. A při pohledu z vnějšku je vidět ulita, ale už ne bytost, která se v ní ukrývá. Ulita je domeček, ale člověk je v něm sám.

Dalším symbolickým prvkem ulity je její tvar. Ten má většinou podobu zavínuté spirály. Ulita je zavínutá: cyklí se, opakuje se. V ulitě komfortní zóny se neobjevuje nic nového, věci se tam stále rutinně opakují. Je to jakýsi „věčný

V Japonsku velmi rozšířený fenomén hikikomori, fenomén mladých lidí, kteří nepracují, nestudují, jsou zamčení ve svém pokoji, hrají počítačové hry a nechávají se živit rodiči.

(Převzato z commons.wikimedia.org.)

návrat téhož“, ovšem v tom nejbanálnějším a nejnudnějším slova smyslu.

Z osobní zkušenosti mohu říct, že vytvořit si takovou ulitu, domeček, komfortní zónu a v ní přebývat a skrývat se je velmi snadné. Takovou ulitou může být prostě náš dům nebo byt, ve kterém se zavřeme a nevycházíme ven. To je samozřejmě extrémní případ. Ale i takové existují. Třeba v Japonsku velmi rozšířený fenomén hikikomori. Fenomén mladých lidí, kteří nepracují, nestudují, jsou zamčení ve svém pokoji, hrají počítačové hry a nechávají se živit rodiči.

Typickým příkladem „ulitáře“ je třeba postava z filmu *Nekonečný příběh*, želva Morlor. Morlor leží po tisíciletí na jednom místě v bažině. Je velmi chytrý, „všechno“ pamatuje. Za Morlorem přijde hrdina Átrej a potřebuje od něj radu, aby mohl zachránit svět Fantazie. Ten na to však reaguje velmi laxně a nihilisticky. Podle něj na ničem nezáleží. Morlor o sobě

mluví v množném čísle, protože celá tisíciletí nerozmlouval s nikým jiným než sám se sebou.

Existují ale i nenápadnější, o to však záladnější formy „ulitářství“. Například duchovní „ulitářství“. Mohu si vytvořit systém představ, názorů, navyklých vzorců uvažování a mluvení o věcech a tento systém se stane mou ulitou. Když to praktikuji dostatečně dlouho, už mi to ani nepřipadá jako ulita, ale zkrátka jako samozřejmost.

Tak věci prostě jsou. Čtu jen a pouze ty a ty knihy. Diskutuji o nich jen s těmi a těmi lidmi takovým a nejiným způsobem. Za duchovní považuji jen něco, a něco jiného už pro mě duchovní není. Někteří lidé jsou pro mě nezpochybnitelní učitelé, ale názor jiného mě naopak vůbec nezajímá.

Unitářství lze chápat jako protiklad „ulitářství“. Z historie víme, že název „unitářství“ odkazuje v prvé řadě k tomu, že unitáři věřili v Jediného Boha, oproti křesťanským trinitá-

řům, kteří věřili v Trojici. Zároveň číslovka jedna (latinsky unum) může znamenat jednotu – tedy propojení, spojení se světem i s ostatními lidmi a tvory. Bůh je nejen Jediný, ale je také Jednotou, je „všechno ve všem“.

Z toho ovšem vyplývá, že unitářství vyžaduje od člověka, aby vyšel ze své ulity, z ulity svého domečku i z ulity svých duchovních dogmat a stereotypů, a vydal se vstříc výzvám světa, vstříc poznání jiného. Aby se snažil dopřavdy porozumět ostatním. Aby byl kdykoli připraven své názory upravit, pozměnit nebo třeba i zcela změnit, pokud k tomu realita zavdává dostatečný důvod.

Pokud mně něco osobně unitářství dalo, tak právě toto. Kdybych to měl vyjádřit geometricky, tak unitářství doplňuje horizontálu k vertikále. Vertikálou myslím osobní vztah

s Bohem, cestu sebepoznání a sebezkoumání, niternou spiritualitu. Horizontála pak představuje rozměr světa, rozměr vnější spirituality. Že tu nejsem na světě sám, ale že jsou tu i druzí lidé, kteří mají také své cesty. Tyto cesty jsou v něčem stejné, ale v něčem třeba velmi odlišné. Podle mě je však smyslem unitářství snažit se otevřít a porozumět i těm cestám, které jsou jiné než moje.

Také je důležité nezavírat oči před problémy a utrpením tohoto světa. I to je podle mého názoru součástí unitářství. Stejně tak ale i schopnost otevřít se radostem a požehnaním, jež nám nabízí tento svět, či jiní lidé, jiné duchovní cesty, jiné kultury nebo příroda.

Nechť se nám všem daří vycházet ze svých ulit do společného světa – jako šnečkovi, který pomalu ale jistě zvědavě vystrkuje své „růžky“!

Číslovka jedna může znamenat jednotu.
(Převzato
z commons.
wikimedia.org.)

V zátiší deky proti obludám noci

Justyna Borusińska

Jako malá jsem se před spaním ráda schovávala v posteli pod dekou. Venku na ulici byl strašidelný a neznámý svět noci, v němž problikávalo jen pár slabých pouličních luceren. V jejich světle měli všichni dlouhé stíny, takže i toulavá kočka vypadala jako tygr. V tmavém pokoji se mohly skrývat nejrůznější obludy, dokonce i pod mou postelí. Možná číhaly na to, až vylezu ze své skrýše, ale já zůstávala pod dekou. Bylo pod ní bezpečí, ticho a teplo. Je pravda, že v tom úkrytu bylo málo místa, takže jsem musela skrčit nohy, a to za chvíli začalo být nepohodlné. Ale ten kýžený pocit bezpečí za tu trochu nepohodlí stál. Obvykle jsem brzy usnula.

„Jako malá jsem se před spaním ráda schovávala v posteli pod dekou.“ (Foto © pixabay.com.)

Jak rosteme, přestává nám dětská deka stačit, už nám nedokáže poskytovat útočiště. Místo snových oblud musíme čelit bestiím skutečnosti. Mohou to být učitelé, šéfové, agresivní kolegové nebo i členové rodiny. Většinou nemají tesáky a pařáty, mnoha způsoby nás však obklopují na místech, odkud nemůžeme utéct, jako jsou školy nebo pracoviště. Učíme se bránit a vyhýbat se jim, ale v každodenním životě jim musíme čelit. Někdy na nás okolí zaútočí i v podobě neznámých lidí – když nás

někdo přepadne nebo se setkáme s hulvátstvím, na veřejnosti, nebo dokonce ve sboru.

Jako většina Poláků jsem byla vychovávána ke katolictví. V dětství se mně ten naivní katolický světonázor moc líbil. Nebe a peklo, hřích nebo dobrý skutek. Starostliví kněží jako duchovní ochránci a teologické autority pro všechny lidi v daném společenství. Myšlenka, že jsem na správné cestě k Bohu, pro mne byla útěchou i útočištěm. Když jsem však dospěla do rozumového období, zača-

la jsem klást učitelům náboženství otázky a z jejich odpovědí jsem bývala zklamaná, protože mně nepripadaly logické. Povinné nedělní bohoslužby pro mě postupně ztrácely smysl. Viděla jsem, že se náboženství redukuje na rituály a že se do značné míry neřídí vlastními morálními příkazy. Jednoho dne, když se mě při zpovědi jeden starý kněz pořád neodbytně vyptával, jak to mám se sexem, jsem s katolickým vyznáním skončila. Po zpovědi jsem zklamaně přišla domů a popadla tu svou dětskou deku. Chtěla jsem se pod ní ukrýt před myšlenkami na toho kněze – té obludy, která mně kladla nemístné otázky, na jaké se dospívající dívky neměla co vyptávat. Ale ta dětská deka už mi byla moc malá, i když jsem pod ní zkoušela skrýt nohy sebevíc. Zjistila jsem, že potřebuji jiné útočiště a jinou cestu k Bohu. Musela jsem svůj světonázor promyslet úplně od začátku.

„Pro citlivého člověka, a zvláště pro silně citlivého, může být svět noční můrou.“
(Foto © pixabay.com.)

Jak dospíváme, zjišťujeme, že svět je založený na násilí a soutěživosti. Podle přírodních zákonů silnější a přizpůsobivější tvorové požírají ty slabší. Ekonomika ukazuje, že zdroje a zboží jsou omezené a v neustálé a urputné soutěži přežijí jen ti neúspěšnější. Dokonce i hledání přátel a životního partnera závisí na našich schopnostech, majetku a fyzické přitažlivosti. Zdá se, že boj a strach jsou nedílnou součástí života. Kromě toho, neustálého strachu se nezabývá ani vítězové, protože mohou snadno přijít o všechno, čeho dosáhli a co mají, třeba kvůli nemoci nebo přírodní katastrofě.

Pro citlivého člověka, a zvláště pro silně citlivého, může být svět noční můrou. Musíme se naučit, jak žít v nepřátelském a nebezpečném prostředí, jak se nestat obětí. Abychom se chránili, učíme se skrývat emoce a city a vytváříme si kolem sebe ulitu, aby nás někdo nezranil. Nosíme nejrůznější masky šťastných a úspěšných lidí, protože k „lůzrům“ je svět nelítostný. Jsme zraňováni a učíme se zraňovat druhé. Někteří z nás se nevědomky mění ve stejná monstra, jakých se obávají. A zároveň je tu empatie, která nám umožňuje vidět a cítit utrpení druhých a uvědomovat si, jak moc jsme slabí. Toužíme po útočišti, po bezpečí, po místě, kam bychom mohli utéct před každodenním stresem i před sebou samými.

První místo, kam se vždycky utíkáme, je milující a chápavá osoba, která dokáže naslouchat. Stačí jeden člověk, aby vás zachránil, když přijde nouze. Taková možnost je poklad, který ovšem každý nemá.

„Jako většina Poláků jsem byla vychována ke katolictví.“ (Foto © pixabay.com.)

Dalším přirozeným způsobem hledání útočiště se zdá být náboženství. V katolickém Polsku lidé uctívají zvláště Pannu Marii. Představa dobrotivého mateřského božstva ochotného nás ukrýt pod svůj plášť před krutostmi světa nachází ohlas v mnoha náboženstvích. Pro racionalisty je ovšem těžké spokojit se s ochranou imaginární dobrotivé bytosti. Mnohem přijatelnější je pro ně rodičovský univerzální bůh, vnímaný také jako Vesmír či Příroda.

Jenomže otázka nezní, jak z toho utéct, protože člověk může snadno nacházet únik v nejrůznějších závislostech. Zásadní je najít

„Kurt Vonnegut nám říká: ‚Bud' měkký. Nedovol světu, aby tě udělal tvrdým. Nedovol bolesti, aby tě přiměla nenávidět. Nenech se hořkostí obrát o svoji sladkost.‘“ (Foto © pixabay.com.)

rovnováhu mezi sebou samým a nemilosrdným prostředím, objevit, jak zůstat citlivý a empatický, i když kolem vládou zákony džungle.

Vzdorovat krutosti světa patří k procesu dospívání. Jsme méně zranitelní, ale platíme za to ztrátou naivní a pohodlné představy o tom, že svět je fér a řídí ho spravedlivý bůh. A to je zraňující. Kurt Vonnegut nám říká: „Bud' měkký. Nedovol světu, aby tě udělal tvrdým. Nedovol bolesti, aby tě přiměla nenávidět. Nenech se hořkostí obrát o svoji sladkost.“ Jestliže se řídíme touto radou a zároveň jsme racionalisté, dřív nebo později nás to zavede k unitářům.

A ti vám nenabídnou ani dětskou deku, ani sochu nějakého světce. Učí vás, jak překonávat přirozené strachy a žít odvážně. „Odvaha je vzdor vůči strachu, je to ovládnutí strachu – není to nepřítomnost strachu,“ řekl kdysi Mark Twain. A tak se unitářství místo hledání skrýše soustředí na překonávání strachu a přijetí vlastní slabosti. Jako lék na strach se nám nabízí výzva k činnosti, jíž vytváříme svět beze strachu. I kdyby to měl být svět pro jednoho člověka.

Každý z nás si může vytvořit vlastní skrýš, miniaturní svět, v němž vládne tolerance a empatie i pochopení pro sebe samého. I když vnější svět upadá do brutality, my můžeme odmítnout podílet se na nesmyslném soupeření nebo násilí.

Navíc, když máme to štěstí, že jsme členy unitářské skupiny, může se náš malý svět propojit s dalšími soukromými světy. Ve společenství vlídných, empatických členů se naše skrýš ocitá v příjemném prostoru. Namísto soupeření praktikujeme spolupráci, místo boje sdílení. Nemusíme nosit umělou masku hrdiny, protože se nemusíme bát být sami sebou.

Unitářské společenství může mít také uzdravující vliv na naše strachy. V přátelském prostředí se můžeme otevřít, najít pochopení a uznání druhých. Toto přijetí nám dává sílu a odvahu k dalším krokům. Je známe, že nejlepším lékem na naše problémy a smutky je zaměřit svoji činnost na pomoc druhým, kteří jsou na tom hůř. To do jisté míry zmenší naše úzkosti a nemáme pak čas promýšlet své strachy. Když pomáháme druhým, můžeme projevit svoji schopnost něco zlepšit, a to zase

rozvine naši sebedůvěru. Získáváme ochranu svých vlastních duševních sil.

Zároveň je to místo, kde si můžeme pořád uchovávat jasný pohled na svět, připomínající moje dětské představy. Jediný rozdíl spočívá v přístupu k nim. Zjišťujeme, že ve světě všeobecně nevládnou pravda, spravedlnost a mír; že toho všeho musíme dosahovat vlastní snahou. Jako unitáři si v životě uchováváme tyto hodnoty, aniž by se nám někdo vysmíval, že jsme nedospělí snílci.

Ovšem že ani unitářský svět není dokonalý a že potřebujeme i další útočiště. Tím univerzálním je příroda. Dává nám pocit sepětí s Ves-

mírem a máme radost z její dokonalosti. Přináší nám svěží vzduch i klid mysli. Matka Země nám šeptá do uší: „Jsi mé dítě, máš v sobě božskou jiskru, jsi v bezpečí a jsi na svém místě. Nemusíš se schovávat.“

Dívám se na svoji dětskou deku a sošku Pan-ny Marie. Neposmívám se jim, že jsou to způsob, jak se skrýt před krutostí světa. Obludy jsou pořád nebezpečné a někdy bolestivě kousnou i ty nejsilnější z nás. Už jsem na ně zvyklá, a když už to nezvládám, znám skryše, kde získám duševní podporu a přečkám to nejhorší.

Přeložila Ruth Jochanan Weiniger.

Oslavy sta let českého unitářství

Matěj Čihák

Ve dnech 7.–10. dubna 2022 se konaly oslavy sta let organizovaného unitářství v českých zemích pod heslem „Stoletím unitářů“. Celá NSČU si připomněla stoleté výročí vzniku prvního organizovaného unitářského společenství na území Československa – Společnosti Svobodného bratrství. Zakládající schůze Společnosti Svobodného bratrství se konala 9. dubna 1922 v Obecním domě a položila základní kámen pro kontinuálně pokračující vývoj českého organizovaného unitářství.

„Vegetářské“ pohoštění v duchu prvorepublikové unitářské jídelny.
(Všechny fotografie Ondřej Svatoš.)

Oslavy se konaly v prostorách hotelu Vienna House na Smíchově a přijelo velké množství účastníků ze všech obcí NSČU. Přijela také řada hostů ze zahraničí – z Velké Británie, z USA, z Transylvánie, z Německa, z Polska i z Nizozemí.

Oslavy započaly ve čtvrtek 7. dubna podvečerním programem v prostorách pražské Unitarie v Anenské ulici. Byla slavnostně zahájena výstava Stoletím unitářů, mapující dějiny českého unitářství skrze vystavené unikátní materiály z archivu NSČU. Výstava probíhala v Hašplově sále a návštěvníci si ji mohli prohlédnout během celého dubna. Dalším bodem čtvrtečního programu bylo připomenutí vegetariánské (v dobových materiálech „vegetářské“) jídelny,

kterou v prostorách Unitarie provozovali prvorepublikoví unitáři. Připomenutí proběhlo formou pohoštění, kdy účastníci měli příležitost ochutnat některá jídla, která byla běžnou součástí menu prvorepublikové jídelny. Pohoštění probíhalo v prostorách Lexovy kavárny pražské Unitarie. Samotná vegetariánská jídelna se ovšem nacházela v místech, kde dnes sídlí Muzeum českého granátu – účastníci tedy měli možnost zúčastnit se prohlídky těchto prostor.

Páteční program již probíhal v prostorách smíchovského hotelu. Den zahájilo duchovní shromáždění na téma Kořeny a identita, které vedl Petr Samojký. Poté následovala komentovaná procházka pod názvem Po stopách

Reverend Luděk Pivoňka zapaluje svícen během charitativního večera nazvaného Sto paprsků.

českého unitářství v hlavním městě. Účastníci si mohli prohlédnout některé významné budovy v hlavním městě, které sehrály roli v počátcích českého unitářství, včetně návštěvy jejich interiéru. Deštivé aprílové počasí ale účastníkům unitářské procházky příliš nepřálo.

Páteční odpoledne zahájily dva workshopy. Workshopy se během oslav konaly vždy dva ve stejný čas v oddělených místnostech, bylo tedy třeba si vybrat, kterého workshopu se chce člověk zúčastnit. V pátek tak simultánně probíhal Taneční workshop pod vedením Jany Budařové a Poznejte lépe české unitářství pod vedením Kristýny Ledererové Kolajové.

Páteční večer byl slavnostní. Nesl se pod heslem Stoletím unitářů: dveře a mysl dokořán. Večer byl věnovaný hlavnímu tématu oslav – sto rokům českého unitářství, a to z historické perspektivy. Historii českého unitářství jsme si připomněli skrze jednotlivé osobnosti – jak ty významné a známé, tak i ty méně známé. Jednotlivé osobnosti historie symbolicky znovu ožily a promlouvaly k nám ústy dobrovolníků, kteří četli jejich poselství. Každá historická osobnost se takto představila skrze svého žijícího „zástupce“. Výpovědi osobností byly velmi upřímné a značně osobní, některé z nich vyvolávaly v přítomných účastnících značné

emoční pohnutí. Mezitím jsme zpívali písně z unitářského zpěvníku *Cestou světla*. Všichni se shodli, že koncepce pátečního večera byla mimořádně zdařilá a opravdu zde byl silně přítomen duch českého unitářství.

Sobotu 9. dubna, tedy den samotného výročí vzniku českého unitářství, zahájilo opět duchovní shromáždění. Tentokrát bylo jeho tématem České unitářství bez obav a starostí a vedl jej plzeňský duchovní Luděk Pivoňka. Během dopoledne se konal sněm, který byl součástí oslav – výstup ze sněmu najdete v následujícím článku Kristýny Ledererové Kolajové.

Stěžejní akcí sobotního odpoledne bylo sympozium Liberální náboženství. Tématem sympozia bylo liberální náboženství z různých úhlů pohledu. Na sympoziu vystoupilo celkem pět řečníků: duchovní pražské obce a Obce širšího společenství Petr Samojšský, americký unitářský duchovní a teolog Paul Rasor, přední český religionista a odborník na nová náboženství Zdeněk Vojtíšek, religionistka a odbornice na současnou spiritualitu Zuzana Marie Kosticová a feministická teoložka a básnířka Magdalena Šípka. A úplně na závěr proběhla zdravice ve formě videa od pražského liberálního rabína Davida Maxy, který se sympozia

Reverend Petr Samojký při nedělní Květinové slavnosti v Sále Charlotty Masarykové.

nemohl fyzicky zúčastnit z důvodu šabatu. Po jednotlivých příspěvcích následovala diskuze, která byla velmi živá. Především hosté z akademické obce se ujali diskuze s unitářským auditoriem velmi svědomitě a došlo k dialogu, který byl pro mnohé velmi obohacující.

V pozdějším odpoledni si opět účastníci mohli vybrat, tentokrát mezi workshopem Symbolika Květinové slavnosti (pod vedením Kristýny), nebo divadelní hrou *Vnitřní klid*.

Sobotní večer byl charitativní. Jeho název zněl Sto paprsků: charitativní večer věnovaný hodnotě a důstojnosti každého člověka. Během večera byl oznámen záměr obnovit činnost Unitářské pomocné služby. Součástí večera, během přestávky, byl i prodej propagačních předmětů ke stu let českého unitářství – triček, propisovacích tužek, tašek a mnoha dalších věcí, které si účastníci kupovali a přispívali tak do charitativní sbírky.

Sto květin
vysázených na
Slovanském ostrově
symbolizuje sto let
českého unitářství.

Výtěžek sbírky, jak bylo nakonec oznámeno, zamířil na pomoc válkou zasažené Ukrajině. To bylo symbolicky stvrzeno i připevněním ukrajinské vlajky vedle vlajky NSČU a vlajky s logem Sto let českého unitářství, které vedle sebe vlály na stojanu již od pátečního večera.

V neděli ráno jsme se přesunuli z hotelu Vienna House zpět do prostor pražské Unitarie, konkrétně do sálu Charlotty Masarykové. V sále, kde v současnosti sídlí Divadlo Lucie Bílé, se konala celounitářská Květinová slavnost ke stému výročí. Vedl ji Petr Samojský společně s pracovníky ústředí NSČU. Mottem slavnosti byl „Čas ztracený, čas nalezený“. Zvláštností této Květinové slavnosti nebyla pouze její lokace (v sále Charlotty Masarykové se konaly Květinové slavnosti našich předchůdců v minulosti), ale také to, že tentokrát si účastníci žádnou květinu nepřinášeli, nýbrž dostali ji až v sále. Zároveň nešlo o květinu

v tradičním slova smyslu, ale o zelenou rostlinu – sazeničku, z níž měl květ teprve vzejít. Sazeničky byly shromážděny na jedno místo a požehnány.

Následně, po skončení Květinové slavnosti, se část účastníků přesunula na Slovanský ostrov (Žofín). Zde, v místech, kde se kdysi Svobodné bratrství scházelo každou neděli, zasadili unitáři sto těchto sazeniček jako symbol oněch sta let, která se letošním rokem naplnila.

Sto let unitářství je za námi a dalších sto let před námi. Jak a kde budou příští generace českých unitářů slavit dvousté výročí? To zní jako velmi abstraktní a úsměvná otázka. Představovali si Norbert Fabian Čapek a jeho přátelé 22. dubna 1922, že za sto let budou další generace unitářů slavit toto výročí? Kéž je následujících sto let českého unitářství naplněno radostí, tvůrčím úsilím, upřímnou lidskou sounáležitostí a duchovním světlem.

Stoletím unitářů – Sněm NSČU spojený s oslavami sta let českého unitářství

Kristýna Ledererová Kolajová

Vlastně se to může zdát divné: sněm ve stém roce existence naší organizace se vešel do dvouhodinového jednání. Poté, co pamětníci mezi námi mohou vyprávět, jakými třeslutými mnohahodinovými bitvami bývaly sněmy před rokem 2016, nebo poté, co se už čtyři roky snažíme sněmy přetavit na zážitkové vícedenní pobyty v dobrém smyslu slova. Poté, co máme v historii období, kdy se třeba devět let sněm nekonal – jaká to pak byla událost!

Jenže ono to v pohledech ze všech těchto uvedených perspektiv dává smysl. Klíčem je, jaký ten náš sněm vlastně má být. My jsme se tentokrát rozhodli uvolnit co nejvíc možného času na to být spolu. Užít si všemi smysly společný čas a věnovat ho oslavám, ne schůzím. A dokázali jsme se jednoznačně shodnout na tom, že nezbytné věci k projednání se nám vejdou do dvou hodin.

Pravda, nedokážu nahlédnout do mysli každého z přítomných delegátů a možná někteří cítili, že se jim nedostává prostoru pro vystoupení, vyjádření svých názorů na chod NSČU a její směřování. Ale na druhou stranu si myslím, že ústřední správní sbor už několik let funguje jako zcela otevřená bezpečná platforma, kde delegáti jednotlivých obcí rádi

přednesou náměty a připomínky z obcí, pokud nějaké jsou, a dokážeme zaručit, že každým smysluplným podnětem se budeme zabývat.

Sněm tak projednal nezbytné předepsané věci, které jsou již nyní všechny zveřejněné na intranetu, a hlavně se v závěru jednání zabýval návrhy poselství NSČU nejméně pro období do dalšího sněmu. Přijaty byly všechny předložené návrhy, byť dva z nich delegáti na místě upravili a zpracovali jako součást usnesení. To se týkalo návrhu zřídit v rámci NSČU znovu institut Unitářské pomocné služby a určit pracovní tým, který by odpovídal za její působení (tímto úkolem delegáti sněmu pověřili ústřední správní sbor), a vytvoření jakési časové kapsle, v níž by byly zprávy pro unitáře k otevření za dalších sto let.

Sněm ve stém roce existence naší organizace se vešel do dvouhodinového jednání.

(Všechny fotografie Ondřej Svatoš.)

Samotných poselství sněmu bylo přijato pět, přičemž vlastně všechny nějakým způsobem vyplývají přímo z našich principů. V nadcházejícím období by tak mělo být našimi společnými prioritami pečovat o Zemi a neslevovat z tohoto závazku ani v nelehkých časech, stavět svůj vztah ke světu na respektu k druhým, pomáhat druhým a věnovat vysokou pozornost výchově nejmladších generací. Pevně věřím, že až se za rok znovu sejdem, dokážeme na všech úrovních naší správy představit ostatním konkrétní vykonané dílo v těchto oblastech; ostatně mnohé naše obce a skupiny na něm svým dílčím způsobem již s nasazením pracují.

Děkuji všem delegátům sněmu za účast a práci, kterou naši organizaci věnovali!

PLNÉ ZNĚNÍ POSELSTVÍ SNĚMU NSČU 2022: STOLETÍM UNITÁŘŮ

1. Sněm NSČU u příležitosti stého výročí existence organizovaného unitářství v českých zemích vyzývá všechny unitáře, naše příznivce i širokou veřejnost: nerezignujme pod tíhou palčivých útrap dnešní doby, jakými byla epidemie koronaviru a je právě probíhající válka na Ukrajině, na šetrný přístup k životnímu prostředí! Ani ve zlých časech, kdy k sobě navzájem jako lidé musíme být ohleduplnější než dříve a kdy se uskromňujeme, abychom pomohli bližním v jejich boji za svobodu a často i záchranu životů, neztrácejme ze zřetel fakt, že péče o planetu Zemi musí být naší dlouhodobou prioritou. Chceme se k ní chovat

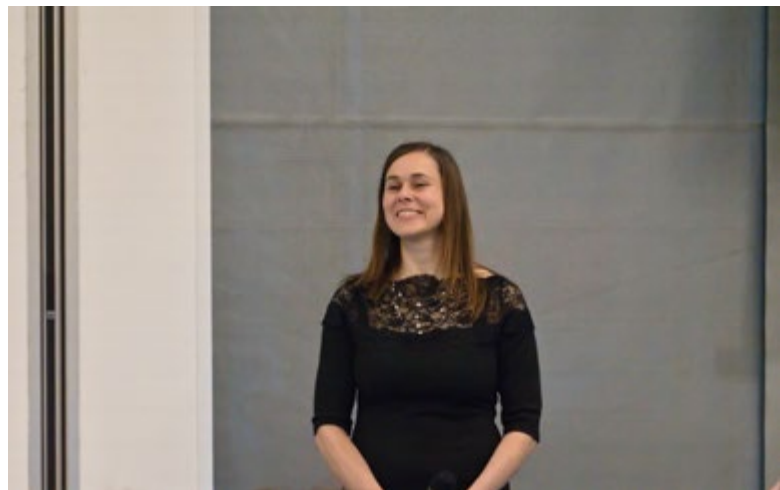
jako dobří správci, nikoli samozvaní majitelé. Tento apel každý z nás dle svých sil a možností naplňujeme v každodenním praktickém životě.

2. Naučit se s pochopením a vstřícností přijímat odlišnosti je základem soužití s druhými lidmi. Pro nás unitáře je to zároveň jeden z pilířů, o něž se opírají všechny naše skupiny, sbory a obce. U příležitosti sta let existence unitářství v naší zemi vyzýváme k upřímné snaze nás všech o naplňování tohoto principu důstojného a úctyplného mezilidského soužití. Respekt k druhým je zásadní předpoklad pro to, abychom mohli vytvořit opravdové společenství.

3. Naše organizace slaví sto let své existence. Chceme-li další století naplno žít a být světu prospěšní, nikoli jen žít a přežívat, pak je naším zásadním úkolem věnovat náležitou pozornost, péči a prostředky výchově nových generací. Vytvářejme v našich obcích a skupinách co nejpřívětivější inspirativní prostředí pro růst a rozvoj dětí a mládeže, uvítejme je ve svém středu jako naději pro budoucnost. Unitářství není platformou jen pro dospělé, zralé lidi. Děti mezi námi mají klíčové místo.

4. Jako unitáři nabízíme v současné těžké době široké veřejnosti zlatou stezku duchovního a společenského života, spoluprožívání a vzájemné pomoci.

5. Naše tradice nám velí být na straně těch, kdo jsou znevýhodnění a utlačováni, proto v současném konfliktu stojíme především na straně těžce zkoušených obyvatel Ukrajiny.

**Kristýna Ledererová
Kolajová,
předsedkyně
ÚSS, na letošním
sněmu v Praze na
Smíchově.**

Videokonference Pospolu

Petr Samojský

V neděli 1. května pořádal sbor duchovních další pořad pro členy NSČU i veřejnost. Tento pořad vznikl v době covidové jako snaha vytvořit prostředí sdílení v časech, kdy jsme se nemohli v našich obcích scházet společně, a protože se formát ujal, pokračujeme v něm i nadále. A tak jsme se opět sešli: z různých míst naší země, ale i ze zahraničí, účastníci se připojili například ze Švýcarska nebo z Norska.

Úvodní čtení bylo vybráno od F. O. Lexy, dřívějšího duchovního plzeňské unitářské obce, vtipně a velmi trefně vystihlo situaci našich dnů! Lexa totiž připomíná, že „jsou lidé, kteří hladovějí tělesně, a proto volají po chlebu, a jsou lidé, kteří hladovějí duševně, kteří volají po živém slově, po správné duchovní potravě“, a na to sbor duchovních ve svém blogu Pospolu právě reaguje.

Následně byla zapálena svíce jako požehnání všem potřebným a tím bylo naše virtuální, a přece velmi osobní setkání obřadně zahájeno. A je to skutečně zajímavé, jak se i tak prostý úkon, jakým je zapálení svíce, dá přenést

skrze obrazovky a počítačová propojení. Ne, nemůže to nahradit osobní setkání; ale i tak to umožní spojení takřikajíc od duše k duši. Když si rozumíme, je v nás dobrá vůle a touha po duchovním soubytí.

Pak následoval hlavní blok, tedy prezentace jednotlivých textů, které duchovní pro společné sdílení vybrali. Luděk Pivoňka četl text Kdo jsou andělé a démoni, pak Jarmila Plotěná zamyšlení zvané Úhel pohledu. Já jsem nabídl úvahu o osobní mantře a nakonec Vlastík Krejčí přečetl zamyšlení s názvem To samo. Všechny tyto texty jsou k dispozici k přečtení na blogu Pospolu: www.pospolu.unitaria.cz.

Následně byla zapálena svíce jako požehnání všem potřebným a tím bylo naše virtuální setkání obřadně zahájeno. (Foto © pixabay.com.)

Následovala hojná debata. Z ní bylo patrné, že byť výběr jednotlivých textů nebyl nijak organizován, byla v nich znát vnitřní souvislost. Roli tedy hrála náhoda, ale přece jen tím, že jsme všichni takříkajíc na jedné unitářské lodi, máme pod nohama společnou palubu a vítr nás táhne jedním směrem, tedy k sdílenému cíli.

V závěru byla uhašena svíčka a závěrečná benedikce nám pomohla přenést se zpátky do skutečného světa. Bylo to setkání ale opravdu virtuálně neskutečné? Nabízí se tu myšlenka – cožpak když jsme spolu v duchu, duchem nebo virtuálně, je to nějak méně skutečné? Samo-

zřejmě není. Je možné být pospolu jakkoliv; podstatné je pouze to, že jsme pospolu, že to tak vnímáme a prožíváme. Vlastně právě proto jsme před časem blog duchovních takto pojmenovali! Prostě pospolu: různými cestami, a přece tak.

Příští setkání se bude konat na podzim. Připojte se pak také, že?

Termín konání můžete i sami ovlivnit! Na tomto odkazu můžete uvést vaše časové preference, který den v týdnu a čas dne by vám nejlépe vyhovovaly:

<https://pospolu.unitaria.cz/videokonference/>.

Podpora duchovenské práce NSČU

Petr Samojský

Ústřední správní sbor na jednání 12. 6. schválil návrh oddělení duchovní správy, který se zabýval otázkou, jak zkvalitnit možnosti přípravy a vedení různých programů NSČU. Vznikl tak základ – pracovní skupina oddělení duchovní správy pro podporu duchovenské práce.

Jde totiž o to, že v posledních letech, jak přibývají zejména celounitářské akce, není dostatek těch, kteří by je mohli vést. Členové sboru duchovních, kteří by jinak právě v tom směru mohli sloužit, se často neúčastní, a tak je tato pracovní skupina může zastoupit. Je pojata jako další z možností aktivizovat ty z našich členů, kteří by mohli prospívat duchovní činnosti NSČU napříč všemi našimi obcemi. Takto byly přijaty základní principy fungování této pracovní skupiny:

- Činnost při zajištění vedení programů NSČU spočívá například v pomoci s vedením shromáždění, pomoci potřebným členům, přípravě tištěných materiálů, organizaci programů a tak podobně.
- Zájemci se do pracovní skupiny mohou hlásit sami, mohou být delegováni svými obcemi nebo osloveni na základě doporučení.
- S každým zájemcem o zapojení do pracovní skupiny oddělení duchovní správy udělá vstupní rozhovor, ve kterém budou

probrány možnosti a potřeby ve všech potřebných ohledech.

- Oddělení duchovní správy pro členy pracovní skupiny pořádá v předem stanovených termínech (1x za tři měsíce) společné setkání osobně nebo formou videokonference. Tato setkání sestávají z prezentací na určitá témata (například veřejný projev, pastorační asistence, organizace programu), sdílení zkušeností a plánování nadcházejících akcí.

- Před nadcházející konkrétní akcí, kde je možno využít služby pracovní skupiny, se konají další, intenzivnější schůzky, kde se pozornost soustředí na konkrétní potřebné oblasti.

Víte o někom v řadách členů vaší obce, kdo by mohl být vhodnou osobou k zapojení se do této pracovní skupiny? Zeptejte se ho, navrhněte mu zapojení se, napište nám doporučení. Tato pracovní skupina právě začíná a je otevřená jak podnětům, tak i návrhům na personální obsazení.

„Víte o někom v řadách členů vaší obce, kdo by mohl být vhodnou osobou k zapojení se do této pracovní skupiny?“

(Foto © pixabay.com.)

Rozhovor s Petrem Chrdlem o ekoturistice, východní Asii a esperantu

V souvislosti s vámi mě napadají tři slova: cestování, poutnictví a ekoturistika.

Vnímáte tyto tři věci jako oddělené, nebo jako jeden celek? Co vnímáte jako hlavní smysl svých putování po světě?

Já to trochu poopravím. Pokud hledáte aktivity, které mne charakterizují, tak bych poutnictví nahradil esperantem a ještě bych pozměnil pořadí na esperanto, cestování a ekoturistika. Donedávna jsem se bránil i termínu cestovatel, protože se považuji jen za zvědavého člověka a cestování mi slouží jen k ukojení této zvědavosti. Navíc pod pojmem cestovatel si představuji člověka, který podniká dlouhodobé cesty, zatímco já jsem sice navštívil mnoho

zemí, jenže vždy jen krátkodobě, obvykle tak na dva týdny. Ale tak často se ke mně tento atribut přiřazuje, že jsem se tomu přestal bránit; ano, cestoval jsem na naše poměry dost nadprůměrně, ekoturistice se věnuji celý dospělý život (i když jsem o tom do roku 2002 nevěděl) a od roku 1982, kdy jsem se jako věčný začátečník v esperantu náhodou dostal v Budapešti na konferenci Interkomputo 82, kde bylo esperanto pracovním jazykem, mne toto zcela pohltilo a stalo se mi hned koníčkem, který brzy přerostl v koně někdy hraničícího s mánií – a dokonce se mi ho podařilo i uplatnit profesionálně.

Jak byste vy osobně definoval pojem „ekoturistika“?

Tak, jak jsem se zmínil. K ekoturistice jsem byl veden rodiči od mala, jen jsme to považovali prostě za turistiku. Až když OSN z iniciativy WTO (nyní UNWTO)¹ vyhlásila rok 2002 Rokem ekoturistiky, pochopil jsem, že tuto „moji turistiku“ je skutečně potřeba odlišit od obecného termínu turistika, který zahrnuje jakékoliv cestování, včetně návštěv, účasti na kongresech nebo služebních cest apod., kde bývá hlavním účelem podnikání za účelem zisku. Ne nadarmo se mluví o turistickém průmyslu.

Ale trochu jsem odbočil. K definici ekoturistiky je potřeba si nejprve ujasnit, co je eko(logie) a co je turistika. Obojí je činnost prospěšná pro člověka, ale její účinek na přírodu je opačný: zatímco turistika na ni působí negativně, ekologie (a ekoaktivity) se jí snaží chránit. A ekoturistika se pokouší dát tyto dvě – ve vztahu k přírodě

Kniha Petra Chrdleho o zemích východní Asie.
(Všechny fotografie jsou z archivu Petra Chrdleho.)

¹ WTO: World Tourism Organization (Světová organizace cestovního ruchu), pletla se často s World Trade Organization (Světovou obchodní organizací) používající stejnou zkratku, proto na to upozorňuji. Nyní používá zkratku UNWTO.

antagonistické – činnosti do souladu. Nebudu citovat poměrně komplikovanou definici WTO pro ekoturistiku a jen ji zjednoduším. Prakticky to znamená organizovat turistiku jen v malých skupinách za použití „měkkých“ dopravních prostředků (pěší túry, cykloturistika, běžky, rafting). A důležitým rysem je poznávat přírodu a kulturní tradice a nezanechávat po sobě v přírodě žádné stopy.

Nově jste ve svém nakladatelství KAVA-PECH² vydal knihu *Čína, Korea, Japonsko – Země podobné, avšak rozdílné. Jakým způsobem ve své knize představujete tyto tři země Dálného východu?*

Jak uvádím v úvodu této knihy, jsou to země, které mi opravdu učarovaly. Čínu jsem navštívil jen třikrát, a z toho dvakrát Tchaj-wan, a tak jsem k této obrovské zemi pouze přičichl, ale i tak ve mně zanechala dost dojmů, o které jsem se mohl v knize podělit. V Koreji jsem

byl sedmkrát a v Japonsku desetkrát a obě tyto země jsem měl možnost poznat daleko blíže také proto, že jsem zde měl možnost pohybovat se v různém prostředí: na univerzitách, v náboženských střediscích nebo ve sportovním prostředí, ale i v rodinách – tedy poznat i soukromý život jejich obyvatel. A na tyto zkušenosti jsem se snažil zaměřit. Kniha tedy není vhodná pro toho, kdo hledá nějaké encyklopedické údaje, historii, podrobný popis památek, ekonomické či politické analýzy. K tomu ani nejsem kompetentní, ale hlavně to jsou věci, které si člověk snadno najde v mnohé literatuře nebo jednoduše na internetu. Toho všeho se také dotknu, ale skutečně jen dotknu, protože mým úmyslem bylo popsat to, co se v encyklopediích nenajde: život obyčejných lidí, jejich chování, zvyky a tradice, jak se projevují v současnosti. Ještě bych měl upřesnit, že pokud píšu či mluvím o Koreji, vždy se jedná o Koreu Jižní. V Severní Koreji jsem nikdy nebyl, takže termín Korea pro Jižní Koreu (Korejskou republiku) používám jen pro stručnost.

Co mají tři zmíněné země společného? A co je naopak specifické pro každou z nich?

Ve zmíněné knize jsem první část kapitoly Země podobné, avšak rozdílné nazval Rozdíly a rozdíly. A tu jsem začal větou, že v nadpisu není chyba. Ano, následovaly rozdíly mezi těmito východoasijskými zeměmi na jedné straně a Západem (Evropa a USA) na straně druhé a za nimi rozdíly mezi jednotlivými zeměmi. Obojích rozdílů je mnoho, ale pokusím se uvést alespoň některé z nich. Všichni například vědí, že zatímco my používáme náš příbor, Východoasiaté jedí hůlkami. Dalo by se tedy čekat, že to bude uvedeno v první skupině rozdílů. Já ale tuto skutečnost zařadil do druhé, protože jsem se zaměřil na rozdíly mezi nimi. Už jejich příbor je jiný: japonské hůlky jsou kratší než čínské a ve spodní části špičaté. Čínské jsou dole také zúžené, ale ne až do špičky. A korejské jsou kovové a navíc jejich profil není kulatý, ale zploštělý. Čínská lžice je z porcelánu, korejská kovová a Japonci lžice vůbec nepoužívají.

Nemohu se v této souvislosti nezmínit o tom, jak jsem se v rámci konverzačního kurzu

Visačka Petra Chrdleho ze Světového kongresu esperanta v roce 2004 v Pekingu.

esperanta v Tokiu dostal s žáky do diskuse, jestli polévka je jídlo, nebo nápoj. Nechtěl jsem se vzdát a řekl jim, že než jsem přišel na hodinu, měl jsem ve vedlejším kiosku výbornou zeleninovou polévku, kterou určitě nejde pít. Na to reagovali smíchem, co to je za nesmysl, že to byla zelenina v polévce! „Přece jste musel nejprve sníst zeleninu a pak vypít polévku.“ Musel jsem jim dát za pravdu, nejprve jsem vyjedl zeleninu hůlkami a následně vypil polévku. Takže já je učil esperanto a oni mne své kultuře, v tomto případě gastronomické.

Jiný případ je slušnost u stolu: snad největším porušením etikety (nejen u stolu) je veřejně se vysmrkat. Smrkání je považováno za vyměšování nečistot z těla a musí se proto provádět v naprostém soukromí, nejlépe na WC. Ale na druhé straně jíst hodně nahlas nejen že není neslušné, ale naopak je to znamení, že jídlo je chutné, a vlastně pochvala hospodyně.

Dále uvedu písmo. Ačkoliv je velmi snadno rozeznatelné, i pro mne to byl před mým seznámením se s těmito zeměmi „rozsypaný čaj“. Přitom není problém je rozlišit: nejstarší jsou čínské znaky, které se dosud používají v Číně a převzala je jak korejština, tak japonština. Ani pro jeden z oněch jazyků pak nebyly vhodné, avšak vývoj tam šel rozdílným způsobem. Korejšťina má vlastní abecedu hangul, jež sestává z čtyřia dvaceti písmen, která se skládají vedle sebe i nad sebou do slabik ve formě neohraničených čtverečků. Japonština si ponechala čínské znaky, kandži, pro hlavní slova, a kromě toho používá dvě slabikové abecedy – hiraganu pro ostatní japonská slova a katakanu pro přejatá slova (převážně z angličtiny) a nejaponská vlastní jména. Takže hned poznáte japonštinu podle toho, že ve větě jsou vedle sebe jak složité čínské znaky, tak i jednoduché znaky slabikové.

Řekl byste našim čtenářům něco o svém pobytu v japonském náboženském centru ómoto?

K ómotu v Japonsku stejně jako k vonbulizmu v Koreji mne přivedlo to, že tato náboženství mají blízko k esperantu.

Ómoto je jedním z více než čtyřiceti nových náboženství, která v Japonsku vznikala od

roku 1800. Mnohá z nich jsou synkretická a míchají se v nich prvky šintoismu, buddhismu, konfucionismu, taoismu, bahaismu i křesťanství. Nejznámější z nich jsou Tenrikjó a Soka gakkai, ale já měl možnost se seznámit zblízka a opakovaně s novým náboženstvím na základech šintoismu, ómoto, k němuž mne přivedlo esperanto. Jeho mottem je „Unu Dio, Unu Mondo, Unu Interlingvo“ (Jeden Bůh, jeden svět, jeden mezinárodní jazyk). Tedy ne přímo esperanto, ale nějaký společný mezinárodní jazyk. A protože jediný zatím dobře fungující je esperanto, podporuje ómoto tento. Ale přitom už spoluzakladatel ómota Onisaburo Degučí prohlásil, že v současnosti je esperanto „ten mezinárodní jazyk“. Nejen pro vlastní jazyk, ale také proto, že jeho tvůrce Ludvík Lazar

S korejskými přáteli na Olivové hoře před Otčenášem v esperantu.

Zamenhof³ měl ideály a motivaci v souladu s učením ómoto.

Na první pohled se může jevit rozporné, že ómoto stojí na základech šintoismu, a tedy polyteismu majícího mnoho bohů, a přitom hlásá: Jeden Bůh. Ano, vyznávají mnoho bohů, avšak nad nimi jednoho nejmocnějšího, Boha Stvořitele. Kromě tohoto nejvyššího boha vyznávají také další dvě kategorie bohů, a to Vládnoucí Bohy nebe a země a nejnižší boží kategorie, což jsou ostatní bohové, například zemřelí misionáři, ale třeba i tvůrce esperanta L. L. Zamenhof.

**Japonský buddhista
před domácím
oltářem.**

Po roce 1933 ómoto prošlo těžkým obdobím, protože bylo jediným z náboženství a zároveň jednou ze dvou organizací (vedle Komunistické strany Japonska) otevřeně se stavících proti militantní politice japonského císařství. Jeho činnost byla zakázána a dvakrát byla zcela zničena jeho sídla i svatyně.

Poprvé jsem měl možnost dostat se do jeho centra Kameoka v roce 1995 a byl jsem tam jako „v Jiříkově vidění“. Byla to má druhá cesta do Japonska, ale poprvé jsem se dostal do kontaktu s japonskou tradicí. Byl jsem ubytován v pokoji vybaveném tatami a seznamoval se

3 Blíže o L. L. Zamenhofovi viz můj článek Esperanto, hilelismus a homaranismus: Tři projekty L. L. Zamenhova, *Tvůrčí život*, č. 6, roč. 2017, s. 19–27.

s jiným způsobem života, pro mne někdy velmi obtížným, skoro až nemožným. Často se mi zdála nějaká věc taková, jak jsem byl zvyklý, ale až při bližším seznámení jsem poznal, že je to zcela jinak. Jako příklad uvedu polštářek, naprosto podobný tomu u mne doma. Když jsem však na něj položil hlavu, zjistil jsem, že je tvrdý a chrastí. Usoudil jsem tedy, že je naplněn rýží, mimochodem nejen nejčastější stravou, ale i mnohoúčelovým materiálem. Až později jsem se dozvěděl, že polštáře jsou obvykle plněné pohankou, a to neloupanou, proto tak chrastí.

Úřadovalo se zásadně na nízkých stolcích vsedě na patách, což pro mne bylo utrpení, a kde to jen trochu šlo, z této pozice jsem se ulil.

Mojí první úlohou zde byla přednáška pro žáky a žákyně lycea (zvláště dívčí a chlapeckou třídu). Sice se všichni učili také esperanto, ale úroveň znalostí nebyla dostatečná na sledování přednášky, proto jejich učitel a můj kolega z výboru Světového esperantského svazu (a od mé návštěvy ómota kamarád) Tacuo Hužimoto překládal vše do japonštiny.

Samozřejmě mne zajímalo, co se tam vyučuje a jak dlouhé tyto kurzy jsou. Tím jsem pochopil rozdělení na dívčí a chlapecké třídy, protože

mají naprosto odlišné studijní plány. Kurzy mladých mužů trvají volitelně jeden nebo tři roky a jako předměty mají například studium boží koncepce a historie ómota, přípravu čajového obřadu, tradiční divadelní a taneční umění Nó či udržování písečné zahrady.

Mladé dámy mají kurzy vždy dvouleté a předměty zcela odlišné, například aranžování květin (ikebana), šití kimon, vaření podle tradičních receptů nebo hru na tradiční strunný nástroj koto (znějící trochu jako citera, široký necelé dva metry; přes pohyblivé kobylky je napnuto většinou třináct strun, ale může být i více, a na ty se hraje buď palcem, ukazováčkem a prostředníčkem, nebo pomocí trsátka ze slonoviny).

Bohoslužby se konají každý den a také jsem se jich zúčastňoval. Při nich se modlí tak, že se sborově čtou texty, nebo spíše recitují s velmi výrazným oddělováním slabik. Připadalo mi to jako hudební staccato; a jak jsem byl poučen, záleží zejména na zřetelné výslovnosti každé slabiky. Dostal jsem text psaný latinkou, tak jsem se mohl zúčastnit i aktivně, ačkoliv jsem nerozuměl obsahu.

Usmálo se na mne štěstí, že se zrovna v době mého pobytu konala v Kameoce svat-

Velký Buddha v japonské Kamakuře.

ba podle tradičního pojetí ómoto. Zeptal jsem se prostřednictvím svého přítele Tacua svatebčanů, jestli by jim nevadilo, kdybych tam na chvíli zašel a udělal si pár snímků. Ohotně souhlasili, a tak jsem mohl být přítomen (a program byl tak zajímavý, že se chvilka dost protáhla). Obřad vedlo šest duchovních, z nichž jeden stál u novomanželů a napovídal jim, co mají říkat. U stolů uspořádaných do U seděli v čele jenom novomanželé, samozřejmě ve svatebních kimonech, po pravé straně rodina ženicha, po levé nevěsty. Stranou seděly hudebnice (také oděné do kimon), které zajišťovaly hudební doprovod na tradiční japonský strunný nástroj jakomokoto, podobný už popsanému koto s tím rozdílem, že má jenom dvě struny. Ostatní hosté měli místa stranou.

Mám nutkání se rozpovídat o dalších mnoha zážitcích z ómota, ať o detailech ze zmíněné svatby, čajových obřadech, osobních zážitcích v lyceu, tradiční gastronomii, či seznámení se s tradičními řemesly, úřadování na kolenou, ekumenických akcí ómota v tom nejširším slova smyslu..., ale to už by určitě přesáhlo rozsah rozhovoru.

Jaký je vztah lidí ve východní Asii k náboženství? Je to tak, že zde lidem nedělá problémy propojovat různá náboženství (například v Číně buddhismus, konfuciánství a taoismus)?

Pokud jde o Čínu, nevím. Jak jsem se zmínil, Čínu jsem poznal spíše jako povrchní turista než cestovatel. Křesťanský kostel jsem viděl jen jeden v Pekingu, zavřený, ale trochu jsem mohl nahlédnout do komunit buddhistické (v Xianu a na Tchaj-wanu), taoistické a překvapivě také muslimské a židovské, to vše v Xianu. Vždy šlo o jasně izolovaná společenství a nesetkal jsem se ani s jejich prolínáním, ani s žádnými známkami útisku. Tím v žádném případě nechci tvrdit, že v Číně k těmto jevům nedochází. Proto jsem uvedl místa, kde jsem se s danými komunitami setkal, aby bylo jasné, že šlo o místa turisticky nejatraktivnější, tedy jakousi výkladní skříň Číny. Nebyl jsem ani v Tibetu, ani v Ujgursku, kde bych asi získal dojmy zcela odlišné.

V Koreji jsou jednoznačně nejrozšířenějšími náboženstvími buddhismus (se svými odnožemi, z nichž jednu, vonbulizmus – anglicky New Buddhism –, jsem měl možnost poznat zblízka)

Sakurová alej v Kamakuře.

a křesťanství; z toho většinou presbyteriáni a přibližně polovina Korejců se deklarují jako nevěřící. Mimochodem, když jsem zjistil, jak neoblíbeným pokrmem je chléb, zeptal jsem se svého kamaráda, presbyteriána, jak se Korejci modlí Modlitbu Páně, jestli „rýži naši vezdejší dej nám dnes...“ Odpověď zněla, že Korejci žádají Boha o jídlo, což se mi zdá logičtější.

Pokud jde o Japonsko, tam je náboženství jedním z nejzajímavějších fenoménů. Jak se můžete přesvědčit ve statistikách, počet věřících (raději bych použil termínu vyznavačů náboženství) výrazně převyšuje počet obyvatel Japonska. A nejde o chybu ve statistikách, ale o fenomén jinde zcela nemyslitelný, že Japonci obvykle vyznávají několik náboženství a vůbec jim to nepřipadá divné. Většina Japonců se rodí jako šintoisté, děti jsou hned zapsány do příslušnosti k nějaké svatyni, kterou navštěvují a kde oslavují tradiční slavnosti, například dovršení tří, pěti a sedmi let a příchodu nového roku, a zůstávají jí věrni po celý život. Někteří Japonci pak navštěvují křesťanské školy, a i když to není nutné, nechají se pokřtít, čímž se stávají křesťany; a v dospělosti se přihlásí do nějakého buddhistického společenství a většina Japonců umírá jako buddhisté.

Přestože je to pro nás těžko pochopitelné, sám jsem viděl v obývacích pokojích rodin, které jsem navštívil, jak buddhistický oltář, tak také oltářík šintoistický (obvykle u stropu) a obyvatelé se modlí střídavě u obou, zejména ve sváteční dny těchto společenství. U buddhistického také při výročí úmrtí někoho z nejbližších příbuzných. Řekl bych, že většinu Japonců nezajímá tolik doktrína daných náboženství, jako spíš povinnost formálního plnění příslušných rituálů.

Navštívil jste i svatou zemi všech abrahámovských náboženství, Izrael. Jaké dojmy jste si odvezl odtud?

Vynechám své dojmy z Jeruzaléma a okolí, svatého centra židů, křesťanů i muslimů, které jsou samozřejmě nejsilnější. Tam však vedou všechny cesty do Izraele a asi bych nezmínil nic, co není obecně známo. Ale velmi silný dojem na mne udělala také návštěva centra čtvrtého a nejmladšího abrahámovského náboženství,

které je málokdy zmiňováno, a to Bahá'í v Haifě. Jde opět o náboženství, které mělo tradičně velmi blízko k esperantu (dnes je tato vazba mnohem slabší). Když jsem byl na Světovém kongresu esperantistů v Tel Avivu, tehdy jako člen prezidia Světového esperantského svazu (UEA) odpovědný za vědeckou a odbornou činnost, byl jsem členem tříčlenné delegace UEA, která byla pozvána nejvyšším představitelem Bahá'í do jejich Světového centra v Haifě. Pro mne to bylo zcela nečekané, nijak jsem se na to neměl čas připravit, a tak když jsme si povídali nad šálkem čaje s jejich nejvyššími představiteli, jen jsem pasivně vnímal téma hovoru. Ohromný dojem na mne ale udělaly – kromě krásného prostředí, kde jsme byli přijati a které ani obyčejní věřící nemohou poznat, a pro mne nových informací – zejména nádherná svatyně, kde jsme měli možnost sledovat modlící se lidi z celého světa a s některými z nich hovořit, a také přenádherné zahrady na svahu směřujícím od ní k moři.

Bahaisté věří v Adamův cyklus, který začíná Adamem a pokračuje přes Abraháma, Mojžíše, Ježíše a Mohameda až po Bábu, který tento cyklus završil a zahájil cyklus nový. Zmíněnou linii proroků nazývají semitskou a vedle ní uznávají i asijskou linii: Kršnu, Zarathustru a Buddhu. Jediné, čím se tyto Boží poslové podle tohoto učení liší, je míra jejich zjevení odpovídající danému okamžiku historie lidstva.

Byl jste i v Brazílii. Jaké dojmy ve vás zanechala „země Jižního kříže“? Setkal jste se tam nějak blíže s místními náboženskými fenomény?

Kupodivu největší dojem ve mně zanechala náhodná návštěva rodiny v Amazonii, s níž jediným dorozumívacím prostředkem byly ruce a mimika obličeje. Uviděl jsem hliněný domek bez dveří a oken a před ním rodinku s několika dětmi. Posunkem jsem se dovolil, jestli si je smím vyfotografovat. Oni nejen souhlasili, ale hned mne pozvali dál a nad chutným čajem pokračovala naše mimoslovní komunikace plná úsměvů a dotyků rukou. Na jedné straně mne mrzelo, že nemám možnost jim položit otázky, které by mne moc zajímaly – jejich obživa, školní docházka dětí, vyznání –, ale na druhé

S brazilskou rodinou v Amazonii.

straně to byl nezapomenutelný zážitek velmi příjemného popovídání si bez jediného slova.

Pokud jde o náboženské fenomény, seznámil jsem se tam s dvojí kategorií věřících, katolíky a spiritisty. Ale měl jsem možnost se seznámit také s ekumenickou, filantropickou a vzdělávací komunitou Legie dobré vůle (LBV). Jejím deklarovaným cílem je připravit cestu pro triumfální návrat Ježíše. Zakládá útulky pro chudé děti a pro seniory a intenzivně pomáhá chudým. Jejím dalším rysem je kromě křesťanství i příklon k spiritismu. Do kontaktu s ním jsem se dostal opět pomocí esperanta. Má i oddělení esperanta, vydává svá periodika v esperantu a také se každoročně zúčastňuje světových esperantských kongresů.

Další trochu podobnou, avšak zcela nezávislou organizací je Spiritistický vydavatelský svaz F. V. Lorenze, pojmenovaný po významném českém polyglotovi, lingvistovi (mj. autorovi první české učebnice esperanta v češtině), pedagogovi, spisovateli, léčiteli a spiritistovi

F. V. Lorencovi,⁴ který emigroval do Brazílie, kde je mnohem známější než u nás. Toto nakladatelství vydává také knihy v esperantu a mj. i každoroční ročenku *Almanaço Lorenz*, kam jsem také několikrát přispěl, naposledy o Přemyslu Pitttrovi.⁵

Od roku 1989 do roku 2010 jste byl členem výboru Světového esperantského svazu. Vydáváte knihy v esperantu. Co vás k esperantu přivedlo?

Jako středoškolák jsem šel kolem plakátu: Esperanto vás spojí s celým světem. Jestli chcete

⁴ K bližšímu poznání tohoto našeho krajana, který se proslavil zejména v Brazílii, doporučuji publikaci Vlastimila Novobilského *František Vladimír Lorenc: Svědectví o životě a díle neobyčejného člověka*, Dobřichovice: KAVA-PECH 2017.

⁵ Viz můj článek Přemysl Pitter: Evropský humanista a Spravedlivý mezi národy, *Tvůrčí život*, č. 1, roč. 2016, s. 26–33.

Muzeum esperanta, busta Ludvíka Lazara Zamenhova (1859–1917), tvůrce esperanta.

vědět víc, přijďte (místo, čas). Byl jsem v té době radioamatér, nikdy jsem o esperantu neslyšel, a tak jsem si ho vyložil jako nějaký nový technický prostředek, snad něco jako je dnes internet. Tak jsem přišel, a když jsem zjistil, že se jedná o jazyk, chtěl jsem s omluvou odejít, ale nakonec jsem zůstal a došel do úrovně věčného začátečníka. A za esperantistu se považuji od roku 1982, jak jsem už popsal výše.

Role univerzálního světového jazyka se celkem přesvědčivě ujala angličtina. Jaká je tedy nyní, za těchto okolností, úloha esperanta?

Původní myšlenka Zamenhova byla, že dal lidstvu snadno naučitelný plnohodnotný jazyk, který se stane druhým jazykem pro všechny lidi na světě. V tom byl samozřejmě utopista, protože si zřejmě neuvedomil, že vždy se ostatním zemím vnutil jazyk (ale i kultura) toho nejsilnějšího, ekonomicky i vojensky. Ať to byla řečtina, pak latina, francouzština, v části světa němčina, v části ruština, nyní angličtina, a zítra třeba arabština či čínština. Věřím, že ani k jednomu z posledně jmeno-

vaných nedorazí, vyloučit se to přesto nedá. Ale určitě to nebude esperanto přes všechny jeho přednosti, protože za ním nestojí síla ani ekonomiky, ani zbraní.

Přesto vidím v esperantu velkou budoucnost, zejména po zkušenostech na Dálném východě. Představa, že se všichni, nebo alespoň většina lidí domluví anglicky, je stejná utopie, jako že by se esperanto stalo světovou dorozumívací řečí. Pokud jsem se v Japonsku či Koreji setkal s člověkem plyně hovořícím anglicky, vždy to byl někdo z elity, kdo studoval v anglicky mluvící zemi. Takže pro esperanto zůstává dostatečně široké pole působnosti, protože zásluhou logické gramatiky bez výjimek, skládáním slov, jednovýznamovými předponami a příponami jde o jazyk nesrovnatelně snáze naučitelný než jakýkoliv jazyk národní, který se vyvíjel chaoticky, a tedy má z každého pravidla výjimky, z těch výjimek další výjimky a něco se v něm vůbec nedá zařadit do gramatických škatulek a je potřeba se naučit jako idiom. Takže o budoucnost esperanta nemám obavy, i když v jiné podobě, než si ho představoval jeho tvůrce.

Vidíte nějakou souvislost mezi esperantem a spiritualitou?

Ano i ne. Podíváme-li se na esperanto pouze z lingvistického hlediska, tak ne, ale pokud se podíváme na skupinu uživatelů esperanta, tak ano. Nakonec už Zamenhof vytvořil kromě projektu mezinárodního jazyka i projekt nového náboženství, homaranismu, který měl být přijatelný pro vyznavače všech náboženství, a dokonce i pro nevěřící, a jeho vyznavači by se nemuseli vzdát svého tradičního náboženství. Myslím, že tento projekt nevhodně nazval novým náboženstvím, protože pro nevěřící byl příliš religiózní, pro křesťany herezí a židé, ač byl jedním z nich, ho zavrhnli nejrezolutněji, ačkoliv původní projekt (hilelismus) byl určen právě pro ně. Možná kdyby svůj projekt nazval „vyšší etika“ nebo podobně, uspěl by více.

Na druhé straně, esperantisté jsou vzorkem běžné populace, a tak se mezi nimi vyskytují jak vyznavači všech možných náboženství a světonázorů, tak ateisté (což já považuji také za určitou formu spirituality), a vytvářejí své společnosti, avšak jedno mají společné, alespoň ti, kteří mluví esperantem plynule. Věnovali svůj čas, energii a někdy i peníze, aby se naučili něco, z čeho jim nekyne žádný materiální zisk. Jde tedy určitým způsobem o idealisty nebo alespoň humanisty. A to je podle mne, i když možná se mnou mnozí souhlasit nebudou, už určitá známka spirituality.

Jste členem muzejní a výstavní skupiny Muzea esperanta ve Svitavách. Co může**návštěvník v Muzeu esperanta vidět? A proč by ho měl navštívit?**

Jak už napovídá název, muzeum se věnuje mezinárodnímu jazyku esperanto a dění kolem něj. Pro nás esperantisty jsou nejdůležitější dva depozitáře ukrývající historii a někdy i skvosty, ale také bohatou knihovnu esperantské literatury. Pro návštěvníka je samozřejmě nejzajímavější expozice, která je v jedné větší místnosti, kde jsou výstavní skleníkové skříně, vodorovné vitríny a nástěnné panely. Seznámí se tu jednak velmi stručně s historií esperanta, a jednak s každoročně měněnou výstavou představující nějakou aktivitu spojenou s esperantem. Na rozdíl od nejznámějšího muzea esperanta ve Vídni, které je součástí Rakouské národní knihovny a stará se o něj několik profesionálních pracovníků na plný úvazek, naše muzeum je soukromé. Majitelem je Český esperantský svaz, který tam má také své sídlo, a starají se o něj jenom obětavé pracovníce Klubu přátel esperanta ve Svitavách. Přesto je ve světě esperantistů dobře známé a už ho navštívili mnozí esperantisté z mnoha zemí včetně Číny, Japonska, USA, Austrálie atd., ale i mnoho neesperantistů. Kromě toho se tam často pořádají různé zajímavé akce jak v esperantu, tak i česky pro běžné publikum, a tak věřím, že tam každý najde pro sebe něco zajímavého. Momentálně v něm probíhá výstava s názvem: Světové esperantské kongresy. Bližší informace viz na adrese www.muzeum.esperanto.cz.

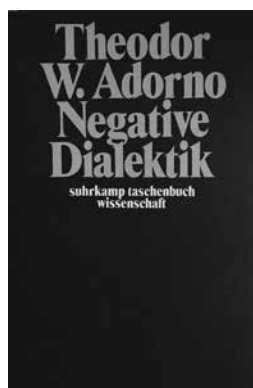
Rozhovor vedl Matěj Čihák.

Zprávy z unitářské knihovny v Praze

Dvanáctý díl

Bohdan Chlíbec

Nové knihy z oblasti filozofie:

Adorno, Theodor W.,
Negative Dialektik.
Frankfurt am Main
1980, 408 s.

(Všechny fotografie
jsou z archivu
knihovny NSČU.)

Benyovszky,
Ladislav, *Náhlost:
myšlení bytí z času.*
Praha 2005, 293 s.

Bystřický, Radek
a Doubravová,
Jarmila (eds.),
*John Stuart Mill:
komunikace
a význam.*
Praha 2010, 73 s.

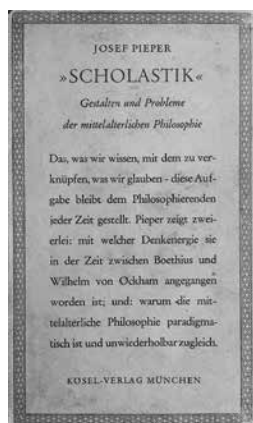
Gilson, Étienne,
*Jednota filosofické
zkušenosti.*
Z anglického
originálu přeložil
Václav Frei.
Praha 2011, 215 s.

Kuschel, Karl-Josef,
*Lachen: Gottes und
der Menschen Kunst.*
Tübingen 1998,
208 s.

Passmore, John,
*Der vollkommene
Mensch : Eine Idee
im Wandel von drei
Jahrtausenden.*
Stuttgart 1975,
375 s.

Pieper, Josef,
*Scholastik: Gestalten
und Probleme der
mittelalterlichen
Philosophie.*
München 1960,
253 s.

Stallmach, Josef,
*Ineinsfall der
Gegensätze und
Weisheit des
Nichtwissens :
Grundzüge der
Philosophie des
Nikolaus von Kues.*
Münster 1989, 208 s.

Velický, Bedřich,
Trlifajová, Kateřina,
Kouba, Pavel (et al.),
Spor o přirozený svět.
Praha 2010, 331 s.

Yu-wei K'ang,
*Ta Tung Shu : Das
Buch von der Grossen
Gemeinschaft.*
Ed. Wolfgang Bauer.
Düsseldorf 1974,
280 s.

Unitářství má pro mě více rozměrů

Rozhovor s Marcelou Prajzlerovou, předsedkyní LOU

Jak ses setkala s unitářstvím? Co tě k němu přivedlo?

S unitářstvím jsem se setkala na unitářské přednášce v Libereckém muzeu, kde měli toho času (cca rok 2002) liberečtí unitáři pronajatý prostor a kam mě pozvala moje kamarádka Světa Zenklová.

Marcela Prajzlerová v senátní lavici. (Všechny fotografie Lěna Štrbová.)

Kdybys měla stručně definovat, co pro tebe unitářství znamená, co bys řekla?

Unitářství má pro mě více rozměrů. Jedním z nich, důležitým, je společenství lidí, které sjednocuje právě unitářské pojetí pohledu na svět v jeho dění a rozmanitosti, a toto společenství jde napříč spektrem zájmů, profesí, věku atd.

Co děláš v profesním životě?

Nyní jsem v důchodu a dříve jsem pracovala jako odborný referent na úřadu práce.

Co děláš ve volném čase, kromě práce pro Unitarii?

Můj největší koníček je můj „volný čas“ a teď ho mám relativně dost. Jinak mě baví sport, konkrétně tenis, badminton, kolo, dále sjezdovky, běžky, sjíždění vody, turistika apod., a nejvíc „leho“ s kávičkou a knížečkou na zahradě a společnost rodiny a přátel třeba právě na těch sportovních a kulturních akcích.

Dlouholetá duchovní liberecké obce, Sofia Pavala, loni v červnu podlehla covidu. Musel to být pro obec šok, jak po stránce lidské a duchovní, tak i po stránce organizační. Co všechno se po náhlém odchodu Sofie dělo?

Určitou krizi obce jsme prožívali již za působení Sofie, měli jsme rozpory, jiné náhledy na řešení v MSS a v podstatě jsme stáli před volbou nového MSS. Paradoxně odchodem naší duchovní některé spory tzv. „vyšuměly“, ale zase jsme stáli před těžkým úkolem: zajistit nové duchovní vedení, jakým směrem se bude naše obec ubírat, a další úkoly, které Sofi sama nebo ve spolupráci s MSS řešila, vykonávala – například zajištění obřadů, krátké i dlouhodobé plány obce společně s hospodařením, zajištění nového prostoru (v minulém jsme dostali výpověď z nájmu) atd.

Naštěstí ÚSS (jmenovitě Kristýna Ledererová Kolajová) spolu s ODS (Petrem Samojským) nám vyšly maximálně vstříc a pomohly s organizací a chodem obce: například zajištění VS LOU v roce 2021, školení a účast na MSS, zajištění duchovenské služby apod.

Na Suchých skalách.

Jak dlouho už působíš jako předsedkyně LOU?

Předsedkyní jsem byla zvolena na minulém valném shromáždění obce v červenci 2021.

Jak vnímáš situaci LOU nyní? Jaká panuje v obci atmosféra?

Jak jsem již uvedla, některé spory se volbou do nového MSS vyřešily a nyní panuje v obci dobrá a nekonfliktní atmosféra, která podporuje tvůrčího ducha obce, i když na Sofinku stále vzpomínáme.

Bohužel nám ubyla členská základna odchodem MS Husa pod OŠS a dále ukončila činnost MS Vltava, i když někteří členové přešli přímo pod LOU. Nicméně doufám v dobré vztahy mezi našimi a bývalými členy.

A jaké aktivity na půdě LOU v současnosti probíhají?

Kromě pravidelných duchovních shromáždění pořádá LOU přednášky, benefice (viz program naší obce), dále například v rámci grantových programů společné aktivity –

exkurze spojené s úklidem odpadků v lesních porostech, unitářské dovolené včetně duchovních meditací, společné návštěvy jiných kulturních a duchovních institucí, návštěvy i zajištění pomoci nemocným členům doma i v nemocnicích a další.

Ve Slovenském ráji.

Letos ses společně s dalšími členy liberecké obce účastnila oslav 100 let českého unitářství v Praze. Jak jsi oslavy prožívala? Co se ti z programu oslav nejvíc líbilo?

Výborně připravený program i jeho zajištění včetně moderování, ubytování, skvělá prohlídka po stopách unitářů v Praze, vše na vysoké profesionální úrovni. Mě nejvíce oslovila akce po stopách unitářů, kdy jsem měla možnost vidět místa, kde unitáři začínali.

Co ti dělá v životě největší radost?

Můj volný čas, kdy si jenom vybírám z mnoha libůstek, kterým vyhovím.

Rozhovor vedl Matěj Čihák.

Činnost OUO v květnu 2022

Libor Mikš

Byť mají ostravští unitáři vlastní samostatnou obec poměrně krátkou dobu, za léta existence se zde stabilizoval poměrně specifický průběh týdenních shromáždění. Po přivítání přichází hudební úvod – hra na housle v podání bratra Jaroslava Grossmanna – a poté následuje krátká promluva duchovního. Stěžejní část shromáždění představuje čtení, zpravidla některé z knih, kterou připravujeme k vydání. Rovněž pravidelným a již tradičním rituálem na našich shromážděních je tzv. tažení čísel. Každý účastník shromáždění si vylosuje jedno z celkem 500 čísel. Poté se mu přečte myšlenka z brožurky *Svatá slova Učitele* odpovídající vytaženému číslu. Závěr pak obstará opět bratr Grossmann hrou na housle.

V ústřední části shromáždění, tedy čtení, se v poslední době zabýváme zejména literaturou sepsanou na půdě Bílého bratrstva působícího hlavně v Bulharsku. V poslední době šlo o kapitoly z knížky *Božský a lidský svět*, u níž zároveň probíhají závěrečné přípravy k tisku. Přesto jsou právě v těchto dnech probíhající

shromáždění výjimečná, neboť se čte výtah z díla N. F. Čapka *Nálada a její vědomé tvoření*. Této knížky si z Čapkova díla v Ostravě ceníme asi nejvíce, proto bylo rozhodnuto v rámci oslav 100. výročí unitářství u nás o vytvoření výše zmíněného výtahu shrnujícího její nej důležitější myšlenky.

Vysazování záhonu ke sto letům českého unitářství v režii ostravské obce.

Za zmínku jistě také stojí mimořádná akce OUO konaná 5. května 2022, a sice návštěva Jarního koncertu Symfonického orchestru Frýdek-Místek. Zúčastnilo se jej celkem sedm našich členů, šest jako posluchači a sedmý jako člen orchestru. Na programu byla klasická díla Ludwiga van Beethovena, Maxe Brucha, Antonína Dvořáka a Bedřicha Smetany. Koncert se všem líbil, všechna díla byla pěkná, ale asi nejintenzivnější zážitek představovalo Dvořákovu *Te Deum*.

Poslední mimořádnou akcí OUO, kterou bych zde chtěl zmínit, je připravovaná cesta do Bulharska do pohoří Rila; to je tradičním místem mezinárodního setkání příznivců Bílého bratrstva. Pro účastníky setkání zde dokonce platí výjimka ze zákazu vstupu do některých částí této chráněné přírodní oblasti. Výlet by měl proběhnout v první polovině letošního srpna, cestovat se pravděpodobně bude linkovým autobusem do Sofie. Další náležitosti jako místní doprava, ubytování apod. jsou stále předmětem jednání.

Jsem postmoderní pravoslavný křesťan

Rozhovor s Romanem Figurou, členem komise Unitářské akademie

Jak jste se dostal k práci pro Unitářskou akademii?

O Unitarii jsem se dozvěděl díky přátelům, kteří pro ni pracovali a pracují. Věděl jsem také, že pro unitáře dříve přednášel Zdeněk Neubauer, což je můj naturfilozofický guru.

Co vám práce pro Unitářskou akademii osobně dává?

Setkávání s milými lidmi a jejich životními příběhy. Taky návštěvu pěkných míst, na kterých se setkávání odehrávají.

Roman Figura je člen komise Unitářské akademie, přírodovědec a pravoslavný křesťan. (Obě fotografie z archivu Romana Figury.)

Co vás během setkání Unitářské akademie nejvíce baví?

To, co si připravím. Jinak mě baví kruhy sdílení a kontemplace přírody.

Jak vnímáte vztah mezi vědou a náboženstvím?

Někdy jako velmi lhostejný, jindy jako velmi dynamický až výbušný. Baví mě studovat dějiny dramatických konfliktů i plodné spolupráce. Vždycky ale samozřejmě záleží na tom, co se za vědu i za náboženství vlastně označí. Postmoderně můžeme říct, že za spoustou vědeckých teorií se skrývají nějaké náboženské předpoklady. Zbožná přání naopak dnes můžeme naplňovat s pomocí techniky. Vztah vědy a náboženství je opravdu mnohorozměrný.

Jakým způsobem myslíte, že se vztah vědy a náboženství bude vyvíjet v budoucnosti?

Myslím, že mnoho palčivých konfliktů bude překonáno a rozpoznáno jako pseudoproblémy. Například se mi zdá, že bojovným zastáncům kreacionismu se už dnes nevěnuje tolik pozornosti. Myslím, že náboženství může velmi prospěšně ovlivňovat vědeckou imaginaci a stimulovat vývoj nových teorií.

Působíte na Katedře filosofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty UK. Co je podle vás podstatou vztahu mezi filozofií a vědou?

Myslím, že vědeckým badatelům může být filozofie velmi užitečná k tomu, aby je nutila stále přemýšlet o svých hypotézách a odborných termínech. Věda samozřejmě není jen

o tom „něco objevit“, ale také o promýšlení věcí z nových úhlů pohledu. K tomu se právě skvěle hodí filozofické vzdělání.

Co by podle vás mělo být posláním vědy ve 21. století?

Na žádné poslání vědy moc nevěřím. Nicméně toto století asi ukáže, zda masivní investice do vědeckého bádání a výuky nebude náhodou spíše zhoubou naší civilizace. Možná že kdyby se vývoj „vědo-techniky“ podařilo zastavit na úrovni zhruba raného středověku, připomínala by dnešní Evropa vrcholný Tibet či svatou Bucharu. Z mnoha hledisek by byla taková společnost velmi primitivní, jistě však trvaleji udržitelná. Jinak pro mě jsou věda a filozofie

„Věda samozřejmě není jen o tom ‚něco objevit‘, ale také o promýšlení věcí z nových úhlů pohledu.“

především fascinující hrou, ve které se objevují netušené aspekty světa.

Co je smyslem existence vysokých škol?

Pěstovat úžas a pokoru. A to skrze výuku a výzkum.

Mohu se zeptat, jak vy osobně prožíváte spiritualitu? Máte nějakou svou duchovní cestu?

Jsem postmoderní pravoslavný křesťan. Jinak je mi blízká naturfilozofie zhruba ve smyslu Zdeňka Neubauera.

A jak vnímáte unitářství?

Unitářství se mi líbí jako křižovatka pro setkávání lidí z různých tradic. Snažím se studovat jeho texty a současnost, ale zatím jsem v začátcích.

Řekl byste čtenářům něco o svém vztahu k ptákům?

Ptáci mě baví, protože jsou všude a dají se docela snadno pozorovat. Celkově mě asi nejvíce fascinují savčí a ptačí konvergence, například inteligence a schopnost používat nástroje.

Na loňském modulu Unitářské akademie Duchovní cvičení ve Sloupu v Čechách jste nás provázel „reinscenací“ eleusinských mystérií. Jaký máte vztah k antickému Řecku? A k Řecku současnému?

Staré Řecko je pro mě něco jako svatá Egeida, kde na křižovatce kultur vyrostly zážračné květy, z nichž se můžeme dodnes těšit (například díky určité srozumitelnosti dochovaných textů). Současné Řecko velmi sympaticky kombinuje západní vymoženosti s jižním pohodovým životem. Je mi taky sympatické, že se snaží chránit ohrožené středomořské tuleně.

Rozhovor vedl Matěj Čihák.

Nová dohoda: péče o lidi a krajinu v centru pozornosti

Barbora Bakošová

Klíčovou otázkou dokumentu Nová dohoda je, jak vyjít ze sociální a ekologické krize a zajistit přitom lepší podmínky pro všechny – lidi, rostliny, zvířata i ekosystémy.

Program Nová dohoda vznikl v roce 2021 na základě debat lidí z neziskových organizací, akademického a aktivistického prostředí, lidí z odborů a dalších expertů a expertek. (Autor grafiky Petr Kněžek.)

NOVÁ DOHODA

Nová dohoda: program sociálně-ekologické transformace pro Českou republiku je dokument, který vznikl v roce 2021 na základě debat lidí z neziskových organizací, akademického a aktivistického prostředí, lidí z odborů a dalších expertů a expertek. Reaguje na kombinované krize současnosti – krizi ekologickou, v níž dochází k rozvratu ekosystémů v důsledku klimatické změny a masivnímu vymírání druhů fauny a flóry v důsledku nadměrného využívání zdrojů této planety, a krizi sociální, kdy se pod rostoucími cenami a v důsledku okleštěných sociálních politik propadá čím dál větší část lidí do chudoby.

Známe tíhu těchto problémů, ale dosud chyběla ucelenější představa, jak z těchto krizí vystoupit. Právě kvůli absenci pozitivní vize budoucnosti jsme společně se stovkou účastníků a účastnic kulatých stolů sepsali návrh jedné z možných cest, jak souběžně krize řešit. Proto vznikl dokument Nová dohoda – šedesátistránkový program plný návrhů

klíčových politik pro řešení sociálních a ekologických výzev.

Aby vize budoucnosti České republiky oslovila většinu lidí, musí vycházet z několika předpokladů. Za prvé musí souběžně řešit hlavní problémy, které lidi trápí nejvíce. Patří mezi ně levná a nedostatečně chráněná práce, rozbuje-lý exekuční byznys, nedostupné bydlení, špatný stav české krajiny a ztráta důvěry v demokratické instituce. Stejně tak musí odpovědět na výzvy, kterým budeme v budoucnu čelit a mezi kterými klimatická a obecně ekologická krize hraje nejdůležitější roli.

Toto propojení a současné hledání řešení ekologických a sociálních problémů vede k otázce, co to lepší život vlastně je a jaké jsou jeho atributy v bezuhlíkové společnosti. V duchu knihy britské autorky Kate Soper *Post-Growth Living* (Život po růstu), která se věnuje právě promýšlení nových (nebo zapomenutých) kvalit dobrého života v kontextu nerůstové ekonomiky, opouštíme v dokumentu představu dobrého života postaveného

„Půda je odnášena erozí, kdy každoročně zmizí až 21 milionů tun ornice.“

(Foto
© pixabay.com.)

na materiálním bohatství a neustálé spotřebě. Naopak přesouváme svou pozornost k hodnotám, jako jsou dostatek volného času, přístup ke kvalitnímu bydlení a životnímu prostředí, větší možnosti zapojit se do veřejného dění nebo lepší přístup k různým formám sdíleného vlastnictví.

Kate Soper změnu této hodnotové orientace nazývá alternativní hédonismus čili nalezení potěšení v nemateriálních věcech, které jsou navíc energeticky málo náročné. A jednou z oblastí takových aktivit je i péče – jak o sebe navzájem, tak o přírodu. Péče obsahuje pomoc a kontakt s druhými, stejně jako rozvíjení osobních schopností a empatie.

PÉČE V KRAJINĚ

Míra lidské činnosti v krajině se otiskuje nejen do její vizuální podoby, ale také do její kondice a schopnosti odolávat různým výkyvům, včetně těch klimatických. To, jak v ní hospodaříme a jak o ni pečujeme, sehrává klíčovou roli v letech prohlubující se klimatické krize: při její rychlé proměně může krajina zmírňovat dopady klimatické změny a přispívat k jejímu umenšení. Péče o krajinu zahrnuje soubor různorodých činností, které jsou řešením klimatické a ekologické krize, a zároveň také může pomoci nalézt vztah k přírodě a lépe porozumět jejím procesům.

Na strukturu krajiny má v České republice výrazný vliv ekonomika, což znamená, že při

jejím spravování se spíše hledí na její schopnost generovat zisk než na její další funkce: ekologické, sociální, proklimatické. Touto jednostrannou orientací čistě na sledování výnosnosti lesů a zemědělské půdy se narušil charakteristický krajinný ráz českého venkova, historicky tvořený mozaikou remízků, jezírek, polí a lesíků. Přístup k péči o krajinu se musí proměnit, aby zohledňoval všechny tyto aspekty. Do krajiny se musí navrátit rozmanitost krajinných prvků a na ně navázaných rostlinných a živočišných druhů. To zároveň přispěje k lepším adaptačním a mitigačním vlastnostem krajiny. Tato proměna je důležitá i z pohledu zdraví lidí a kvality jejich života.

Potřebujeme krajinu, která není znečištěná, je pestrá a plná života, je místem k relaxaci, k trávení volného času a ke zklidnění. A také může být příležitostí pro vznik nových kvalitních pracovních míst.

Z důvodu probíhající klimatické krize by měla být budoucí krajina odolnější vůči různým projevům počasí, měla by poskytovat kvalitní jídlo (případně i udržitelný stavební materiál) lidem a také (v malé míře) produkovat biomasu (pro pohon některých forem dopravy nebo jako zálohu energetického systému). A nakonec také absorbovat z atmosféry uhlík a tím v bezemisním scénáři vyrovnat (radikálně sníženou, ale pořád nutně nějakou) produkci oxidu uhličitého v sektorech průmyslu a dopravy.

**Postupující
klimatická krize
je jednou z příčin
přemnožení
kůrovce.**

(Převzato
z commons.
wikimedia.org.)

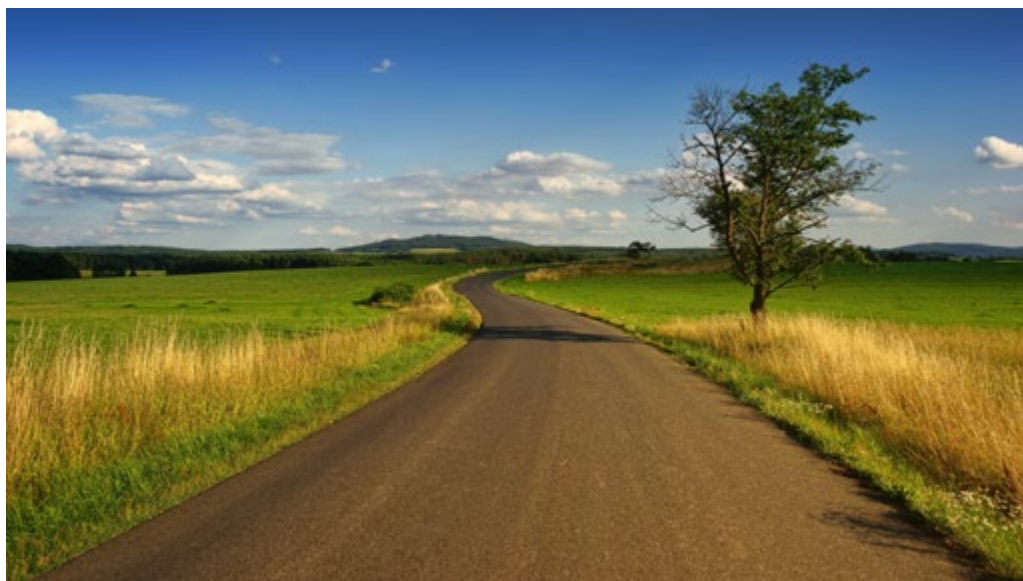
Současná podoba české krajiny je výsledkem politicko-hospodářských rozhodnutí učiněných za minulého režimu (scelování polí, odvodňování krajiny, postupná intenzifikace a chemizace zemědělství, pěstování monokultur – jak v lesích, tak na polích). K dalšímu zhoršení stavu došlo z environmentálního pohledu po našem vstupu do Evropské unie v roce 2004, kdy hospodaření začaly naplno ovlivňovat evropské dotace i nutnost prosadit se na otevřeném evropském trhu. České zemědělství kontrolují velké zemědělské koncerny, a proto v krajině dochází k několika negativním jevům. Půda je odnášena erozí, kdy každoročně zmizí až 21 milionů tun ornice. Ze zemědělské krajiny v důsledku hospodaření na velkých plochách polí rapidně ubývá různých druhů živočichů, například hmyzu (včetně opylovačů) a ptáků, a stejně tak klesá i přítomnost půdních organismů. Chybí také různé typy vegetace – remízky, soliterních stromů, mokřadů, alejí a dalších, které jsou pro tyto živočichy útočištěm.

Schopnost zemědělské půdy zadržovat vodu výrazně klesá (dnes je na 60procentní úrovni oproti minulosti, což vede k jejímu rychlému odtoku z lokality do řek a tím k vysušování krajiny). Jako pozůstatek minulého režimu jsou na čtvrtině ploch zemědělské půdy meliorace čili zatrubněné odvodňovací systémy, které rovněž přispívají k vysušení krajiny. Vodu navíc znečišťují pesticidy používané v průmyslovém zemědělství.

Lesy v důsledku sázky na holosečné hospodaření a pěstování pro naše podmínky nevhodných monokultur (hlavně smrků) a také kvůli výkyvům počasí způsobeným klimatickou krizí trpí různými plošnými nákazami. Patří mezi ně rozsáhlá kůrovcová kalamita, ale i různé typy houbových nemocí. Cílem lesního hospodaření je hlavně zisk z prodeje dřeva, což vede k pokračování holosečného hospodaření, k používání těžké těžební techniky (např. harvestorů), již zmiňovanému pěstování smrkových monokultur a jiným formám intenzivního lesního hospodaření. Je nutné vytvořit jasný plán, jak snížit emise v zemědělství i lesnictví, adaptovat krajinu na klimatickou krizi a zvýšit schopnost zemědělské i lesní krajiny absorbovat uhlík.

JAK OZDRAVIT NAŠÍ KRAJINU

Východiskem z neutěšeného stavu naší krajiny je výrazná změna přístupu – přesunout se z jednostranného využívání přírody jakožto zdroje zisku k uvědomění si, že role ekologické stability v přírodě je pro naše životy bazální. Péče o přírodu a snaha o její ozdravení by měla být jedním z hlavních úkolů politik nejbližších let. Musí se nalézt způsoby, jak uvolnit velké objemy financí do obnovy krajiny. Nástroje, jak tyto finance získat, existují a jsou v dokumentu Nová dohoda popsány: řadí se k nim například progresivní zdanění, ekologická dividenda, uhlíková daň a další.

„Pojďme zkusit touto cestou jít.“ (Foto © pixabay.com.)

Důležité je podporovat vznik pracovních pozic, které zahrnují péči o krajinu a praktickou ochranu přírody, a také rozvoj místních spolků, malých obchodů a řemesel, což přispěje k rozvoji venkova a života v něm. Podpora biodiverzity, obnova zničených českých lesů a návrat vody do krajiny jsou tři klíčové oblasti, které vyžadují největší pozornost. Mnohá z opatření, jako například obnova mokřadů a tůní, výsadba větrolamů a alejí nebo výsadba listnatých stromů, se již zavádějí do praxe. Potřebujeme však komplexní přístup s jasným plánem, jak k rychlé obnově přispět na celoplošné úrovni, ne fragmenty úspěšných pokusů.

Uvědomění si propojení sociální a ekologické krize nám umožní přemýšlet o možnosti, jak lze řešit oba tyto problémy současně a nalézt způsob, jak zajistit lepší život pro všechny.

Péče jakožto základní pilíř této proměny nám nabízí dobrý kompas toho, na které oblasti je třeba zaměřit pozornost a rozvíjet je. Uvažování o tom, jaké jsou různé formy péče o krajinu, nám může nasvítit dynamiku postupu, jak se kloubí rozvoj místa, v němž žijeme, s individuálním rozvojem, zvyšováním citlivosti k hodnotě přírody a s ozdravením krajiny. Pojďme zkusit touto cestou jít.

Celý dokument Nová dohoda: program sociálně-ekologické transformace pro Českou republiku naleznete na stránkách: www.novadohoda.cz.

Autorka je spolueditorka dokumentu Nová dohoda: program sociálně-ekologické transformace pro Českou republiku. Pracuje v organizaci Re-set jako členka klimatického programu.

Místo ve škole na stávce za klima

Studenti a studentky opět v ulicích

Magdaléna Středová

Demonstrující studenti z hnutí Fridays for Future na Malostranském náměstí v Praze.
(Všechny fotografie Petr Zewlakk Vrabec.)

„Chcem ranec OZE!“ – studenti a studentky opět v ulicích bojují za klima. Nesouhlasí s vládním návrhem o prodloužení těžby uhlí. Požadují co nejrychlejší přechod na obnovitelné zdroje energie (OZE) a zbavení se závislosti na ruských fosilních palivech.

V pátek 6. května 2022 proběhla další stávka za klima. Ty pořádá studentské klimatické hnutí Fridays for Future (FFF). Několik stovek nejen středoškoláků a středoškolaček se sešlo v jednu hodinu na Malostranském náměstí v Praze.

Hnutí Fridays for Future stávku zorganizovalo v reakci na návrh vlády, která zvažovala vrácení se k těžbě a spalování uhlí i po roce 2033. Tento rok vláda uvedla jako konečný ve svých předvolebních slibech i svém lednovém prohlášení, po několika měsících bojů a debat

s FFF i dalšími klimatickými hnutími. Tímto krokem by se však aktuální krize nijak nevyřešila, její řešení by se jen odsunulo. Odklon od uhlí musí proběhnout tak či tak. Čím dříve se tak ale stane, tím lépe pro klima, a hlavně pro nás.

Řešení klimatické krize i odchod od ruského plynu kvůli trvající válce na Ukrajině musí nastat okamžitě. Ač vládní návrh našťestí neprošel, obnovitelné zdroje energie vláda jako alternativu nebere prioritně.

„Potřebujeme se zbavit závislosti na fosilních palivech a začít snižovat emise skleníkových plynů. Ruská agrese tuto potřebu ještě posílila, a máme-li obstát před vlastním svědomím, musíme se co nejrychleji zbavit ruského plynu, ropy i uhlí. Potřebujeme urychlit rozvoj obnovitelné energetiky a začít používat napl-

no technologie šetřící energii. Potřebujeme ranec OZE,” uvedlo hnutí v rámci mobilizace na protest na svých sociálních sítích.

Po oficiálním zahájení stávky pronesla svůj proslov aktivistka Darya Lazaryeva z ukrajinské organizace Ecodiya. Hned v úvodu poprosila dav, aby se posadil na zem. Sama se též usadila a požádala ty, kteří umí anglicky, aby na konci obsah jejího proslovu přeložili. Těmito gesty vytvořila přátelskou a uvolněnou atmosféru, v kontrastu se sdělením, které přišla předat. Pozastavila se mimo jiné nad tím, že i když je Česká republika jedna z nejvíce pomáhajících zemí při ruské invazi na Ukrajině, stále Putinovi posílá každý den miliony za fosilní plyn a on z nich financuje své válečné zločiny.

„Náš tým v Ecodiye už napočítal asi 200 zločinů proti životnímu prostředí. Žádné padlé stromy, ale do povětří vyhozené čerpací stanice a chemické závody, znečištěná sladká voda. Nestačí tyto důsledky klimatických změn a války k tomu, abychom se konečně vzdali fosilních paliv? Chci se vrátit domů. Pomozte mi přesvědčit vlády, aby se vzdaly financování Ruska, aby tato válka konečně skončila.“

Dále pak promluvil Jiří Koželouh, člen hnutí DUHA a bývalý člen uhelné komise. Shrnul, jak by ČR zvládla přechod na obnovitelné zdroje energie.

Zuzana Sobotíková, členka Fridays for Future, mluvila o spravedlivé transformaci a o důležitosti pomoci regionům.

„Chceme, aby z nové energetiky mohli těžit všichni. Pojďme směřovat k větší energetické soběstačnosti regionů. Podpořme komunitní energetiku tak, aby byla dostupná co nejvíce komunitám, firmám, obcím, a snižme tak závislost na drahých dodávkách ze sítě a na fosilních zdrojích energie. Jejich nákupem totiž aktuálně pomáháme udržovat nedemokratické režimy a podporujeme Putinovu válku na Ukrajině. Postavme se jim,“ prohlásila aktivistka z Brna.

Po proslovech členů hnutí Univerzity za klima tuto část ukončila mluvčí Fridays for Future Klára Bělíčková. Posteskla si, že i po třech letech stále studenti a studentky musí stávkovat a bojovat za svou budoucnost.

„... proto se, milá vládo, zbavme ruského plynu co nejrychleji, zbavme se ho ale tak, abychom nepřipravovali prostor pro další kon-

„Řešení klimatické krize i odchod od ruského plynu kvůli trvající válce na Ukrajině musí nastat okamžitě.“

flikty, které přináší klimatická krize. Zbavme se všech fosilních paliv. Využijme veškerý potenciál energie z obnovitelných zdrojů a využijme potenciál úspor, který v České republice máme. Kolem mě stojí mnoho lidí, kteří několik let, měsíců, hodin ukazují, že berou klimatickou krizi vážně. Jsem našťavaná a sklíčená z toho, že tohle musíme dělat my, jako středoškoláci. Naše kroky vedly sem, kroky představitelů české republiky, zástupců energetiky by měly vést k ranci OZE. Další zima bude náročná a další měsíce budou klíčové, proto budeme stávkovat do té doby, dokud klimatickou krizi a aktuální situaci nezačneme brát vážně. Sedmnáctého června se tu znovu uvidíme!“ vyslala vzkaz směřovaný vládě.

Po krátkém hudebním vystoupení Hedy Chaloupkové a Agáty Holubové se dav vydal na průvod centrem Prahy. Cestou se křičela hesla jako „Uhlí patří pod zem!“, „Zvedněme se z lavic, lidé mají na víc!“ či „Uhlí, ropa, plyn jsou srnec, chceme radši OZE ranec!“ S nápaditými transparenty hlásajícími například „Naše budoucnost ve vašich rukou“, „Klima se mění, proč ne my?“ nebo „Tak blbý, že i Brňáci sá tu“ stávkující prošli přes Karlův most, okolo úřadu vlády, přes Klárov až na Kampu. Tam, po focení, poděkování a závěrečném apelu stávka oficiálně skončila. Její účastníci a účastnice však mohli zůstat na piknik, posedět a pobavit se o klimatu či o dojmech ze stávky. Paralelně

probíhala schůzka Fridays for Future, na které se mohli stávkující zapojit do hnutí.

Během celé akce dobrovolníci obcházeli příchozí s žádostí o podpis petice. Její signatáři požadují po představitelích a představitelkách vlády co nejrychlejší zbavení se závislosti na ruských fosilních palivech. Celé znění naleznete na webové stránce www.ozeranec.cz.

Data mluví jasně. Přechod na obnovitelné zdroje energie Česká republika zvládne. Podle hnutí DUHA Česká republika momentálně využívá jen 34 % svého potenciálu v obnovitelných zdrojích. V tuto chvíli každý den zaplatíme Rusku 170 milionů korun za plyn a 104 milionů korun za ropu. Připraveni na odstup od fosilních paliv bychom neměli být jen kvůli zhoršující se klimatické krizi, ale i z důvodu možného odpojení dodávek samotným Ruskem. S řešením bychom se neměli vracet zpět, naopak, měli bychom své kroky směřovat kupředu.

Jak řekla mluvčí Klára Bělíčková, toto nebyla poslední stávka, kterou hnutí v nejbližší době plánuje. Sedmnáctého června v jednu hodinu proběhne na Malostranském náměstí stávka další. Sdělení zůstává stejné – „Chcem ranec OZE!“ Dokud vláda nezačne brát klimatickou krizi vážně, nepřestane podporovat Putinovu válku nákupem fosilních paliv a nevytvoří plán přechodu na obnovitelnou energetiku, studenti a studentky budou dále vycházet do ulic a bojovat za svou budoucnost.

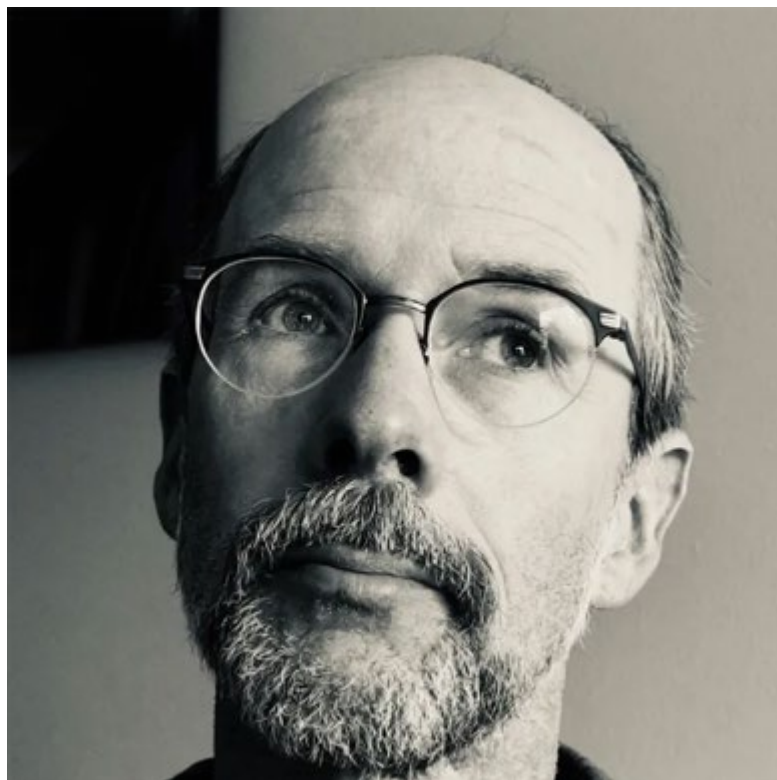

„Sdělení zůstává stejné – „Chcem ranec OZE!““

Sebeupálení Wynna Bruce

Matěj Čihák

Na Den Země, 22. dubna 2022, se na schodech Nejvyššího soudu USA ve Washingtonu D. C. upálil muž. Jeho jméno bylo Wynn Bruce. Ačkoli po sobě nezanechal žádný dopis, ve kterém by svůj čin vysvětloval, jeho příbuzní a známí se shodují: Wynnův čin nebyl pouhou sebevraždou a ani datum jeho šokujícího činu nebylo zvoleno náhodně.

Wynn Bruce
(1971–2022),
fotograf,
milovník přírody
a environmentální
aktivista, se upálil
22. dubna 2022
na schodech
Nejvyššího soudu
USA.
(Převzato
z denverpost.com.)

„Toto není sebevražda. Toto je hluboce nebojácny, soucitný čin!“ hlásá nápis na transparentu s černobílou fotografií Wynna Bruce, kterou drží jeden z jeho příznivců na fotografii. Tato fotografie, spolu s několika rozmazanými záběry hořícího těla v meditační pozici, obletěla svět. Především v USA, ale také ve světových ekologických a náboženských kruzích rozvířila širokou škálu emocí a debat.

Wynn Bruce byl praktikujícím buddhistou. Patřil ke škole tibetského buddhismu s názvem Šambhala. Kromě buddhismu se

Wynn také věnoval ekologickým otázkám. Již v mládí si vypěstoval hluboký vztah k přírodě během svých návštěv u Hořejšího jezera v USA. Příležitostně se účastnil ekologicky zaměřených demonstrací a happeningů.

Všichni, kdo Wynn Bruce znali, se shodují, že ekologická témata pro něj byla osobně palčivá a prožíval je s velkou intenzitou. Wynn s velkou pravděpodobností prožíval tzv. environmentální žal. O environmentálním žalu jsme psali v rubrice Zelená Unitaria v předchozím čísle (*Tvůrčí život* 02/2022). V civilním životě Wynn pracoval jako fotograf.

Podle nedávno zesnulého vietnamského mahájánového učitele Thich Nhat Hanha není sebeupálení v buddhismu chápáno jako sebevražda, ale naopak jde o vědomý akt soucitu. Podle Thich Nhat Hanha nejde dokonce ani o formu protestu. Cílem sebeupálení je pohnutí srdcí těch, kdo páchají zlo, stejně jako dodání odvahy těm, kdo následky zla snášejí. Sebeupálením buddhista deklaruje převahu soucitu nad egoismem, duchovní pravdy nad lpěním na hmotném těle.

Sebeupálení má v buddhismu dlouhou tradici. Již ve starých buddhistických textech, tzv. Džátakách, se píše o aktech sebeupálení, které ze soucitu vykonal sám Buddha ve svých předchozích životech. Velkou popularitu dali aktu sebeupálení v 60. letech vietnamští mniši, kteří se upalovali v Jižním Vietnamu na protest proti katolické diktatuře, jež pronásledovala buddhisty. Zakladatelem této tradice byl vietnamský buddhistický učitel Thich Quang Duc, který se upálil na ulici v Saigonu 11. června 1963. Fotografie, na níž sedí v meditační pozici, pohlcen plameny, bez pohnutí a jakéhokoli náznaku

bolesti v tváři, se stala legendární. Velkou vlnu sebeupálení zažívá také Tibet, kde se od roku 2008 upalují mniši na protest proti politice čínské vlády, která se snaží zničit tibetskou duchovní a kulturní identitu.

Přesná motivace činu Wynna Bruce není známá, jelikož nezanechal dopis na rozloučenou ani o motivu svého činu nikoho předem neinformoval. To, že se k tomuto skutku rozhodl na Den Země, však o mnohém vypovídá. S největší pravděpodobností šlo o sebeupálení v souvislosti se zhoršující se klimatickou krizí, na kterou vlády světa stále odmítají adekvátně reagovat.

Akt sebeupálení silně zasáhl i české dějiny skrze čin Jana Palacha a dalších jím inspirovaných „pochodní“ – Jana Zajíce, Josefa Hlavatého, Evžena Plocka ad. Zdá se mi, že Palachův čin (i další) byl značně tematizován a zkoumán po stránce historické, politické, možná i psychologické, ale doposud byl málo uchopen jeho rozměr duchovní. Možná je tomu tak proto, že, jak kdosi (už se bohužel nepamatuji kdo) správně řekl, jde o čin v podstatě zcela „nečeský“,

Buddhistický mnich Thich Quang Duc (1897–1963) se upálil na ulici v Saigonu a zahájil řetězec „pochodní“, který pokračuje do dnešních dní a silně zasáhl i do dějin Československa.
(Převzato z commons.wikimedia.org.)

„neevropský“, ale naopak svou podstatou zcela „asijský“, buddhistický. Proto je pro obyvatele Západu sebeupálení stále tolik šokující a těžko pochopitelné. A tudíž na něj reagují dvěma nejsnadnějšími cestami, jak něco ze svého vědomí vytěsnit – buď morálním odsouzením, nebo teatrální glorifikací.

Sebeupálení Wynna Bruce, ale i Jana Palacha a všech dalších, zůstává pro mě osobně nadále výzvou k promýšlení a niternému zkoumání. Myslím, že i pro unitářské kritické myšlení jde o velkou výzvu, jak se vyrovnat s takto mezním činem. Z plamenů obklopujících meditující tělo Wynna Bruce vyskakují jiskry vykřičníků, ale i otazníků. Stojí nějaká idea za bolestivé zničení lidského života? Může konec jednoho života pohnout srdci těch, kdo neváhají miliony jiných životů ničit? Je zde ve hře nějaký rozměr, kterému nerozumím(e)? A mnoho dalších otázek, o nichž můžeme jako unitáři, jako občané, jako lidé přemýšlet.

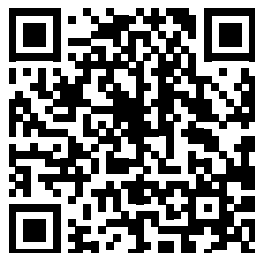
Více informací o činu Wynna Bruce se můžete dočíst v článku Zdeňka Vojtíška na Nábožen-

ském infoservisu z 21. května 2022: info.dingir.cz/2022/05/smrt-aktivisty-podnitila-uvahy-o-buddhisticke-myslence-sebeobeti/ nebo na anglické Wikipedii: en.wikipedia.org/wiki/Self-immolation_of_Wynn_Bruce.

◀ Rychlý odkaz na info.dingir.cz/2022/05/smrt-aktivisty-podnitila-uvahy-o-buddhisticke-myslence-sebeobeti/

› Rychlý odkaz na en.wikipedia.org/wiki/Self-immolation_of_Wynn_Bruce

Carol Schaefer: Pro příštích sedm generací

Knižní recenze

Matěj Čihák

Kniha Carol Schaefer nese podtitul „Rada starých moudrých žen představuje svou vizi budoucnosti Země“. Přináší poselství od třinácti stařešin, babiček, léčitelek z mnoha různých národů, tradic a kontinentů. To, co všechny „Babičky“ (v knize psány s velkým B) spojuje, je nějaká míra kontaktu s duchovním světem, láska k přírodě a snaha o její ochranu, dar léčení (buď skrze ducha, nebo skrze přírodní medicínu, případně obojí) a touha komunikovat svou vizi zdravého, udržitelného, láskyplného a duchovního života na planetě Zemi s dalšími Babičkami a jejich národy, tradicemi, potažmo s celým světem.

Pro příštích sedm generací přináší spirituální a ekologické vhledy moudrých babiček z celého světa. (Foto Matěj Čihák.)

Jednotlivé babičky ale spojuje ještě víc. I jejich životní příběhy mají často podobné motivy, ačkoli jsou zároveň velice rozmanité a různorodé,

tak jako jsou rozmanitá kulturní pozadí a různorodé povahy jednotlivých Babiček. Většina Babiček prošla během svého života tzv. „šamanskou nemocí“, tedy procesem iniciace k úloze léčitelky skrze nemoc a různé další formy utrpení.

V až překvapivě velké míře se také Babičky během svého života setkávaly s fenoménem alkoholismu, který opravdu decimuje domorodé komunity po celém světě, především v Severní Americe, ale nejen tam. Babička Margaret Behan (Pavoučce) z kmene Arapaho-Šajenů sama se závislostí na alkoholu zápasila a nyní pomáhá s ochranou své komunity před tímto démonem a s léčením jeho dopadů.

Babičky přišly opravdu ze všech světových stran: Agnes Baker Pilgrim z kmene Takelmů-Sileců (Oregon, USA), Bernadette Rebienot z kmene Omyěné (Gabon), Flordemayo z národa Mayů (Nové Mexiko), Margaret Behan z kmene Arapaho-Šajenů (Montana, USA), Rita Pitka Blumenstein z kmene Jupiků (Aljaška, USA), Cering Dolma Gjalton z Tibetu, Mona Polaka z kmene Hopiů (Arizona, USA), sestry Rita a Beatrice Long Visitor Holy Dance z kmene Oglalů (Jižní Dakota, USA), Maria Alice Campos Freire a Clara Shinobu Iura z brazilské synkretické církve Santo Daime z amazonského pralesa, Áma Bombo z kmene Tamangů z Nepálu, Julieta Casimiro z kmene Mazateků (Mexiko).

Kromě třinácti hlavních Babiček, které jsou členkami Rady, se setkávají i další Babičky z celého světa. Například známá učitelka tibetského buddhismu Tenzin Palmo nebo bojovnice za práva čerokijských žen Wilma Mankiller.

První část knihy nejprve představuje odděleně jednotlivé Babičky, jejich životní osudy, kulturní prostředí, z něhož vzešly, a jejich základní dary a myšlenky. Druhá část je nazvaná „Pokyny pro naši dobu“. Zde je již poselství Babiček světu více rozebráno v tematických kapitolách nazvaných například „Věštby“, „Ženská moudrost“, „Posvátné vztahy“ nebo „Přírodní lékárna“.

Ačkoli kniha *Pro příštích sedm generací* svým obalem a anotací působí, že bude velmi jednoznačně zaměřená na ekologická témata, není tomu tak. Ekologická témata jí velmi významně, od začátku do konce, prostupují. Zároveň se ale stejně výrazně, nebo ještě výrazněji,

věnuje jiným tématům: zejména ženské spiritualitě, přírodní medicíně, „šamanské nemoci“ a šamanismu obecně, situaci domorodých etnik z hlediska sociálního i kulturně-náboženského.

Myšlenky v knize proudí spontánně, neuspořádaně a připomínají tak víření šamanského obřadu – chaos, v němž je skrytý řád. Zejména v druhé části se volně střídají citace, moudra, postřehy a příběhy jednotlivých Babiček z různých koutů světa, včetně Babiček, které nejsou členkami třináctičlenné rady.

Kniha tak může zklamat intelektuálně náročnějšího čtenáře, který na podobný volnější styl není ochotný přistoupit, stejně jako někoho, kdo od knihy čeká klasické pojednání v duchu hlubinné ekologie. Naopak potěší kohokoli, kdo má zájem o mix šamanské, ženské a ekologické spirituality s přírodní medicínou a osobními příběhy.

Kniha se věnuje zejména ženské spiritualitě, přírodní medicíně, „šamanské nemoci“ a šamanismu obecně. (Foto © pixabay.com.)

Antropocén – věk člověka

Filmová recenze

Matěj Čihák

Antropocén – věk člověka je francouzský dokument z roku 2015. Je dílem režisérského tria Grimblat, Khelifa a Goetz. Vznikl v době poměrně nedávné a zabývá se tudíž aktuálními tématy, která jsou dnes ještě aktuálnější než v roce jeho vzniku. A budou s každým dalším rokem aktuálnější.

Vliv člověka na globální životní prostředí má zatím výrazně destabilizující a destruktivní charakter. (Foto © pixabay.com.)

Co je to „antropocén“? Antropocén je pojem vytvořený ekologem Eugenem Stoermerem a popularizovaný na přelomu tisíciletí atmosférickým chemikem, nositelem Nobelovy ceny Paulem Crutzenem.

Antropocén označuje epochu ve vývoji planety Země, ve které je rozhodujícím faktorem jejího vývoje jediný živočišný druh – člověk. Jedná se o unikátní období Země, protože poprvé v dějinách naší planety pouze jediný druh rozhoduje klíčovým způsobem

o změnách týkajících se celé biosféry. Tento stav s sebou přináší i značná rizika.

Vliv člověka na globální životní prostředí má totiž zatím výrazně destabilizující a destruktivní charakter. Antropocén ve skutečnosti trvá velice krátce – přibližně dvě století. Jeho počátek je kladen do období průmyslové revoluce, kdy díky využití technologií a fosilních paliv a následkem kolonializmu došlo ke vzniku globalizované průmyslové společnosti.

Do časů průmyslové revoluce byl člověk pouze součástí širokého přírodního ekosystému a ten podléhal mnoha různým faktorům. Vliv člověka na ekosystém měl jen lokální charakter a nikdy nenabyl globálního rozsahu.

Dokument mapuje vliv člověka na ekosystém ve třech rovinách – minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Tyto tři časové linie se ve filmu prolínají.

Během sledování dokumentu jsme třikrát pozváni na exkurzi do minulosti. Ve formě hezkých animací jsou nám ukázány příběhy tří civilizací lidské historie, které čelily akutní ekologické krizi. Na rozdíl od naší civilizace měly jejich krize pouze lokální, nikoliv globální rozsah; i tak byly ale pro dané civilizace (potenciálně) zničující.

V prvních dvou případech – u Mayů klasického období a u Vikingů žijících v Grónsku – se daným civilizacím nepodařilo přizpůsobit svůj životní styl, společenskou strukturu a myšlení aktuální ekologické situaci. A proto zanikly.

Ve třetím případě bylo vše jinak. Japonskou civilizaci zasáhlo v 17. století masivní odlesnění a s ním spojené vlny hladomoru, požárů a spo-

lečenských bouří. Japonská vládnoucí třída se však rozhodla situaci řešit – došlo k rozsáhlé ochraně lesů, omezení spotřeby dřeva a celkovému uskromnění se většiny obyvatelstva. Nařízení vrchnosti se setkal se souhlasem a spoluprací obyvatel. Japonské lesy byly zachráněny a spolu s nimi i japonská civilizace.

Je tedy vidět, že reakce na ekologickou krizi mohou být různé a závisí především na způsobu myšlení, jakým k danému problému přistupujeme. To úzce souvisí s palčivou otázkou, která celým dokumentem prostupuje: Proč jako civilizace nejednáme adekvátně naší situaci? Proč stále „strkáme hlavu do písku“ a upřednostňujeme ekonomický růst před sebezáchovou?

Filozof Dominique Bourg (kterého režiséri snímku usadili do křesla uprostřed ledových hor) vysvětluje, že hlavní omezení člověka neleží v jeho technických (ne)možnostech, nýbrž v jeho hlavě. Člověk je naprogramovaný reagovat adekvátně na bezprostřední nebezpečí, které vidí, ale nebezpečí, které nevidí, má tendenci vytěšňovat. Používá přirovnání k pračlověku, na kterého běží mamut. Pokud

Civilizace klasických Mayů se zhroutila především kvůli neschopnosti vypořádat s environmentálními změnami. (Foto © pixabay.com.)

pračlověk mamuta vidí pár metrů od sebe, lekne se a uskočí. Pokud byste mu ale řekli, že zhruba za deset let na něj poběží mamut, nikam se nehne.

V podobné situaci jsou dnes světové vlády, vedení průmyslu i většina obyvatel světa. Všichni vědí, že mamut na nás běží, ale protože ještě není tak úplně tady, dělá se, jako by vůbec neexistoval.

V některých zemích světa se ale již povědomí o „mamutovi“ začíná probouzet. Například Ekvádor v roce 2008 začlenil do své nové ústavy „práva přírody“. Vedle lidských práv tak v Ekvádoru existují i práva živočichů, rostlin, řek a celých ekosystémů. Jde o přechod z antropocentrického pojetí světa na biocentrické – středem vesmíru není člověk sám, ale život jako celek, jehož je člověk součástí.

Bohužel, jak dokument ukazuje, i přes ústavní zakotvení „přírodních práv“ nakonec také v Ekvádoru převládl krátkozraký pragmatismus a „strkání hlavy do písku“. Potom co v jedné z přírodních rezervací byly objeveny obrovské zásoby ropy, ekvádorská vláda nakonec umožnila těžbu se všemi negativními dopady, které přináší.

Antropocén – věk člověka je jeden z nejlepších ekologicky zaměřených dokumentů, které jsem viděl. V necelé hodině dokáže vysvětlit význam antropocénu, jeho vznik (v rovině ekonomicko-technologické i ideové), ukázat jeho projevy v přítomnosti, vzít nás na exkurze do minulosti a ukázat výhledy do budoucnosti.

Klade velký důraz na společenské, ekonomické a ideové pozadí aktuální ekologické krize, což odpovídá francouzskému intelektuálnímu milieu. Méně se zabývá samotnými

Filozof Dominique Bourg vysvětluje, že hlavní omezení člověka neleží v jeho technických (ne)možnostech, nýbrž v jeho hlavě. (Převzato z commons.wikimedia.org.)

dopady na přírodu, funkcemi ekosystému, jejich samoregulačními mechanizmy, a chápe antropocén jako primárně společenský problém. Což je úhel pohledu, kterému se mnozí ekologové vyhýbají, aby nebyli vnímáni jako příliš „političtí“ a elegantně se vyhnuli ožehavým společenským otázkám.

I přes závažnost situace a převládající politické i psychologické „strkání hlavy do písku“ se autorům snímku jeví budoucnost jako poměrně nadějná. Dominique Bourg věří, že

změna vyjde spíše od samotných občanů než od vlád a nadnárodních společností. Je dokonce přesvědčen, že demokratické společnosti (oproti diktátorským režimům) mají větší šanci vyrovnat se s ekologickou krizí a katastrofickými situacemi, které nastanou. Jestli je tento optimismus opravdu na místě pro mě osobně zůstává stále předmětem přemítání.

Snad se naše globální lidská společnost nakonec vydá cestou Japonců, a nikoli Mayů a Vikingů.

Vydává:

Náboženská společnost českých unitářů, Karlova 186/8, 110 00 Praha 1, IČ: 00460524
Vychází 5× ročně.

Redakce:

Kristýna Ledererová Kolajová, Matěj Čihák

Na čísle redakčně spolupracovali:

Roman Figura, Rev. Petr Samojský

Jazyková korektura:

Jarmila Colombo

Grafická úprava a sazba:

Tomáš Dušek – PunxPress

Tisk:

ON tisk, s. r. o., Křesomyslova 384/17, 140 00 Praha 4

Kontakt:

kristyna-ledererova@unitaria.cz

Registrováno pod č. MK ČR E 20775.

ISSN 2336-1107

Za původnost a věcnou správnost příspěvků odpovídají autoři. Obsah příspěvků nemusí souhlasit se stanoviskem vydavatele. Všechna práva k obsahu příspěvků náleží autorům a jakékoli jejich další užívání musí být v souladu s autorským zákonem.

Obrázek na první straně obálky: Unitářství a ulitářství © pixabay.com.

Obrázky na třetí straně obálky: Praktická duchovní cvičení 2022 © KLK.

Obrázek na čtvrté straně obálky: Věda a náboženství jako prostředky zkoumání života © pixabay.com.

◀ Letošní praktická duchovní cvičení proběhla v Chodovské huti. Teepee na zahradě krásně ladilo s jedním z témat.
(Všechny fotografie Kristýna Ledererová Kolajová.)

› Každé ráno jsme tradičně začínali lehkým artefietickým programem – zde konkrétně zaměřeným na podoby mého já.

◀ Dalším významným tématem byla spiritualita severoamerických indiánů. Se Stanislavem Drdou jsme si vyzkoušeli očistný rituál i meditace doprovázené šamanským bubnováním.

› Součástí pobytů Akademie bývají i poznávací procházky s Romanem Figurou, propojující kulturně-historické a přírodovědné kontexty nazírání na krajinu.

